

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

IRAK'TA YABANCI YATIRIMLARIN HUKUKİ OLARAK KORUNMASI

**İbrahim Attalah HUSSEİN
1430237558**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Süleyman DOST**

ISPARTA 2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	İbrahim Attallah Hussein HUSSEİN	
Anabilim Dalı	Özel Hukuku	
Tez Başlığı	IRAKTA YABANCI YATIRIMLARIN HUKUKİ OLARAK KORUNMASI	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)		
Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 24/11/2017. tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için; ☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU² ile aşağıdaki kararı almıştır. ☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Yrd. Doc. Dr. Süleyman DOST SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	
Jüri Üyesi	Doc. Dr. M. Fahrettin ÖNDER SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	
Jüri Üyesi	Yrd. Doc. Dr. Agah Kürşat KARAUZ AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

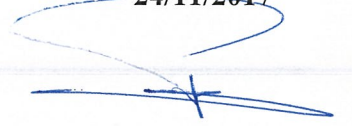
⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “*Irak’ta Yabancı Yatırımların Hukuki Olarak Korunması*” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

İbrahim Attalah Hussein
24/11/2017

(HUSSEİN, İbrahim Attalah, *Irak'ta Yabancı Yatırımların Hukuki Olarak Korunması*, Yüksek Lisans, Isparta, 2017)

ÖZET

Alt yapısı dağılmış Irak ekonomisinin, yatırımcıları çekmek için yapılandırılması ve bu doğrultuda yönetilmesi gerektiği bilinen bir durumdur. Bu bilimsel tezde, ülkenin içinde bulunduğu duruma ilişkin bilimsel araştırmalar ve büyüme çağında olan ülkelerin deneyimlerinden ilham alınarak, 2006 yılında çıkarılan 13 Sayılı Yatırım Kanunu incelenmiştir.

Büyümekte olan ülkelere yatırımcı çekmenin kolay olmadığı bilinmeyen bir konu değildir. Çünkü yatırımcı ve özellikle yabancı yatırımcı, yatırım kararını, ülkede bulunan tahmini kâr ile rastlayacağı tehlike dengesini göz önünde bulundurarak yapar.

Denge faktörü, yatırımcıya sunulan güven ve riskler; ülkede bulunan güvenlik, siyasi ve ekonomik istikrarın düzeyi, güvencelerin ve bunlara dair atılacak olan somut adımların sağlanması için açık yasaların bulunmasına ve uygulanmasına bağlıdır.

Dolayısıyla, bu tez de Irak Yatırım Kanununun sağladığı teşvik ve güvencelere ışık tutacağız. Güvenceler ve bu güvencelerin getirdiği özelliklerin amacı, uygun yatırım ortamı ve ekonomik getirileri bir arada toplayıp; yatırımcılara güven anahtarı sunarak, onları bu alanlara çekmek, gelecekte devlet tarafından temel yatırım kurallarını bitirecek veya aleyhe duruma getirecek yasa ve idari işlemlere karşı yatırımcıları korumayı sağlamaktadır.

Güvence, yatırımcıya uyguladığı yatırım projesinin meyvesini alma hakkını sağlar, böylece gelirini artırmak amacıyla uyguladığı projenin geliştirilmesine yönelik daha fazla çaba sarf eder ve harcama yapar. İş bu durum, milli ekonominin kalkınması ve desteklenmesi açısından ülkeye pozitif etkiler sağlamaktadır.

(HUSSEIN, İbrahim Attalah, *Legal Protection for Foreign Investment in Iraq*, Master's Thesis, Isparta, 2017)

ABSTRACT

Nowadays, in general, Iraq's intention is to attract foreign investment for the restructuring of the economic structure of the country which its infrastructure was damaged. For this reason, the Iraqi government issued Investment Law No. 13 in 2006 finding out the principles contained in this Law from the current status of scientific research based on the enacted Investment Law and from the experiences of other developing countries.

It is known that the problem of bringing foreign investment to developing countries is not an easy matter because foreign investors which intend to invest in a country depend, in decision making, on the balance between the expected profit and the risks.

This equilibrium depends on; benefits and privileges that the host country provides, the country's political, economic and security stability, and the availability of applicable laws and regulations in the country provide these benefits and privileges. The sum of these considerations is called the "Investment environment". Providing guarantees and privileges to foreign investors is the key for secure investment.

These benefits and privileges such as; the provision of a suitable investment environment, the availability of economic resources which play an important role in attracting foreign investment, and providing protection against any future legislation and administrative procedures can be taken by the state to terminate or amend the rules of investment.

Legal protection also ensures for the investor the right to enjoy the fruits of his investment which, in turn, encourages them to give more effort due to the benefits and effort, and this will reflex its results in the development of the country and structuring its economy which will be directly contributed. Due to the importance of foreign investment, especially for the development of the Iraqi economy, all the details of this subject will be discussed in this thesis.

İÇİNDEKİLER

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI	i
YEMİN METNİ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
ÖNSÖZ.....	1

I. BÖLÜM

GENEL OLARAK VE IRAK'TA YATIRIM KAVRAMI VE TURLERİ

1.1. Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım Tarihine Bakış.....	3
1.2. Yatırımcı ve Yatırımın Mahiyeti	4
1.2.1. Yatırım Kavramı	5
1.2.1.1. Terim ve Lügat Açısından Yatırım	6
1.2.2. Yatırımcı Kavramı	7
1.2.2.1. Gerçek Kişi Yatırımcı	7
1.2.2.2. Tüzel Kişi Yatırımcı.....	7
1.3. Türk ve Arap Ülkeleri Kanunlarında Yabancı Yatırımcı Tanımı	8
1.4. Genel olarak Irak Hukukunda Yabancı Yatırımcı	10
1.5. Yabancı Yatırım Kavramı	13
1.5.1. Yabancı Yatırımın Ekonomik Tanımı	13
1.5.2. Hukuki Kavramı Olarak Yatırım	14
1.5.3. Doktrinde Yatırım Tanımı	14
1.5.4. Bazı Arap Ülkelerinde Yabancı Yatırım Tanımı	14
1.5.5. Uluslararası Kurumlarda ve Antlaşmalarda Yatırım Tanımı.....	15
1.6. Irak Hukukunda Yatırım Kavramı.....	17
1.7. Yabancı Yatırım Türleri ve Amaçları.....	17
1.7.1. Yabancı Yatırım Çeşitleri	18
1.7.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	18
1.7.1.2. Dolaylı Yabancı Yatırımlar (Portföy)	20
1.7.2. Yabancı Yatırımın Önemi, Amacı ve Fizibilitesi	23
1.7.2.1. Yabancı Yatırımın Önemi	23
1.7.2.2. Yabancı Yatırım Amaçları	24
1.7.2.3. Yabancı Yatırım Fizibilitesi	25

II. BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

2. Yabancı Yatırımların Çeşitleri ve Çok Uluslu Şirketler	27
2.1. Yabancı Yatırımların Önemli Bazı Türleri.....	27
2.1.1. Ortak Yatırımlar	27
2.1.2. Tamamen Yabancı Yatırıma Ait Yatırımlar	28
2.1.3. Serbest Bölge Yatırımları	29
2.1.4. Diğer Yabancı Yatırımlar	30
2.1.4.1. Montaj Projeleri	31

2.1.4.2.Lisans, Ruhsat ve İmtiyaz Sözleşmeleri.....	31
2.1.4.3.Anahtar Teslimi İnşaat Sözleşmesi (Proje Anlaşmaları)	32
2.2.Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketler	32
2.2.1.Çok Uluslu Şirketlerin Kavramsal Çerçevesi	32
2.2.1.1.Çok Uluslu Şirketlerin Oluşumu ve Gelişimi	32
2.2.1.1.1.Birinci Aşama: 1840-1914 Yılları Arası	33
2.2.1.1.2.İkinci Aşama: 1914-1945 Yılları Arası	33
2.2.1.1.3.Üçüncü Aşama 1945- 1970 Yılları Arası	34
2.2.1.1.4.Dördüncü Aşama: 1970 Yılı Sonrası.....	34
2.2.1.1.5.Beşinci Aşama: 1980 Yılı Sonrası.....	34
2.2.1.2.Çok Uluslu Şirketler Tanımı	35
2.2.1.3.Çok Uluslu Şirketlerin Özellikleri	37
2.2.1.3.1.Çok Uluslu Şirketlerin Faaliyetlerinin Çeşitliliği.....	37
2.2.1.3.2.Uluslararası Ekonomik Sisteme Etkisi	37
2.2.1.3.3.Çok Uluslu Şirketlerinin Coğrafi Kapsamının Genişlemesi	38
2.2.1.3.4.Stratejik Planlama ve Stratejik Yönetim	38
2.2.1.3.5.Çok Uluslu Şirketlerde Stratejik İlişkiler Kurma	39
2.2.1.3.6.Küresel Tasarrufları Harekete Geçirme.....	39
2.2.1.3.7.Yetenekleri Harekete Geçirme	40
2.2.1.3.8.Çok Uluslu Şirketlerin Tekelcilik Avantajları.....	40
2.2.1.3.9.Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Hâkimiyeti	41
2.2.1.3.10.Uluslararası Düzeyde Üretim ve Yatırımları Aktarma Kabiliyeti...41	
2.2.1.3.11.Yatırım Faaliyetlerine Odaklanma	41
2.2.1.4.Çok Uluslu Şirketler İçin Hukuki Düzenlemeler	42
2.2.1.4.1.Ulusal Kurallar	42
2.2.1.4.2.Uluslararası Kurallar	43
2.2.1.5.Çok Uluslu Şirketlerin Etkileri	43
2.2.1.5.1.Yabancı Ülkelerin Paralarına Etkileri	43
2.2.1.5.2.Teknolojik Transferlere Etkileri	44
2.2.1.5.3.İdare ve İdari Gelişime Etkileri	44
2.2.1.5.4.İstihdama Etkileri	45
2.2.1.5.5.Ticaret ve Ödemeler Dengesine Etkileri	46
2.2.1.6.Çok Uluslu Şirketlerin Türleri	46
2.2.1.6.1.Kaynak Arayan Şirketler	46
2.2.1.6.2.Verimlilik Arayan Şirketler	46
2.2.1.6.3.Pazar Arayan Şirketler.....	47
2.2.1.6.4.Stratejik Varlıklar Arayan Şirketler.....	48
2.2.1.6.5.Hizmet Arayan Şirketler	48
2.2.1.6.6.Bilgi Arayan Şirketler.....	48
2.2.1.7.Çok Uluslu Şirketlerin Kuruluş Yöntemleri	49
2.2.1.7.1.Şirketlerin Uluslararası Düzeyde Bütünleşmeleri	49
2.2.1.7.2.Uluslararası Düzeyde Yeni Şirket Kurmak	50
2.2.1.7.3.Mevcut Şirketleri Kontrol Etmek	51
2.2.1.8.Çok Uluslu Şirketlerin Denetimi.....	52
2.2.1.8.1.Ulusal.....	52
2.2.1.8.2.Bölgesel Denetim	53
2.2.1.8.3.Uluslararası Denetim	54

III. BÖLÜM

YABANCI YATIRIMLARIN KORUNMASI

3.1.1. Yabancı Yatırımların Karşılaştığı Riskler.....	55
3.1.1.1.Kamulaştırma Riski.....	56
3.1.1.2.Devletleştirme	57
3.1.1.3.Müsadere	58
3.1.1.4.El Koyma	59
3.1.1.5.Para Transferi Kısıtlamaları	60
3.1.1.6.Ev Sahibi Ülkede Meydana Gelen Savaş Ve İç Kaos.....	61
3.1.1.7.Siyasi İstikrarsızlık.....	62
3.1.2. Ev Sahibi Ülkeye Yabancı Yatırım Etkisi	63
3.2. Yabancı Yatırımların Korunma Yolları.....	64
3.2.1.Objektif Koruma Yolları.....	64
3.2.1.1.Garanti ve Avantaj Kavramı	65
3.2.1.2. Garanti ve Avantaj Türleri	67
3.2.1.2.1. Garanti ve Avantajların Mahiyeti.....	67
3.2.1.2.2. Mülkiyetle İlgili Garantiler	68
3.2.1.2.3.Garantiler ve Yasama Avantajları	71
3.2.1.2.3.1.Kamulaştırmaya Uygulanan Hukuki Kısıtlamalar.....	71
3.2.1.2.3.1.1.Kamulaştırma Yasağı	72
3.2.1.2.3.1.2.Kamulaştırma İçin Mutlak Yasaklama.....	72
3.2.1.2.3.1.3.Şartlı Kamulaştırma Yasağı	74
3.2.1.2.3.1.3.1.Kamu Yararının Gerektirdiği Durum	76
3.2.1.2.3.1.3.2.Kanun Hükümleri Uymak	76
3.2.1.2.3.2.Vergi Yükünün Hafifletilmesi	77
3.2.1.2.3.2.1.Vergi Engellerini Kaldırmak.....	78
3.2.1.2.3.2.1.1.Çifte Vergilendirmeyi Önleme	78
3.2.1.2.3.2.1.2.Teşvikler ve Vergi Avantajları	80
3.2.2.Uygulamalı Koruma Yöntemleri	82
3.2.3.Yatırımın Garantileri ve Yargı Avantajları.....	82
3.2.1.3.Uyuşmazlık Çözümü İle Korunma.....	84
3.2.1.3.1.Dostça Çözüm Yöntemleri	84
3.2.1.3.1.1.Müzakere	84
3.2.1.3.1.2.Uzlaştırma.....	85
3.2.1.3.2.Yargısal Çözüm Yolları.....	86
3.3.Değişik 2006 Yıllı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanununda Garanti Ve Avantajlar	87
3.3.1.Vergi Garantileri.....	87
3.3.2.Gümrük Vergileri.....	88
3.3.3.Parasal, Mali ve İdari Garantiler.....	88
3.3.3.1.Parasal Garantiler	88
3.3.3.2.İlave Avantajlar	92
3.4.Yargı Garantileri.....	94
SONUÇ	97
KAYNAKLAR	101
ÖZGEÇMİŞ	115

KISALTMALAR LİSTESİ

BP	British Petroleum	İngiliz Petrolleri
CNN	Cable News Network	Kablolu Haber Ağı
F D I	Foreign Direct Investment	Doğrudan Yabancı Yatırım
F P I	Indirect Foreign Investment	Dolaylı Yabancı Yatırım
I M F	International Monetary Fund	Uluslararası Para Fonu
IDA	International Development Association	Uluslararası Kalkınma Ajansı
IFAD	International Agricultural Development Fund	Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
OCDE	Organization for Economic Cooperation and Development	Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü
OECD	Organisation for Economic Co-operation	Ekonomik İşbirliği Örgütü
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development	Birleşmiş Milletler Ticaret Ve Kalkınma Konferansı
UNDP	United Nations Development Programme	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNDPO	United Nations Development and Planning Organization	Birleşmiş Milletler Kalkınma Ve Planlama Teşkilatı
WT O	World Trade Organization	Dünya Ticaret Organizasyonu

ÖNSÖZ

Günümüzde dünyada ekonomi alanında hakim olan en önemli olaylardan biri yabancı yatırımdır. Kapsamlı ve kalıcı bir büyümeyi sağlamakta önemli rol oynayan yabancı yatırımları cezbetmek amacı ile ülkeler arasında rekabet hız kesmeden devam etmektedir. Bu yüzden ülkeler, yabancı yatırımcılara bir takım muafiyet, teminat ve ayrıcalıklar sağlamak sureti ile yatırım ortamlarının iyileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik düzenlemeler yapmaktadırlar.

Bilindiği üzere herhangi bir hukuk sisteminde taraflar arasında anlaşmazlıklar ortaya çıkabilir. Bu durum ev sahibi devlet ile yabancı yatırımcılar arasında da meydana gelebilir, bu nedenle ev sahipliği yapan devlet ile yabancı yatırımcılar arasında gerçekleşen hukuki ilişkilerin üst düzeyde korunması için gerekli düzenlemeler yapılmalı ve bu düzenlemeler yasalarla garanti altına alınmalıdır.

Bu sebeple, birçok ülkede kanun koyucu anayasalarında ve kanunlarında, yabancı yatırımcılar için gereken yasal korumayı sağlayan, ev sahipliği yapan devletin ve yabancı yatırımcının karşılıklı olarak haklarını, imtiyazlarını, yükümlüklerini belirleyen hükümler koymuştur.

Kuşkusuz ki, kârı bulunmayan ve yabancı yatırım için iyi bir hukuki çerçevesi ve güvenliği olmayan bir bölgede yatırım yapılması mümkün olmayacaktır. Aynı zamanda söz konusu yatırımların cezbedici olması için yabancı yatırımcılara başka ülkelerde bulamadıkları güvence ve ayrıcalıkların sağlanması gereklidir.

Böylece, sermayenin transfer edildiği ülkeden sermayeyi çeken ülkeye akım ile ev sahibi ülkenin yabancı sermaye için sağlayabileceği yasal korumanın arasında bulunan ilişkinin ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Birinci çerçevede, birçok ülkede kanun koyucular, yabancı yatırımcıların ticari olmayan nedenlerden kaynaklanabilecek risklerle ilgili korkularını ve kaygılarını gidermek amacıyla, yabancı sermayeler için anayasalarına ve kanunlarına gereken yasal korumaları sağlayan hükümler koymaya çalışmaktadırlar. Bu yasal korumalar, adil hükümler çerçevesinde ev sahibi devletin kamu çıkarı ile özel mülkiyet hakkının dokunulmazlığının gerekliliği arasında denge kurulur.

İkinci çerçevede ise; devletin, özel mülkiyet üzerindeki hakları kaldırma yetkisini kısıtlamak yoluyla yabancı yatırımcılar için belirli miktarda bir koruma sağlayabilecek uluslararası teamül kuralları ortaya çıkmıştır. Bir yandan uluslararası hukukun, yatırıma ev sahipliği yapan devlet nezdinde yabancı yatırımcının mülkiyetini korumak ve adil tazminat ödeme ilkesine riayet ederek eşitlik ilkesi çerçevesinde ayrımcılık yapmaması gerekmektedir. Diğer yandan da ev sahibi devletin yukarıda bahsedilen iki ilkeden birini ihlal ettiği takdirde buna karşılık olarak uluslararası hukuk, yabancı yatırımcının devletine, vatandaşına diplomatik koruma sağlayabilmesi için bir takım haklar vermektedir. Buna göre birçok devlet, yabancı yatırımların koruması için ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapmaktadır. Bu da yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi için fiili ve etkili koruma sağlama yöntemidir.

I. BÖLÜM

GENEL OLARAK VE IRAK'TA YATIRIM KAVRAMI VE TURLERİ

1.1. Irak'ta Doğrudan Yabancı Yatırım Tarihine Bakış

Yabancı yatırım yeni bir olgu değildir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında uzmanlar tarafından "Sermaye Hareketi" adı ile ele alınıp, yirminci yüzyılda "Altın Kural" daha sonra "Uluslararası Yatırım" adı ile adlandırılmıştır. Ancak son olarak 1930 yılında yabancı yatırıma "Doğru Yatırım" adı verilmiştir.

Irak'ta, yabancı yatırım tarihine bakıldığında ise, 1929 yılı başlarında 14 Sayılı Endüstriyel Projeler Teşvik Kanunu ile ortaya çıkmıştır. Daha sonra da bu kanun üzerinde dört defa değişiklik yapılmıştır. Bu kanun, vergi ve gümrük muafiyeti gibi bazı teşvikler içermiştir. Söz konusu kanun 1940'lı yılların sonuna kadar yürürlükte kalmıştır. Daha sonra endüstriyel projeleri teşvik etmek amacı ile 1950 yılında 43 Sayılı yeni bir kanun çıkarılmış, 43 Sayılı Kanun gereğince endüstriyel projeleri destekleyen özel bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon daha sonra Sınai Kalkınma Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Bu kanun birkaç kez değiştirildikten sonra nihayet 1957 yılında gümrük ve vergi muafiyet kapsamının genişletilmesini de içine alan 18 Sayılı yeni bir kanun yürürlüğe girmiştir. Ama çıkarılan bütün bu kanunlara rağmen Krallık Yönetimi Döneminde Irak'ta yatırım sektörü pek gelişmemiştir.

14 Temmuz 1958 devriminden sonra, 1961 yılında 31 Sayılı Özel Sanayi Teşvik Kanunu çıkarılmıştır. 1964 yılında 164 sayılı Sanayi Kalkınma Kanunu çıkarılmıştır. Daha sonra 1973 yılında 22 Sayılı Endüstriyel Yatırım Gelişimi ve Organizasyonu Kanunu çıkarılıp 1982 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1982 yılında 115 sayılı Endüstriyel Yatırım Özel ve Karma Sektörler Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

Daha sonra 46 Sayılı Arap Yatırımları Kanunu çıkarılmıştır, ardından 1991 yılında 25 sayılı Karma ve Özel Sektörler İçin Endüstriyel Yatırım Kanunu çıkarılmıştır.

Irak'a karşı uygulanan ambargo sırasında 1998 yılında 20 Sayılı Karma ve Özel Sektör İçin Endüstriyel Kanunu çıkarılmıştır¹.

Irak işgali sonrası, Geçici Koalisyon Yönetimi tarafından 2003 yılında yabancı yatırımla ilgili 39 Sayılı Kanun çıkarılmış olup; bu kanunda yabancı yatırımcılar için güvence ve çeşitli ayrıcalıklar tanınmış, bunlara gerçek kaynaklar hariç bütün alanlarda yatırım yapmalarına da olanak sağlanmıştır. Bu kanun gereği sağlanan yatırım teşviklerine rağmen ülkedeki siyasi sistem istikrarsızlığı ve güvenlik sorunları nedeni ile yatırım alımında kanunun uygulanmasından beklenen olumlu sonuçlar gerçekleşmemiştir.

2006 yılında yeni hükümet kurulunca 13 Sayılı Yatırım Kanunu çıkarılmış, bu kanun üzerinde daha sonra 2010 yılında 2 Sayılı Kanun gereğince bazı değişiklikler yapılmıştır. Bu kanun tezimizin temel araştırma konusunu teşkil edecektir.

1.2. Yatırımcı ve Yatırımın Mahiyeti

Ulusal ve uluslararası mevzuatta çok yönlü ya da geniş kapsamlı 'yatırımcı' tanımı bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle yatırımcı teriminin, tüm yönleriyle ve herkesi kapsayacak şekilde açıklayan bir tanımı yoktur².

Gelişmekte olan ülkeler, fertlerini yoksulluktan kurtarmak, ihtiyaçlarını karşılamak, yaşam koşullarını iyileştirmek ve gelişmiş devletlerle aralarında bulunan farkı en aza indirmek amacı ile topraklarında bulunan gerçek kaynakları istismara mahal vermeden, çalışarak ekonomik kalkınma fırsatı yaratma peşindedirler. Ancak gelişmekte olan ülkelerin bu süreci kendi başarılarına gerçekleştirmeleri mümkün olmayabilir; çünkü bu büyük ekonomik projelerin gerçekleştirilmesi için büyük sermayelerin sağlanmasına ihtiyaç duyulur. Üstelik bu tür büyük projeler çoğu zaman gelişmekte olan devletlerde bulunmayan, ancak büyük devletlerin tekelinde bulunan gelişmiş teknolojilere de ihtiyaç duyar. Genelde devletlerin ekonomik gelişimini sağlayan esas faktör yatırımdır. Bu

¹Salih, A., (2006), Kavanin Teşci el-İstismar Fil'Irak ve İklim Kurdistan el-Irak ve Tatbikatuha Fi mecal el-İstismar el-Siyahi, Munaddamat Neşr el-Sekafe el-Kanuniyye, Erbil, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi, s.80.

²Dost, Süleyman, (2006), Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara, s.133.

nedenle yatırım kavramı çok sayıda düşünür ve araştırmacının ilgisini çekmiştir, ancak yatırım için kapsamlı bir kavram belirlemede farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Yabancı yatırımların önemi ise, yatırıma ev sahipliği yapan ülkelerin ekonomik gelişme sürecinde önemli rol oynayabilmesinden kaynaklanır. Bu nedenle ülkeler, yabancı yatırımları çekebilmek için kanunlarında yatırım ve yatırımcılar için güvence, ayrıcalıklar ve diğer teşvikleri sağlamak amacı ile birbiriyle rekabet ederler. Bu yüzden yabancı yatırım ve yatırımcı kavramlarını belirlemeye çalışacağız.

1.2.1. Yatırım Kavramı

Yatırım kavramı çeşitli ekonomik değişkenler ile doğrudan bağlı olduğundan ve genel olarak ekonomik sistemde oynadığı rolden dolayı ülkelerin ekonomisinde önemli bir faktör olarak görülmektedir. Ayrıca milli ekonomilerin yapısının değişmesinde etkin araçlardan biri sayılır, öte yandan ekonomik büyüme ile olumlu ilişkide bulunduğu ve üretim enerjisinin yükselişine yol açtığından sürdürülebilir gelişme unsurlarından biri sayılır³.

Diğer bir tanıma göre yatırım kavramı, yatırımın yapıldığı ülkenin hukuk kurallarına uygun olarak yapılmış anlaşmanın yürürlüğe girmeden önce veya yürürlüğe girdikten sonra yapılmış olan bütün doğrudan yatırımları kapsamaktadır⁴.

Genel olarak denilebilir ki, "yatırım belirli malların elde edilmesinden ibarettir " Yani yatırım gelecekte bir kazanç sağlamak amacı ile hemen (peşin) bir maliyete katlanmaktır. Uzun zamana yayılacak bir kazanç ümidi için peşin ödenen bir değerdir. Diğer bir deyişle geleceğe ait bir kazanç ümidi için peşin olarak katlanılan bir fedakârlık söz konusudur.

Yatırım: "Sermaye biriktirme ve oluşturma sürecidir" şeklinde tanımlanır⁵. Ayrıca şu şekilde de tanım da mevcuttur: "Yeni para birikimi elde etmek, üretim kapasitesini arttırmak veya eski sermayeyi tazmin etmek amacı ile parayı ekonomik, kültürel ya da

³Tatar, T., (1975), Yatırımların Seçiminde Analitik Yöntemler, Ankara, s.11.

⁴Dost, Süleyman, a.g.e., s.134.

⁵Charles P. Jones, Investment Analysis and Management, Ninth Edition, John Wiley, Sons, Inc, 2004, s.3.

sosyal alanlarda projelerde yatırmaktır"⁶. Yani genel olarak, sermaye stokunu nakit şeklinden üretim ve hizmet şekline getirmektir. Böylece yatırım alanları sadece ekonomik alan ile sınırlı olmamakla birlikte sosyal ve kültürel alanları da kapsayabilir.

Diğer bir tanım ile yatırım: "Gerçek veya tüzel bir kişinin yabancı bir ülkede, tecrübesini emeğini veya parasını ortak olarak ister kendi başına isterse diğer gerçek veya tüzel kişiler veya devletle kullanarak ekonomik projeler kurma çalışmasıdır." şeklinde tanımlanmıştır⁷.

Yatırım konusunu hukuki bakımdan değerlendirerek daha kapsamlı ve farklı bir tanım şu şekilde verebiliriz: "Yatırım, ev sahipliği yapan ülkenin ekonomik kalkınmasında ve gelişmesinde önemli katkıda bulunacak ulusal sermaye katılımıyla yabancı sermayenin, idari ve teknik teknolojilerin aktarılması ile yeni projelerin uygulanmasıdır."

2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu, yatırım kavramını: "Ülkeye yasal yollarla yarar getiren herhangi bir ekonomik proje veya faaliyetinde sermaye yatırılmasıdır." şeklinde tanımlamıştır.

1.2.1.1. Terim ve Lügat Açısından Yatırım

Lügat açısından yatırım: yatırma (yatır) fiilinin mastarıdır, kelimenin kökeni ise ağaç yemişi anlamına veya mal türü anlamına gelir, örneğin ağaç yemiş verdi veya mal kazanç verdi⁸.

El-Vasit Sözlüğünde, üreyen bir şey, yani sonuç veren, ayrıca malı bir işe yatırdı yani üremesine yol açtı anlamındadır. Yatırım: parayı üretim alanında kullanmaktır; ya hammadde ve makine almakla doğrudan yatırım yapma ya da hisse senetlerini almakla dolaylı yatırım yapmaktır⁹.

⁶Alvan, K., (2008), İdaret el-İstismar Beyne el-Nazariyye ve el-Tatbik, Matbaat Daru'l-Sekafe, Amman, Baskı: 1, s.29.

⁷El-Ta'an, H., (2007), el-İstismar Ahdafuhu ve Devafi'uhu, Yatırım, Ekonomik Bilimler Bağdat Fakültesi Dergisi'nde Yayınlanan Bir Tez, Sayı: 14, Yıl: 2007, s.5.

⁸İbn – Mandur, (1956), Arap Dil Sözlüğü, Cilt: 1, Dar Beyrut Matbaası, Lübnan, s.273.

⁹El-Mucem El-Vasit (Babu'l ث), İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan El-Zeyyat, Hamid Abdulkadir ve Muhammed Ali Naccar, Arap Dil Sözlüğü, Daru'l – Da'va, Türkiye, 1989, s.100.

Terim olarak yabancı yatırım: "Hukuki unsurlar ile ekonomik unsurları bir arada toplayan karma bir süreç" olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada, yabancı yatırım tanımını hukuki ve ekonomik bakımdan ele alacağız, ayrıca ulusal mevzuatlarda, uluslararası antlaşmalarda da belirlenen tanımını açıklayacağız.

1.2.2. Yatırımcı Kavramı

Yatırımcı, yatırımı yapan, denetleyen, onun sahibi olan gerçek ya da tüzel kişidir. Yatırımcıya girişimci de denilebilir. Bu kişi, özsermayenin sahibidir ve risk üstlenen bir kişidir¹⁰.

1.2.2.1. Gerçek Kişi Yatırımcı

Arap yatırım kanunlarının bazı metinlerini gözden geçirdiğimizde, bir kişinin kanuni niteliğini ve siyasi eğilimini belirlemekte o kişinin milliyetini standart olarak kullandığını görebiliriz¹¹.

Irak Yatırım Kanunu (1/y) maddesinde Yatırımcıyı: "Gerçek kişi hali ile Irak vatandaşlığına sahip olan kişidir." şeklinde nitelendirmiştir. Buna göre Irak vatandaşlığına sahip olmayan kişi yabancıdır. Bu durumu (1/t) maddesi "Gerçek kişi hali ile Irak vatandaşlığına haiz olmayan kişidir." şeklinde teyit etmiştir.

1.2.2.2. Tüzel Kişi Yatırımcı

Irak ve bazı Arap ülkelerinin yatırım kanunlarında gerçek kişinin siyasi durumunun belirlenmesinde vatandaşlık standardı edindiklerine göre, tüzel kişinin siyasi durumunun belirlenmesinde esas olan standartlar ne olacaktır? Bu soruya birçok mevzuatta, kuruluş yerinin ve ana merkez idare yerinin ulusal niteliğine dayandığı, şeklinde cevap verilmiştir¹².

¹⁰Oktay, Güvemli, Yatırım Projelerinin, Atlas Yayın Dağıtım, Baskı1, 2001, s.5.

¹¹Bu kanunlardan: 1991 yılı 8 sayılı Mısır Yatırı Teşvik ve Garantileri, 2000 yılı 7 sayılı yasama kararnamesi ile değişen Suriye Yatırım Teşvik Kanunu, 2005 yılı Libya Yabancı Sermaye Teşvik Kanunu, 2001 yılı 360 sayılı Lübnan Yatırım Teşvik Kanunu.

¹²1997 yılı 8 Sayılı Mısır Yatırım Garantileri ve Teşvik Kanunu'nun 4. Maddesi, 2000 yılı 7 sayılı Yasal Düzenleme Kararıyla değiştirilen 1991 yılı 10 sayılı Suriye Yatırım Kanununun 2. Maddesi, 1996 yılı 5 sayılı Libya Yatırım Kanununun 3. Maddesi ve 360'ın 2001 tarihli 360 sayılı Lübnan Yatırım Teşvik Kanununun 1. Maddesi.

Bazı mevzuatlarda ise, yatırılan sermayenin mülkiyetinin ulusal niteliği esas alınmıştır¹³.

Son standart ise, 1971 yılı Yatırım Garantisi Arap Kurumu'nu oluşturan antlaşmanın standardını kapsamaktadır¹⁴.

1.3.Türk ve Arap Ülkeleri Kanunlarında Yabancı Yatırımcı Tanımı

Türkiye’de 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanun’un 2/a maddesine göre, yabancı yatırımcı, öncelikle, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişileri kapsamaktadır. Yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişiler ve uluslararası kuruluşlar da yabancı yatırımcı kavramına dahildirler¹⁵.

1996 yılı 5 sayılı Libya Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu 3. maddesinde, yatırımcıyı: “İster ulusal ister yabancı olsun herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin bu kanun gereği yatırım yapanı yatırımcı” olarak tanımlamıştır¹⁶.

Bu tanımda, Libya kanun koyucunun, ulusal yatırımcı ile yabancı yatırımcıya yönelik eşit muamele göstermeyi amaçladığı belirtiliyor. Yabancı sözcüğü ise Libya vatandaşlığını haiz olmayan kişileri kapsıyor ki bu tanımın hükmüne göre Arap vatandaşları da yabancı sayılmaktadır.

2001 tarihli 360 sayılı Lübnan'da Yatırım Teşvik Kanunu 1. Maddesinde yatırımın amacını belirlemiştir: "Bu kanun, yabancı sermaye yatırımlarını teşvik etmeyi hedefliyor." Ayrıca aynı kanunun 2. maddesinde: "Bu kanun hükmü, yatırım projelerinde Lübnan vatandaşı ve Arap vatandaşlarının mülkiyetindeki yabancı sermayeler için de

¹³Halit, H., (1988), Hasa'is ve Tabiat Akid Daman el-İstismar el-Arabi, Matbaat Muesseset El-Şebab El-Cami'a, İskenderiye, s. 45.

¹⁴Libya Yatırım Kanunu’nun 17. Maddesinde: "Yatırımcının sigorta sözleşmesinde taraf olarak kabul edilmesi için, sözleşme ülkelerinin birinin vatandaşı olması veya hisse senetleri ve tahvilleri ve kuruluşunun yeri sözleşmede taraf ülkelerin birine ait olan tüzel kişi olması şarttır." Şeklinde bir hüküm ihtiva etmektedir. Bunun karşılığında, 1965 yılı Washington Yatırım Anlaşmazlıkları Antlaşması'nda, manevi kişiyi belirleyen herhangi bir standart belirlenmemiş, ancak manevi kişi sözleşmede taraf ülkelerden birinin vatandaşlığına haiz olan kişi olduğu ibaresi ile ifade etmiştir. Madde (2/25).

¹⁵Demir Gökyayla ve Süral, Ceyda, (2004), 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Ve Getirdiği Yenilikler, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, s.131-167, s.136.

¹⁶Bkz: 1996 yılı 5 sayılı Libya Yabancı Sermaye Yatırımı Teşvik Kanunu 3. Maddesi.

geçerlidir." şeklinde bir hükümle yabancı sermayeye yatırımlarının Lübnan ve Arap vatandaşlarına ait olması şartıyla aynı mesafede yaklaştığını belirtiyor.

Anılan knunda, ulusal, yabancı ve Arap yatırımcıları için eşit muamele sergilendiği ve yerel yatırımlarla yabancı yatırımların eşit düzeye getirildiği görülmektedir. Yani bu Kanunda verilen imtiyazlar sadece dışardan gelen sermayeler ve yabancı yatırımlar için sınırlı değil, kanunda işaret edilen bütün sektörler için de geçerlidir.

Özet olarak kanunun bu hükmü, yatırımcının uyruğunu belirtmeden ister yabancı isterse vatandaş olsun Lübnan topraklarında yapılan bütün yatırımlar için geçerlidir. Böylece bu kanunda, kanun gereği verilen imtiyazlar bakımından yerel veya yabancı yatırımları ayırmakta karşılaşılabilecek olası sorunlar ortadan kaldırılmıştır¹⁷.

Ayrıca 1998 yılı 1 Sayılı Filistin Yatırım Teşvik Kanunu 1. Maddesinde, yabancı yatırımcı şöyle tanımlanmış: "Bu kanun hükümlerine uyarak Filistin Topraklarında yatırım yapacak veya geçmişte yatırım yapmış olan herhangi bir gerçek veya tüzel kişi yabancı yatırımcı imtiyazlarına sahip olacaktır." Bu Kanun gereği verilen imtiyaz ve avantajlar bakımından, yatırımcıların ister yabancı olsun isterse vatandaş olsun aralarında eşitlik sağlandığı görülmektedir. Ayrıca bu Kanunun a. fıkrasında: "Bu Kanun şartlarına uyan kişiler, bu kanunda verilen imtiyazlardan herhangi bir sebeple hiçbir yatırımcı istisna edilmez."

Yemen kanun koyucusu da bu konuda aynı eğilimdedir. Yemen kanunlarına göre yatırımcı: "Bu kanun hükümlerine göre, Yemen Topraklarında bir yatırım veya projeye sahip olmak isteyen ister vatandaş olsun isterse Arap veya yabancı uyruklu olsun herhangi bir gerçek veya tüzel kişidir"¹⁸.

¹⁷El-Haddad, H., (2002), el-Mucez Fi el-Cinsiyye el-Lübnaniyye ve Merkez el-Acanib, Matbaat El-Halebi El-Hukukiyye, Beyrut, Lübnan, s. 442.

¹⁸Bkz: Değişik 1991 yılı 22 sayılı Yemen Yatırım Kanunu 14. Maddesinin 2. Fıkrası.

Sudan,¹⁹ Suriye²⁰ ve Ürdün,²¹ yatırım kanunlarında yukarıdaki hükümlere benzer hükümler içermektedir.

1.4. Genel olarak Irak Hukukunda Yabancı Yatırımcı

Geçmişte Irak kanun koyucu, yatırım ve yabancı yatırımcı için kilitli kapı politikası benimsemiştir. Irak mevzuatında yabancı yatırımlar yasaktı, kanun koyucu yabancı yatırımcıya karşı sakıncalı ve dikkatli davranarak, bu tür yabancı yatırımları ulusal birliği tehdit eden bir sömürge eylemi olarak nitelendiriyordu. Böylece kanun koyucu, milli serveti ve devletin egemenliğini korumak amacı ile yabancı yatırımcılara karşı kilitli kapı politikasını benimsemiştir.

Bu sert tavır, iptal edilen Özel ve Karma Sektörler İçin Endüstriyel Yatırım Kanunu'na yansımıştır. Çünkü 5. Maddesi aşağıdaki hükümleri içermektedir:

Birinci: endüstriyel proje kurma ya da tesisin mülkiyetini tamamen veya kısmen veya kira olarak adına devralmak alması izni için talepte bulunacak gerçek kişide aşağıdaki şartlar bulunmalıdır:

1. Iraklı veya Arap vatandaşı olmalıdır.

2. Tüzel kişiyle ilgili ise, yukarıda anılan birinci bendin 1. ve 2. fıkralarındaki şartlar bulunmalıdır²².

Irak kanun koyucu, iptal edilen Arap Yatırım Kanunu'nda aynı eğilimi göstermiştir, Kanunun 2. maddesinde aşağıdaki hükümler yer almaktadır:

1. Arap Ülkelerinin herhangi birinin vatandaşlığını haiz olan gerçek veya tüzel kişilerin Irak'ta bir proje kurmak için bu kanun gereği ilgili Bakanlığa proje ile ilgili talepte bulunmalıdır.

¹⁹Bkz: 2003 yılında değiştirilen 1999 yılı Sudan Yatırım Teşvik Kanunu 5. Maddesine ve 8. Maddesinin 1. Fıkrası.

²⁰Bkz: 1991 yılı 10 sayılı Suriye Yatırım Kanunu 1. Maddesine ve 2. Maddesinin h. Fıkrası.

²¹Bkz: 2003 yılı Ürdün Geçici Yatırım Kanunu 2. Maddesine ve 12. Maddesinin a. fıkrasının 2. Bendi

²²İptal edilmiş 1982 yılı 115 sayılı Özel ve Karma Sektörleri İçin Endüstriyel Yatırım Kanunu.

2. Nispeti ne kadar olursa olsun yabancı sermaye katkılı şirketler yatırım projeleri kuramaz veya kurulmasına katkıda bulunamaz²³.

Irak öğretisinin bir kısmı,²⁴ şirket kurma veya kurulmasına katkıda bulunma veya hisse alma hakkına sahip olan kişileri belirleme hususunda Irak kanun koyucusunun açık bir şekilde düzensizlik içinde olduğunu söylemektedir. Çünkü yürürlükten kaldırılmış 1983 yılı 36 Sayılı Irak Şirketler Kanunu²⁵ ve yürürlükte olan 1997 yılı 21 Sayılı Irak Şirketler Kanunu'nun,²⁶ hükümlerine göre Araplar hariç yabancıların Irak'ta şirket kurmalarına izin vermemiştir. Her iki kanunun 12. Maddesinde sadece Iraklı ve Arap vatandaşlarından söz edilmiştir.

Ancak 2003 yılından sonra Irak'ta yaşanan önemli ölçüde ekonomik ve siyasal değişikliklerden dolayı yabancı yatırımcıya karşı uygulanan sert muameleler değişmiştir. Ülkede ekonomik ve siyasi alanlarda yaşanan değişikliklere paralel bir şekilde yabancı yatırım kanununun düzenlenmesine ihtiyaç duyulmuştur.

Çünkü yabancı yatırımların cezbedici hale gelmesi, bir yandan milli gelirin artmasına ve ülkelerin ödeme dengesinin iyileştirilmesine araç olabilir, diğer yandan bu tür yabancı yatırımlar yatırıma ev sahipliği yapan ülkelere yeni teknik tecrübelerin ve teknolojilerin girmesine yol açabilir²⁷.

Bu nedenle 2003 yılından sonra Irak, yabancı yatırımları cezbetmek amacı ile ister geçek isterse tüzel kişi olsun bütün yabancılara yatırım kapılarını açtı. Yürürlükten kaldırılan 2003 yılı 39 Sayılı Irak Yatırım Kanununda, yabancı yatırımcı şu şekilde tanımlanmıştır: "Yabancı yatırımcı, Irak'ta sermaye yatırımı yapan veya yapmakta olan herhangi bir kişi anlamına gelir ve bu kişi aşağıdaki özelliklere sahip olmalıdır:

- a. Irak dışında herhangi bir devlet hukuku gereğince düzenlenen veya kurulan işletmenin varlığı,

²³İptal edilmiş 2002 yılı 62 sayılı Irak Arap Yatırım Kanunu.

²⁴Komani, L., (2006) , el-Şerikat el-Ticariyye, Müstansırıyye Üniversitesi, Bağdat, s.39.

²⁵İptal edilmiş 1983 yılı 36 sayılı Irak Şirketler Kanunu.

²⁶2004 yılında değiştirilmeden önce yürürlükte olan 1997 yılı 21 sayılı Irak Şirketler Kanunu.

²⁷El-Said, M., (2003), el-Nidam el-Kanuni Lil'İstismar el-Ecnebi Fi Zıl Kanun el-İstismar el-Cedid, Hukuk Dergisinde Yayınlanan Araştırma, Kuveyt Üniversitesi, Sayı: 3, s. 279.

b. Gerçek kişi ise:

1. Irak hariç başka bir devlet vatandaşı,
2. Herhangi bir ülke tabiiyeti olmayan Irak'ta sürekli olarak yaşıyan bir kişi,
3. Temelli olarak yabancı ülkede ikamet eden Irak vatandaşı, olmalıdır.

c. Irak Hukuku uyarınca yukarıda anılan kişilerden herhangi biri tarafından kurulan işletme varlığı²⁸.

Buna göre Irak hukuku, dışarıda ikamet eden Arapları, Irak'ta ikamet eden ve uyruğu olmayan kişileri, ülke dışında ikamet eden Iraklıları yabancı yatırımcı saymaktadır. Ama 2006 yılında 13 Sayılı yeni Irak Yatırım Kanunu ile yabancı yatırımcıyı: "Gerçek kişi ise, Irak vatandaşlığını haiz olmayan kişidir, ama tüzel kişi ise, kaydı yabancı ülkede tescil edilen tüzel kişidir." olarak tanımlamıştır.

Böylece bu Kanun uyarınca, kanunda anılan hükümlerden faydalanmak için yatırımcının Iraklı veya Arap vatandaşı olmasını şart koşturmakla beraber yabancı yatırımcının da bu kanun hükümlerinden istifade edebileceğini vurgulanmış, üstelik bazı durumlarda onlara daha fazla imtiyazlar sağlanmıştır²⁹. Yani kanun uyarınca ulusal yatırımcılara tanınan imtiyazlar aynı zamanda yabancı yatırımcıları da kapsamakta kimi durumlarda ise daha fazla hukuki imkân sağlamaktadır.

Türkiye'de 2003 yılında çıkarılan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu, yabancı ülkelerin vatandaşlığına sahip olan gerçek kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının yanı sıra, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişileri ve uluslararası kuruluşları yabancı yatırımcı olarak tanımlamaktadır³⁰.

Türkiye'de 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun çıkarılmasındaki amaç ise, yabancı yatırım ve yatırımcı kavramını genişletmek, yabancı yatırımcılara aradıkları güvenceyi vermek, kamulaştırma, tahkim, para transferi konularını açıklığa kavuşturmak, nakit dışı sermayenin değer tespitinde objektifliği

²⁸Değişik 2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu 1. Maddesinin t. Fıkrası.

²⁹Bkz: Değişik 2006 yılı 13 sayılı Irak Yatırım Kanunu 22. Maddesi.

³⁰Hazine Müsteşarlığı, (2005), Yabancı Sermaye Raporu, Ankara, s.1.

sağlamak, yerli şirketlerle eşit muameleyi temin etmek ve uzun süren bürokratik izin ve vize sistemini ortadan kaldırmaktadır³¹.

1.5.Yabancı Yatırım Kavramı

Önce, yatırım kavramını terim ve lügat anlamları açısından belirlememiz gereklidir. Çünkü bilindiği gibi yatırım, ekonomik ve hukuki unsurlardan oluşan bir karma kavramdır.

1.5.1.Yabancı Yatırımın Ekonomik Tanımı

Yabancı yatırım terimi, geçen yüzyılın altmışlı yıllarında ortaya çıkan yatırım kavramına nispeten yeni bir terimdir. Ancak, yatırım kavramı on dokuzuncu yüzyılda ekonomistler tarafından sermaye hareketi adıyla ele alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrası yabancı yatırıma uluslararası yatırım adı verildiği görülmektedir.

Yabancı yatırım, ulusal sınır içerisinde doğrudan veya dolaylı bir şekilde yabancı bir kaynak tarafından bulunulan herhangi bir sermaye katkısıdır. Diğer bir ifade ile, kazanç elde etmek amacı ile siyasi ticari ve ekonomik kalkınma sürecine katkıda bulunan milli sınırı aşan sermaye yatırımdır.³²

Yabancı yatırım, yatırılabilir kaynakların kişi ve kuruluşlar tarafından bir başka ülkeye taşınmasıdır³³.

Yabancı yatırımcının öncelikli olarak ilgilendiği konu mal sahipliğinin yanında yatırımın karlılığıdır³⁴.

³¹Yılmaz, Lerzan, (2006), 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:5 Sayı:10 Güz 2006/2 s.173-190, s.139.

³²Şerif, E., (2008), Esalib Tesviyet el-Münazeat el-İstismariyye Fil-Irak ve İklim Kurdistan el-Irak, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi Koye Üniversitesi, Süleymaniye, s.7.

³³Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2000), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, s.1.

³⁴Dost, Süleyman, a.g.e., s.109.

1.5.2. Hukuki Kavramı Olarak Yatırım

Hukuki kavram olarak yatırım, ulusal veya uluslararası çeşitli kaynaklardan oluşmuş çeşitlilikle karakterize edilir. Aşağıda bu kavramın ulusal ve uluslararası hukuk ve doktrinde tanımlaması yapılacaktır.

1.5.3.Doktrinde Yatırım Tanımı

Hukukçular, yatırım için tam bir tanım yapmakta başarılı olamamışlardır. Ancak yatırımın, herhangi bir ülkede organize edilmemiş bir şekilde ister kısa vadeli isterse uzun vadeli olsun sermaye hareketi olduğu, aynı zamanda bu sermaye hareketinin süreklilik niteliği taşıdığı, genel olarak da sermayenin ve gelirin bir kısmının asıl ülkeye aktarılması yatırım sürecine eşlik eden bir süreç olduğu düşüncesindedirler³⁵.

1.5.4.Bazı Arap Ülkelerinde Yabancı Yatırım Tanımı

Kuveyt Hukuku, yabancı yatırımı: "Bu kanun hükümleri uyarınca ruhsatlı faaliyetlerle ilgili yabancı sermayenin kullanılmasıdır." şeklinde tanımlamıştır³⁶.

Suudi Arabistan Hukukunda ise, yabancı yatırım: "Bu sistem gereğince yabancı sermaye için belirli bir faaliyet üzerinde uygulanmasına ruhsat verilen yabancı sermaye yatırımdır" şeklinde tanımlanmıştır³⁷.

Mısır kanun koyucusu, yabancı yatırım için esnek ve geniş bir tanım yapmış, bu tanımında, yatırımı veya sermayeyi belirlememiş, ancak yatırımın alanları ve yönlerini kapsayıcı bir ifade kullanmıştır.

Ayrıca kanun koyucu, milli ekonomiye olası bir yararlı yatırımın eklenmesi amacıyla yürütme organına bazı yetkiler vererek bu alanın gelişmesinin önünü açmak istemiştir ³⁸.

³⁵Mustafa, M., (2003), el-Himaye el-İcraiyye Lil'istismarat el-Ecnebiyye, Matbaat Eddaru'l- İlmiyye el-Devliyye, Baskı: 1, Amman, s.29

³⁶2008 Yılı 8 Sayılı Kuveytte Doğru Yabancı Sermaye Yatırımı Düzenleyen Kanun, 1. Maddesinin 4. Fıkrası.

³⁷2000 Yılı Suudi Arabistan Krallığı Yatırım Sistemi 1. Maddesinin v. Fıkrası.

³⁸Diza-yi, B., (2010), el-Merkez el-Kanuni Lil-Mustesmir el-Ecnebi Fi'l-Irak ve Mısır, Yüksek Lisans Tezi, Arap Araştırma ve Çalışmalar Enstitüsü Hukuki Çalışmalar Bölümüne Sunulan bir Tez, Kahire, s.15.

Yürürlükte olan 2006 yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu'nda eski kanunların aksine yatırım (genel bakımdan da olsa) tanımlanmış olmasına rağmen, "yabancı yatırımı" tanımlanmamıştır³⁹.

Kanun koyucu yabancı yatırım için tanım yapmayarak iyi bir şey yapmıştır, çünkü bir yandan tanım yapma kanun koyucunun görevi değildir, diğer yandan esnek ve geniş bir kavrama sahip olan yatırımı bir tanım ile belirlenmesi bu alanının sınırlandırılmasına yol açarak, yabancı yatırımdan beklenen verimin alınmasına engel olabilir. Yatırım nispi bir kavramdır; ülkede yaygın olan yatırım, çevrenin gelişimi ve ülkenin konumu ve sahip olduğu kaynaklar bakımından değişiklik gösterebilir.

1.5.5.Uluslararası Kurumlarda ve Antlaşmalarda Yatırım Tanımı

Uluslararası Para Fonu (IMF) doğrudan yabancı yatırımı: "Bir dış ülkenin ekonomisinde bir projenin veya tesisin mülkiyet hakkına sahip olmakla kalıcı avantajlar elde etme sürecidir. Kalıcı avantajların nispeti, yatırımcının projede oynadığı rol ve proje ile yatırımcının arasında yapılan uzun vadeli ortaklığın koşullarına göre takdir edilir." şeklinde tanımlamıştır⁴⁰.

Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı, yatırımı: "Yabancı yatırımcının (yabancı yatırımcının şirketi ya da şirketin yabancı kolu) başka bir ülkenin ekonomisinde belirli bir ekonomik alanda mülkiyet hakkı ve kalıcı yarar elde etmek amacı ile yabancı yatırımcı ve ülke arasındaki uzun vadeli bir ilişkiyi içeren bir süreçtir." şeklinde tanımlamıştır⁴¹.

1985 yılında Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı Antlaşması, yabancı yatırımı: "Uluslararası yatırım, bir projenin mülkiyetine katılanlar lehine garanti edilen mülkiyet hakkını, uzun veya orta vadeli kredilerini, üstelik doğrudan yatırımın diğer suretlerini de kapsar." şeklinde tanımlamıştır⁴².

³⁹Eski Irak Mevzuatları, Yatırım Yapılan Sermayenin Ayrıntılı Sayımını Beyan Etme Yolu İle Yatırım Tanımlarında Yaygın Olan Eğilimi Edinmiştir, Örnek Olarak Bakınız: 1997 Yıllı Irak'ta Arap ve Yabancı Yatırım Kanun Projesi 7. Maddesine.

⁴⁰UNCTAD,1999, Foreign Direct Investment and the Challenge of Development, WIR 1999, p.18.

⁴¹UNCTAD, 2000, Cross-Border Mergers and Acquisitions and Development WIR 2000, p.267.

⁴²Bkz: 1985 yılı Yatırım Garantisi Uluslararası Ajansı Kurulması Antlaşması'nın 12. Maddesinin a. Fıkrası.

Uluslararası Hukuk Derneği, elli beşinci konferansında yabancı yatırımı: "Doğrudan bir organizasyon olmadan, yatırımcı ülke tarafından yararlanıcı ülkeye sermayenin hareketidir" şeklinde tanımlamıştır.

Uluslararası Hukuk Enstitüsü ise, yabancı yatırımı: "Siyasi veya maddi kazanç gerçekleştirmek amacı ile mal veya hizmet teminidir. Ayrıca yatırım manevi mallardan olabilir." şeklinde tanımlamıştır⁴³.

Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) doğrudan yabancı yatırımı: "Yatırım sürecinin hedefi kalıcı mali çıkarın gerçekleşmesi gerekliliği, aynı zamanda yatırımcının şirketin veya işletmenin sürekliliğine gerçek anlamda etkisi olmalıdır." şeklinde belirterek yatırımın amacını belirlemiştir.

Arap Yatırım Garanti Kurumu Antlaşması, yabancı yatırımı:⁴⁴ "Garanti edilecek güvenli yatırımlar, projeleri ve projelerin kolları ve ajansları, taşınmazların hisse senetleri ve mülkiyetleri, üç yılı aşan kredi ve hisse senetleri mülkiyetleri dâhil olmak üzere yapılacak bütün doğrudan yatırım harcamalarını kapsar." şeklinde tanımlamıştır.

Yukarıda yapılan tanımlara göre, yatırım için geniş bir kavram sergilenmekte ama net bir tanım belirlenmemekte, üstelik bazı tanımlar "yatırım sermayesi ile yatırım" sözcüklerini birbirine karıştırmaktadır. Hukuk bakımından bu sözcüklerden doğan sonuçlar çok önemli olduğundan dolayı bunların ayırt edilmesi ve net bir şekilde belirlenmesi gereklidir. Ayrıca, yukarıda yapılan tanımlara göre, ister ulusal isterse uluslararası düzeyde olsun, bütün (ekonomik ve hukuki) bakımlardan, yatırımı net bir şekilde ifade eden toplayıcı bir tanım görülmemektedir. Çünkü yatırım, uluslararası çevreye ve ülkelerde değişen iktisadi ve siyasi sistemlere göre, esnek ve gelişmeye açık bir kavramdır. Öte yandan bazı ülkeler yatırım için dar kavram tercih ederken bazı ülkeler ise geniş bir kavram kullanmayı tercih etmiştir. Yatırım terimi hukukçular ve ekonomistler tarafından özen gösterilen bir terimdir. Üstelik yatırım çoğu zaman ülke dışını aşan bir süreçtir, bu nedenle yatırım kavramı birçok ulusal mevzuatın yorumu ve hükümlerinin etkisi altında kalmaktadır.

⁴³Suveylim, M., (2009), el-İstismarat el-Ecnebiyye Fi Mecal el-Akkarat, Matbaat Münş'a't el-Maarif, İskenderiye, s.26.

⁴⁴Bkz: 1971 yılı Yatırım Granti Kurumu Kurulmasının Antlaşması 15. Maddesinin 1. Fıkrasına.

1.6. Irak Hukukunda Yatırım Kavramı

2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu 1. Maddesinin n. fıkrasında, yatırım: "Ülke için meşru yarar sağlayan herhangi bir ekonomik proje veya faaliyet alanında sermaye yatırımdır." şeklinde tanımlanmıştır.

Irak Yatırım Kanunu değerlendirildiğinde, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirilmesi amacı ile devletin edindiği genel siyaset çerçevesinde Irak kanun koyucusunun, yabancı ve ulusal sermaye yolu ile yatırım projelerinin uygulanması için yatırıma teşvik ettiği görülmektedir⁴⁵.

Bu anlamda 2006 yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu'nun 2. Maddesinde:

1. "Irak'ın kalkınması, gelişmesi, üretim ve hizmet yapısının genişletilmesine katkıda bulunabilecek modern teknik ve teknolojilerin ülkeye aktarılması amacıyla yatırım projelerinin teşvik edilmesi.
2. Bu kanunun hükmünün kapsamı, yerel piyasada proje rekabet gücünü arttırmak ve yatırım projelerin kurulmasına gereken destekleri sağlamak yolu ile yabancı ve ulusal özel sektörlerin Irak'ta yatırım projelerini uygulamaya teşvik edilmesidir.
3. Iraklılara istihdam fırsatı sağlanması ve piyasaların ihtiyacına göre beşeri kaynakların kalkınmasıdır.
4. Yatırımcıların mülkiyet ve haklarının korunmasıdır.
5. İhracatın geliştirilmesi, Irak ticaret dengesi ve ödemeler dengesinin güçlendirilmesi." Şeklinde hükümleri kapsamaktadır.

1.7.Yabancı Yatırım Türleri ve Amaçları

Yabancı yatırımları iki ana kategoriye ayırabiliriz: birinci kategori doğrudan yatırımlar, ikinci kategori ise, dolaylı yatırımlardır.

⁴⁵Cafar, S., (2009), 2006 Yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu, Baskı: 9, s.179.

1.7.1.Yabancı Yatırım Çeşitleri

1.7.1.1.Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yatırım, ister hizmet isterse üretim projeleri alanında olsun yatırımcının ülkesi dışında yabancı bir ülkede yaptığı yatırım projesini doğrudan yönetmesidir⁴⁶. Yani bu kavram, yatırımcının, yatırıma ev sahipliği yapan ülkede işletmecilik veya ekonomik faaliyetler uygulama imkânına sahip olması yanı sıra bu projeleri kısmen ya da tamamen yönetmesi anlamına gelmektedir⁴⁷.

Diğer bir ifade ile bir firmayı satın alma, yeni bir firma için ilk sermayeyi temin etme veya mevcut bir firmanın sermayesini artırma yoluyla bir yabancı yatırımcının başka bir ülkede bulunan sabit bir varlık üzerinde yatırım yapması, aynı zamanda projeye denetim sağlama hakkına sahip olmasıdır⁴⁸.

Ancak bazı örgütlere göre, bir yatırımın yabancı yatırım sayılması için yabancı yatırımcının bu proje hisselerinde % 25-50 oranında hisse payına sahip olması gereklidir⁴⁹.

Ayrıca, bir ülke borsasında işlem gören şirketlerin hisselerinin bir diğer ülke veya ülkelerin kuruluşları tarafından satın alınmasını ifade eden portföy yatırımları dışında kalan ve bir veya birden fazla uluslararası yatırımcının tamamına sahip olarak ya da yerli bir ve/veya bir kaç firma ile ortaklık halinde gerçekleştirdiği yatırımlar, doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlanmaktadır⁵⁰.

Diğer bir tanımda ise, doğrudan yabancı yatırım: Yabancı sermayenin imalat endüstrisi ya da yeraltı kaynakları endüstrisi alanlarında yabancı sermaye yatırımı ile

⁴⁶Salih, A., a.g.e. , s.29.

⁴⁷El-Zehavi, F., (1990), el-Meşruat el-Müştereke Vifkan Li Kavanin el-İstismar, Matbaat Beytu'l -Hikme, Bağdat, s.90.

⁴⁸Maitena D., Dffinitions Of Foreign Direct İnvestment (FDI) Amethodological, Not. Julg, 2003, P.3. www.lowyale.edu.outside.

⁴⁹Cemil, H., (1999), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir el-Has Fi'l-Duvel el-Namiye, Stratejik Araştırmalar Dergisinde Yayınlanan Bir Araştırma, Sayı:32, Arap Birleşik Emirlikler Stratejik Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi, Abu -Dabi, s.10.

⁵⁰Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, a.g.e., s.1.

temsil edilir. Bu yatırım teknolojiyi, işletmecilik bilgisini ve yatırımcının kontrol yetkisini beraberinde getirmektedir⁵¹.

Yukarıda yapılan tanımlara dayanarak doğrudan yabancı yatırımı özet olarak şu şekilde tanımlayabiliriz: Yatırımcının ulusal sınırları dışında yabancı bir ülkede yatırım yapmasıdır. Ayrıca yatırımcı yapılan proje üzerinde kısmen ya da tamamen yönetme yetkisine sahip olacaktır. Yabancı yatırımı ulusal yatırımdan farklı kılan şey, yabancı yatırımda döviz alım gücünün dalgalanma riskidir.

Doğrudan yabancı yatırım türleri üç ayrı türde incelenir:

1. Özel doğrudan yabancı yatırım: Bu tür yatırım yabancı yatırımcının, projenin mülkiyetine, yönetimine ve projenin bütün işlemlerini kontrol etme yetkisine sahip olmasıdır.

2. İkili doğrudan yabancı yatırım: Bu tür yatırım biçimine "müşterek proje" ismi verilir. Bir ülkenin kalkınma projelerini finanse etmek amacıyla yatırımlarla takip eden yabancı sermayeden doğabilecek olası olumsuz siyasi ve ekonomik etkilerin önlemesi için ülkeler tarafından alınan bir tedbirdir. Bu nedenle bazı ülkeler yabancı sermayeye dayanma ve kullanma oranının azaltılması maksadıyla ulusal mevzuatlarında yabancı projelerin sermayesi ile beraber ulusal kamu veya özel sektörün katkıda bulunmasını gerektiren hükümler koymaktadırlar⁵².

3. Çok uluslu yabancı yatırımlar: Farklı ülkelerde kurduğu şubeler yoluyla aynı anda birçok ülkede üretim faaliyetinde bulunan şirketlere çok uluslu şirket adı verilmektedir. Çok uluslu şirketlerde; söz konusu şirket ana ülkede büyük bir işletmeye sahip olduktan sonra diğer ülkelerde tamamen ya da kısmen sahip olduğu şirketler vasıtasıyla faaliyetlerini sürdürür. Bu şirketler ana ülkedeki merkez şirket tarafından yönetilmesi bakımından, ayrıca sahip oldukları çeşitli ürün, büyük imkânlar ve modern teknolojik yöntemlerle farklılık arz eder. Öte yandan çok uluslu şirketler ekonomik

⁵¹Kennune, A., (1980), el-İktisad el-Devli, Müstansırıyye Üniversitesi, Bağdat, s.339.

⁵²Mulhim, A., (1998), Devr el-Muahadat el-Devliyye Fi Himayet el-İstismarat el-Ecnebiyye el-Hassa Fi el-Duvel el-Namiye, Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Uluslararası Hukuk Bölümüne Sunulan Bir Yüksek Lisans Tezi, Kahire, s.6.

küreselleşmenin sağlanmasında temel bir araç olarak görülen küresel alanda üretim maliyetlerinin düşmesine yol açabilir⁵³.

Doğrudan yabancı yatırımlar, uluslararası ticari ve ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır⁵⁴.

Doğrudan yabancı yatırımdan beklenen temel amaç üretim araçları elde etmektir. Bu yüzden birçok ülke yatırım mevzuatlarında bu tür yatırım biçimine işaret etmektedir. Böylece yatırım kanunlarında yer alan sadece "yatırım" sözcüğü doğrudan yabancı yatırım anlamına gelmektedir⁵⁵.

Tüm bu yatırım türleri arasında yatırımcılar tarafından da tercih edilen en iyi yatırım doğrudan yatırımdır. Çünkü bir yandan bu tür yatırımlarda yatırımcılar istedikleri faaliyet alanında yatırım yapabilirler. Diğer yandan bu tür yatırımda yaptıkları projeler üzerinde yönetme ve kontrol etme yetkisine sahiptirler⁵⁶.

Doğrudan yabancı yatırımlar, dünyada hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Çok uluslu şirketlerin artık bir tek şubesi bulunmamaktadır, uluslararası bir girişim haline gelmektedirler⁵⁷.

1.7.1.2.Dolaylı Yabancı Yatırımlar (Portföy)

Dolaylı Yabancı Yatırımlar, "Portföy" adıyla bilinir. Dış ülkelere yapılan bir yatırımdır. Spekülasyon ve döviz kur farkından istifade etmek amacı ile ev sahipliği yapan devlet tahvillerinin ya da özel kuruluşların bono, tahvil ve hisse senetlerinin, yatırımcılar tarafından satın alınması ile gerçekleşir. Yalnız yabancı yatırımcıların projeyi yönetecek veya kontrol edebilecek kadar hisse senetlerine sahip olmamaları şarttır⁵⁸.

⁵³Edlibi, M., (2006), Siyasatu'l-Hevafiz Eddaribiyye ve Eseruhe Fi Tenvih el-İstismarat Fi el-Duvel el-Namiye, Doktora Tezi, Hukuk Fakültesi, Dimeşk Üniversitesi, Suriye, s.83.

⁵⁴Dost, Süleyman, a.g.e., s.111.

⁵⁵Mebruk, N., (2002), Devr el-Siyasa el-Daribiyye Fi Teşci el-İstismarat el-Ecnebiyye, Doktora Tezi, Hukuk Fakültesi Kahire Üniversitesi, s.31; El-Zehavi, F., a.g.e., s.65.

⁵⁶Ahmet, M., (2010), el-İstismar el-Ecnebi ve Eseruhu Fi el-Bi'atü'l-İktisadiyye, (Nadariyye Takvimiyye Li'Kanun el-İstismar el-İraki), İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi'nde Yayınlanan Bir Araştırma, Sayı: 80, s.141.

⁵⁷Dost, Süleyman, a.g.e., s.110.

⁵⁸Hüseyin, A., Kıyas Eser el-İstismar el-Ecnebi Gayr el-Mubaşir Ala Ba'd el-Mutegayyirat el-İktisadiyye el-Kulliyye Fi el-Buldan el-Namiye, İdari Ve İktisadi Bilimler İçin Kerkük Üniversitesi Dergisi'nde Yayınlanan Bir Araştırma, Cilt: 2, Sayı: 1., Yıl: 1012., s.105.

Diğer bir deyişle, yabancı yatırımcının yatırım projesinde tamamen veya kısmen mülkiyet hakkı olmadan nakit paraların intikali ile sınırlı bir yatırımdır. Ayrıca bu tür yatırımda yabancı yatırımcı karar alma, kontrol veya denetleme yetkisine sahip olmaz⁵⁹.

Diğer bir tanımla: "Yabancı yatırımcının projeyi yönetme veya kontrol etme yetkisine sahip olmadan sadece nakit para geliri elde etmek amacıyla yapılan bir yatırım türüdür. Ayrıca bu tür yatırımlarda işletmecilik bilgileri ve modern teknolojiler yabancı sermaye eşliğinde intikal edilmez" ⁶⁰.

Yani genel olarak dolaylı yabancı yatırım, yabancı sermaye veya ekonomik projeler cezbetme peşinde olan ülkelere kredi şeklinde verilen yabancı sermaye yatırımı olabilir ya da aşağıda belirlendiği şekilde hisse senetleri ve tahvilleri satın alma yolu ile bu süreç gerçekleştirilebilir:

1. Krediler, kaynaklara göre üç ayrı şekilde sınıflandırılır: kurum ya da özel yabancı şirketler/kişiler tarafından verilen krediler ve genel kredi şeklinde karşımıza çıkar. Yani kredi veren taraf devlet veya hükümet olabilir. Günümüzde kullanılan en yaygın kredi kaynağıdır. Ayrıca kredi veren taraf uluslararası kurum olabilir (^{61*}).
2. Sermaye cezbetme peşinde olan ülkenin, başka ülkelerin finansal piyasalarında tahvil ve senetlerini satışa çıkarması, ya da yeni kurulan bir şirket hisse senetlerini başka bir ülkenin finansal piyasasında satışa çıkarması, dolaylı yatırımlar (portföy) aşağıdaki şekillerde temsil edilir:
 - a. Uluslararası tahvil, döviz dayalı uluslararası banka mevzuat sertifikası ve uluslararası para piyasasında mevzuat sertifikası alma.
 - b. Kamu veya özel borç tahvili satın alma.
 - c. Ulusal bankalarda yatırma.

⁵⁹Abdullah, A., (2008), Arap Ülkelerinde Yatırım Garantileri, Daru'L -Sekafa Yayınları, Amman, Ürdün, s.21.

⁶⁰Mulhim, Ali, a.g.e., s.7.

⁶¹ *Bu kurumlar iki bölüme ayrılır. Birincisi: Birleşmiş Milletlere tabi kurumlar: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü (UNDPO) ile temsil edilir. İkincisi ise: varılan anlaşmalara bağlı hükümet örgütleri uzmanlaşmış ajanslar: Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Finans Kurumu (IFC), Uluslararası Kalkınma Ajansı (IDA), Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) ile temsil edilir.

- d. Altın ve nadir metaller satın alma.
- e. Menkul değer satın alma.
- f. İkili ekonomik ilişki kurmak için değil, spekülasyon amaçlı olan çeşitli vadeli yabancı devlet ya da kamu veya özel kurum ya da bireylerin verdikleri kredi.

2006 yılı 13 sayılı Yatırım Kanunu 11. Maddesinde, yabancı yatırımcının Irak Borsasına yatırım yapmasına izin vermiştir. Bu madde şu şekilde açıklanmıştır:

Yabancı yatırımcı aşağıdaki haklara sahiptir:

- a. Irak Borsası'nda tahvil ve hisse senetleri ile ilgili alış verişi yapma,
- b. Hisse senedi ve tahviller portföyü oluşturma⁶².

Yukardaki metinde, yatırım yöntemini ve türünü belirlemeden mutlak bir şekilde geldiği görülmektedir. Çünkü normalde ülkeler yabancı yatırımcının katılabileceği hisse oranını belirler. Çünkü yatırımcının hisse oranı belirli bir düzeyi aştığında projeyi yönetme ve kontrol etme hakkına sahip olacaktır. Böylece de dolaylı yatırım doğrudan yatırıma dönüşür.

Dolaylı yatırımlar, tüketici hedeflere, bütçe kamu harcamalarına yönelmesi ile ayrı kabul edilir, ayrıca kazanç elde etme olasılığı kısa vadeli yatırımlarda daha çoktur ama uzun vadeli yatırımlarda daha azdır, zira enflasyona ve döviz kur dalgalanmalarına karşı savunmasızdır⁶³.

Doğrudan yabancı yatırım ile dolaylı yabancı yatırım arasındaki fark ise, doğrudan yatırım sermaye yanında genellikle üretim teknolojisi ve işletmecilik bilgisi de birlikte getirir, dolaylı yatırım sermaye yanında üretim teknolojisi ve işletmecilik bilgisini birlikte getirmez⁶⁴.

⁶²Bkz: 2006 yılı 13 sayılı Yatırım Kanunu 11. Maddesinin 2. Bendine.

⁶³Abdul-Hafiz, S., (2005), Devr el-İstismar el-Ecnebi Fi tatvir Ahkam el-Kanun el-Has, Matbaat Daru'l - Matbuat El-Camiyye, İskenderiye, s.31.

⁶⁴Amır, R, (2011), el-Himaye el-Kanuniyye Li'listismarat el-Ecnebiyye el-Mubaşire, Baskı: 1, Hukuki Yayınlar Milli Merkezi, Kahire, s.23.

1.7.2.Yabancı Yatırımın Önemi, Amacı ve Fizibilitesi

1.7.2.1.Yabancı Yatırımın Önemi

Ekonomik kalkınmada sermaye önemli bir faktördür. Sermayenin ekonomik kalkınmadaki yeri diğer faktörlerle karşılaştırıldığında çok farklı ve önemli olduğu görülecektir. Ancak bir ülkenin ekonomik kalkınması için sermaye çekebilme yeteneğinin ne kadar olduğu da önemlidir. Ekonomistlerin çoğu, sermayenin iki ana kaynağı olduğuna işaret etmektedir. Birinci kaynak, yerel veya ulusal sermaye ile temsil edilen kaynak, ikincisi ise dışardan gelen yabancı sermaye ile temsil edilen kaynaktır⁶⁵.

Bilindiği gibi, birinci kaynak büyük ölçüde yerel tasarruf varlıklarına bağlıdır. Çoğu zaman bu tasarruflar ülkenin ekonomik kalkınma faaliyetlerini finanse etmekte yetersiz kalmaktadır. Özellikle de gelişmekte olan ülkeler, ekonomik faaliyetlerin finanse edilmesinde bir araç olarak dış kaynaklara dayanmak zorunda kalmaktadır. Ev sahipliği yapan ülkeye yönelik yabancı yatırımlardan doğan en önemli sonuçlar şunlardır:

1. Yabancı yatırım, ekonomik kalkınma süreci için yeterli miktarda yabancı para rezervinin sağlanmasını temin eder⁶⁶.
2. Genel olarak yabancı yatırım, ev sahipliği yapan ülkeye modern teknolojinin transferi için önemli bir araçtır. Çünkü yabancı yatırım planlama, üretme, pazarlama, organize etme ve teknik bilgi sunmayı kapsayan komple bir paketi ev sahibi ülkeye getirecektir. Hem de yerel işçiler için beceri ve yeni bilgiler sağlanır.
3. Yabancı yatırıma ev sahipliği yapan ülkeler, yatırım yapan şirketlere uyguladıkları vergiler yolu ile finansal kaynaklarını arttırabilirler.
4. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde yatırımcılar, kurdukları projeler sayesinde iş gücü istihdamı ile ülkede işsizlik oranını azaltabilir.
5. Yabancı sermaye, üretim ve hizmet yapılarının yenilenmesinde ve rehabilitasyonunda rol üstlenmekte ve halkın yaşam koşullarının yükselişine,

⁶⁵El-Samarra'i, H., (2002), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve el-Ticara el-Devliyye, (Örnek Olarak:Çin Cumhuriyeti), Matbaat Beytu'l -Hikme, Bağdat, s.13.

⁶⁶El-Samarra'i, D., (2002), el-İstismar el-Ecnebi el-Muavvikat ve el-Damanat el-Kanuniyye, Arap Birliği Araştırmalar Merkezi, Beyrut, s.6.

ihtiyaçlarının karşılanmasına, üretim ve enerji kapasitesinin genişlemesine yol açabilmektedir.

6. Gelişmekte olan ülkelerde bulunan özel sektörlerin sınırlı imkânlarından dolayı, yerel büyük sermaye, yüksek teknoloji ve deneyim gerektiren bazı ağır endüstriler alanına giremediklerinden dolayı bu tür projelerde yabancı yatırımcı önemli rol üstlenerek ülke için büyük fayda sağlayabilmektedir.
7. Yabancı yatırımcının kullandığı gelişmiş teknoloji aracılığı ile üretim maliyetlerinin düşmesi ve ürün kalitesinin iyileştirilmesi sağlanarak halkın yabancı sermayeden yararlanmasını sağlamaktadır.

1.7.2.2.Yabancı Yatırım Amaçları

Yabancı sermaye yatırımları bir ülkenin sabit sermaye stokunun artması, teknoloji ve işletme bilgisi getirmesi, istihdam yaratması ve rekabeti geliştirilmesi, ödemeler dengesi açığını azaltması, iç piyasaya dinamizm kazandırması, teknik eleman ve yönetici açığını azaltması yönüyle ekonomiye birçok katkı sağlamaktadır. Gelişmekte olan ülkeler de büyümesine ve kalkınmasına olumlu etkileri olması sebebiyle yabancı sermayeye doğru bir eğilim göstermektedir. Fakat yabancı yatırımlar sadece yatırımın yapıldığı ülkede değil, aynı zamanda yatırımı yapan ülkede de çeşitli avantajlar sağlamaktadır⁶⁷.

Yabancı yatırımın yürüttüğü farklı süreçler birçok amacın gerçekleşmesini sağlar. Bu amaçlardan en önemlileri şunlardır:⁶⁸

1. Yatırım şirketlerinin ait olduğu menşei ülkedeki hisse senetlerine sahip olan sermaye sahiplerini memnun ederek, yabancı yatırımın yatırımlardan elde ettiği kârların arttırılması.
2. Transfer edilen teknolojiyi, türlerine ve kullanma yöntemine göre kontrol edilmesidir. Bunları sınırlı bir şekilde ev sahibi ülkelerle paylaşarak yabancı yatırımcılar tarafından istedikleri belirli yatırımlarda kullanmaları.

⁶⁷Aydemir, Cahit, v.d., (2012), Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23, 69 – 104, s.70-71.

⁶⁸El-Akeş, F., (1981), el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyye ve Devruha Fi Amaliyyet Nakl el-Tiknolojiya, İdari ve İktisadi Bilimler Dergisinde Yayınlanan Araştırma, Sayı:2, Cilt:9, Bağdat Üniversitesi, s.81.

3. Kullanıldığı alanda üstünlük sağlaması için, transfer edilen teknolojinin her zaman korunulması ve gelişmesi için her daim çalışmaların devam etmesi.
4. Ev sahipliği yapan ülkenin yabancı yatırımcılarla muamele tarzına göre toplu müzakerelerin geciktirilmesi.
5. Yabancı yatırımcıların muamelelerinde ve işlerinin yönetiminde yapılan çalışmaların gizli yürütülmesi
6. Yabancı yatırımcıların, gelişmekte olan ülkelerdeki iş gücü ücretinin düşük olmasından istifade etmeleri. Genelde gelişmekte olan ülkelere iş gücü ücretinin ve hammadde maliyetinin gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında daha düşük olduğu görülmektedir. Böylece yabancı yatırımcılar en önemli amaçlardan biri olan kâr payını yüksek tutma hedeflerini bu şekilde gerçekleştirebilirler.
7. Yabancı şirketlerin, yaptıkları yatırımların çeşitli ülkelere dağılmış olmasından dolayı riske uğrama olasılığının düşük olması.
8. Yatırımcıların ana vatanlarında meydana gelebilecek siyasi riskler başta olmak üzere olası farklı risklerden kaçınmalarına olanak sağlaması.

Günümüzde ev sahibi ülkeler doğrudan yabancı yatırım türlerini tercih etmektedir. Çünkü ev sahibi ülkenin beklentisi ancak doğrudan yabancı yatırımlar aracılığıyla gerçekleşmektedir⁶⁹.

1.7.2.3.Yabancı Yatırım Fizibilitesi

Doğrudan yabancı yatırım, ekonomik projeler ve şirketler için birçok fayda sağlayabileceği tespit edilebilir. Bu faydalar şu şekilde sıralanabilir:⁷⁰

1. Yatırıma ev sahipliği yapan ülkede bulunan beşeri ve maddi kaynaklardan istifade edilebilir.

⁶⁹Dost, Süleyman, a.g.e., s.109.

⁷⁰El-Temimi, S., (2008), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir Fi el-Irak: el-Vaki ve El-Teheddiyat Ma'a Nazra Hassa Li Kanun el-İstismar el-Ecnebi, İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi'inde Yayınlanan bir Araştırma, s.216, <http://www.uokufa.edu.iq>.

2. İhracat için yeni piyasaların ortaya çıkması neticesinde diğer devletlerle ekonomik ilişkilerin yaratılmasına imkân sağlanır.
3. İdari teknolojilerle temsil edilen teknik bilgilerin, üretim tekniklerinin ve proje sahiplerinin davranış-çalışma yöntemlerinin transferi sağlanır.
4. Şirketlerin küresel araştırma ve kalkınma çalışması ağı ile bağlanması, endüstriyel ilerleme olasılığının sağlanmasına, teknoloji transferinin gerçekleşmesine ve yatırım sermayesinin büyük miktarda sağlanmasına yol açılabilir.
5. Şirketlerin küresel dış piyasalara girmesi ve yeni istihdam kaynağının oluşturulması projelerin büyüme olasılığını arttırabilir. Çünkü yabancı yatırım, yerel tedarikçiler tarafından sağlanan mallara olan talebin çoğalmasını teşvik eder.
6. İşletmecilik engellerinin kaldırılmasını sağlar.
7. Yerel satışlarda niteliksel bir sıçrama sağlar.
8. Yerel ürünler için yabancı ülkelerin baskılarından kaçınmasını sağlar.

II. BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇOK ULUSLU ŞİRKETLER

2. Yabancı Yatırımların Çeşitleri ve Çok Uluslu Şirketler

Yabancı yatırımların çeşitleri, önem, tür ve özellik açısından farklılıklar arz eder. Bu çeşitliliğin sebebi, ev sahipliği yapan ülkenin ve yabancı yatırımcının istek ve taleplerinin farklılığından ve her birinin kendi isteğine uygun olan yatırım çeşidini seçmesinden kaynaklanmaktadır.

2.1.Yabancı Yatırımların Önemli Bazı Türleri

2.1.1.Ortak Yatırımlar

Ortak yatırımlar, doğrudan yabancı yatırım çeşitlerinden en yaygın olanıdır. Ev sahipliği yapan ülkelerde özellikle gelişmekte olan ülkelerde bağımsızlıklarını kazanırken ortaya çıkan milli ve bağımsızlık eğilimine karşı oluşan bir yabancı yatırım çeşididir.

Bu çeşit yatırım, yerel yatırımcı ile çok uluslu yabancı şirketin arasında yapılan bir ortak girişimdir. Ortaklık sermaye oranı ise, yabancı yatırımcıların mülkiyetlerini düzenleyen yasalar uyarınca taraflar arasında yapılan bir anlaşmaya göre belirlenir. Genelde birçok ülke yabancı yatırımcının mülkiyet hakkına sahip olabileceği maksimum oranı belirler. Ancak her durumda yabancı yatırımcı tarafın yatırımın kontrolünü kendisine bırakılmaması için bu oran toplam sermayenin % 49'unu aşmamalıdır⁷¹.

Aynı zamanda bu yatırıma ikili yatırım adı verilir. Bu yatırım ev sahipliği yapan ülkede uygulanır. Mülkiyeti ise, oranlara göre yabancı ve yerel taraflara dağıtılır. Aşağıda açıklandığı üzere iki şekilde temsil edilir:

a. Bir veya daha fazla yabancı ve yerel yatırımcılara ait yabancı bir şirketin yeni bir şube açması ya da tesis kurması şeklinde olmaktadır.

⁷¹Alvan, K., a.g.e., s.354.

b. Bir ya da daha fazla sayıda yabancı yatırımcılarla mevcut bir yerel firma ile birleşme veya yerel bir şirketle ortak girişim kurma şeklinde olmaktadır. Ancak bu yatırımın doğrudan yabancı sermaye yatırımı sayılması için yabancı tarafın ilgili girişimin toplam sermayesinde en az %10 oranında katkıda bulunması gereklidir. Bu şart, aralarında Uluslararası Para Fonu'nun verdiği tanım dâhil olmak üzere yukarıda belirtilen bazı tanımlarda yer almaktadır⁷².

Ortak girişim türü, gelişmekte olan ülkelerde en yaygın yatırım çeşididir. Bu yatırımın özelliği, yerli özel firmaların ve/veya devlete ait firmaların kendi ülkelerinde yabancı yatırımcı tarafından kurulan ekonomik girişime ortak olmalarıdır. Böylelikle bu ortak girişimde kâr ve finansal risk ortaklar arasında paylaşılmakta, çeşitli kararlar ortaklaşa verilmekte, fakat ortaklar arasında amaç farklılıkları da olabilmektedir.

Yerel taraf bir kişi veya özel firma, ev sahibi ülke hükümeti ya da ikisinin birleşiminden oluşan bir şirket olabilir. Yabancı taraf ise, özel yatırımcı, yabancı ülke hükümeti veya uluslararası örgüt olabilir. Çoğu zaman, yabancı taraf özel yatırımcı ile temsil edilir. Yabancı özel firmalar ortak olacakları yerel tarafların kişilerle veya özel şirketlerle temsil edilmelerini tercih ederler. Çünkü yerel yatırımcı özel kişi veya şirket olduğunda, işletmenin üretim sürecinde ihtiyaç duyduğu gerekli yerel hizmet ve yönetim bilgisini sağlamaya devlet memurlarına nazaran daha hazırlıklı olur. Fakat bazı durumlarda özellikle de doğal kaynakların kullanılması ile ilgili konularda yerel yatırımcının ülke hükümeti olması gerekli olacaktır⁷³. Ancak bütün bu ortak girişimlerde yabancı ortak özel yatırımcı sayılmaktadır⁷⁴.

2.1.2. Tamamen Yabancı Yatırıma Ait Yatırımlar

Bu tür yatırımlarda proje mülkiyeti tamamen yabancı yatırımcının olur. Ev sahibi ülkeler için daha fazla tercih edilen bir yatırım türüdür, çünkü ülkeye sermaye götürmekle

⁷²Ba'dash, A., (2008), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve Asaruhu Ala el-İktisad el-Cezayiri Hilal el-Fetre (1996-2005), Doktora Tezi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, Cezayir, s.52.

⁷³Khaira, H., (2016), Devr el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir Fi Da'm el-Numu el-İktisadi Bil'duvel el-Namiye Me'a el-İşare İle Halet el-Cezayir Li'l-fetre (2000-2012), Analitik Çalışma, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Kasidi Miftah Üniversitesi, Cezayir, s.8.

⁷⁴Suriye, Z., (2008), Devr el-İstismar el-Mubaşir Fi Temvil el-Tenmiye el-İktisadiyye Li'l-Duvel el-Namiye, Yüksek Lisans Tezi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Biskra Üniversitesi, Cezayir, s.3.

beraber yeni üretim tesisleri de kazandırır. Bu tür yatırımlar, bir ya da birden daha fazla yatırımcının ev sahibi ülkede aşağıdaki süreçlerden birini gerçekleştirmesi sonucunda ortaya çıkar. Bu süreçler şunlardır;

- a. Yerel tarafların her hangi bir katkısı bulunmadan, yabancı yatırımcının ev sahipliği yapan ülkede sıfırdan başlayarak tamamen yeni bir fabrika veya sermaye tesisi kurulmasıdır.
- b. Mülkiyeti tamamen adına devredilmesi şartıyla bir ya da birden daha fazla yatırımcının mevcut bir yerel fabrika veya işletmeyi satın alınmasıdır. Bazı ülkelerin ekonomik durumunu düzeltmek amacı ile bazı kamu kurumlarını özelleştirme süreci çerçevesinde yöneldiği bir yatırım türüdür. Ayrıca bu süreç, yatırımın yapıldığı ülkenin sermaye stokunu artırıcı etki doğurur⁷⁵.

Öte yandan, bu tür yatırımda risk seviyesi yatırımcı açısından ortak yatırımlardan daha fazladır. Bu tür yatırım, yeni iş ve katma değer yaratma potansiyeli olduğu için ev sahibi ülke tarafından en çok tercih edilen yatırım türüdür. Yeni yatırım projeleri; riski fazla, başlangıç maliyeti yüksek ve getirisinin geri dönüş süresi uzun olan yatırımdır. Yeni yatırımla birlikte yabancı yatırımcı yatırım yapacağı ülkeye sadece sermaye götürmekle kalmamakta, aynı zamanda söz konusu ülkeye yeni bir üretim tesisi kazandırmaktadır⁷⁶.

Bu tür yatırımların üçüncü dünya ülkeleri (ev sahipliği yapan ülke olarak) tarafından tercih fazla edilmediği görülmektedir. Bu ülkeler, bu tür yatırımlardan doğan yerel ve uluslararası düzeyde siyasi etki ve ekonomik bağımlılık korkusu nedeniyle, ayrıca ev sahipliği yapan ülkelerin piyasalarında yabancı firmalar tarafından tekel pozisyonuna gelme riskini de göz önünde bulundurarak bazı durumlarda tereddüt etmekte, bazen de mutlak bir şekilde bu tür yatırımları reddetmektedirler.

2.1.3.Serbest Bölge Yatırımları

Serbest bölge yatırımları ülkede devlete ait alanlarda geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı,

⁷⁵Badash, A., a.g.e., s.38.

⁷⁶Khaira, H., a.g.e., s.11.

sanayi ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler üzerinde yapılan yatırımlardır. Ayrıca bu bölge devlete ait olmasına ve devletin kanunlarına tabi olmasına rağmen, bölgeye giren mallara ihracat, bölgeden çıkan mallara ithalat muamelesi yapılır. Ancak bu bölge, çalışma sistemi, arazi ve gayrimenkullerin işgal etme izinleri, malların bölgeye çıkış-giriş işlemleri ile ilgili özel hukuk sistemine sahiptir⁷⁷.

Serbest bölge yatırımlarının hedefi ülkenin ihracatını arttırmak ve uluslararası ekonomiye etkin bir şekilde ayak uydurmaktır. Serbest bölgede yapılan yatırımlar için teşvik edici sistemler uygulanır ve teşvik sayesinde bu bölgelere başka yerlerde bulunmayan imtiyazlar sağlanır. Genel olarak serbest bölgeler uygulanmakta olan faaliyetlerin özelliklerine göre üç türe ayrılmıştır. Bunlar:⁷⁸

- Serbest Ticaret Bölgesi: Serbest ticaret bölgesi limanda, hava alanında veya içerde başka bir yerde kapalı ve gözetim altında olan gümrük sınırları dışında olan alandır.
- Serbest Sanayi Bölgesi: Serbest sanayi bölgesi iki şekilde belirlenir; birincisi, ihracat sanayisi bölgesi, ikincisi ise, tesisler için serbest bölgelerdir (iş bölgesi).
- Serbest Hizmet Bölgesi: Serbest hizmet bölgesi iki şekilde belirlenir; birincisi, bankacılık ve serbest sigortacılık bölgesi ile temsil edilen serbest finans bölgesi, ikincisi ise, serbest vergi bölgeleridir.

2.1.4.Diğer Yabancı Yatırımlar

Yabancı yatırımcı, yatırımlarda yapılan projelerin mülkiyetine sahip olmamasına ve yönetimi kontrol edememesine rağmen bu tür yatırımları tercih etmektedir. Çünkü yatırımcı bu çeşit yatırımları, piyasaların ne kadar kârlı ve istikrarlı olacağını tahmin etmekte araç olarak kullanabilmektedir. Ayrıca bu tür yatırımlar, Çok Uluslu Şirketlerin üretim aşamasında etkin ve hızlı bir şekilde ilerlemelerini sağlar ve Çok Uluslu Şirketin

⁷⁷Edilbi, M., a.g.e., s.88.

⁷⁸Suriye, Z., a.g.e., s.4.

ev sahibi ülkede somut bir şekilde temsil edilmesine olanak sağlar. Bu tip yatırımın çeşitlerini aşağıdaki türlerde ele alabiliriz:⁷⁹

2.1.4.1.Montaj Projeleri

Montaj süreci veya projeleri, yerel taraf ile Çok Uluslu şirketin arasında yapılan bir sözleşme ile belirlenir. Bu sözleşme gereği; yerel taraf belirli bir ürün bileşenlerini yabancı şirkete temin eder, şirket bu ürün bileşenlerini yerel tarafın isteğine göre nihai bir ürün haline getirir. Çoğu zaman yapılan proje, özellikle de Üçüncü Dünya ülkelerinde yabancı tarafın yerel tarafla anlaşarak bir maddi değer karşılığında, tecrübe, teknik bilgi sistemi, yeni teknoloji sistemleri, onarım, depolama, işletme için sermaye ve benzeri teçhizat sağlamasıdır. Bu projeler ortak yatırım ya da mülkiyeti tamamen yabancı tarafa ait olan yatırım şeklinde olabilmektedir.

2.1.4.2.Lisans, Ruhsat ve İmtiyaz Sözleşmeleri

Lisans, ruhsat ve imtiyaz sözleşmeleri, belirli maddi değer karşılığında bir yabancı firmanın, yerel yatırımcıya (kamu ve/veya özel) kendisine ait teknoloji, patent, teknik uzmanlık, tecrübe ve idari araştırma sonuçlarını kullanma imtiyazı vermesidir.

Bu sözleşmeler aracılığı ile yabancı firmanın, piyasa koşullarını, projenin ekonomik fizibilitesini, kâr elde etme fırsatlarını değerlendirmeye gerek kalmadan gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına girmesi sağlanabilir. İmtiyaz sözleşmelerine en önemli örnek; petrol imtiyaz sözleşmesidir. Bu sözleşme gereği ev sahibi ülkenin belirli bir süre içerisinde yabancı firmaya petrol arama ve çıkarma faaliyetleri yapma imtiyaz hakkı verilmesi, Japon Otomotiv Toyota Firması'nda olduğu gibi ünlü markalara sahip olan şirketlerin araba imalatı imtiyazı vermesidir.

İmtiyaz sözleşmesi, yabancı firmanın ev sahibi ülkenin ekonomisini kontrol etmesini ya da proje girişiminin yönetimini kontrol etmesini sağlamaz. Buna rağmen, imtiyaz sözleşmesinin olumsuz bir yanı da vardır. Örneğin; imtiyaz hakkını kazanma maliyetinin yüksek olması, ev sahibi devletin yabancı sermaye akışından mahrum

⁷⁹Belkasım, M., (2006), Ehemmiyyet el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve Devruhu Fi el-Tenmiye el-Müstedame, (Haletu'l-Cezayir), Yüksek Lisans Tezi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, Cezayir, s.10.

kalması ve ev sahibi ülkenin imtiyazını kazandığı projeyi idare etmekte teknik yeterliliğinin eksik olması nedeniyle projenin başarısızlığa uğrama riskinin bulunmasıdır⁸⁰.

2.1.4.3. Anahtar Teslimi İnşaat Sözleşmesi (Proje Anlaşmaları)

Anahtar teslimi sözleşmesi, yerel taraf ile yabancı taraf arasında yapılan bir anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre yabancı taraf yatırım projesini kurup işletmeye başlatılana kadar projeyi yönetir ve proje işletme aşamasına başlarken yerel tarafa teslim eder. Bunun karşılığında yerel taraf anlaşma gereği üstlendiği görevi yerine getirerek hammadde maliyetini karşılar. Genelde bu tür sözleşmeler imalat sanayi sektöründe ve kamu tesislerinde yapılır. Ancak bu sözleşmede, yüksek maliyet ve sözleşme taraflarının arasında farklı teknik düzeyinin bulunması gibi dezavantajlar ortaya çıkabilir.

2.2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Çok Uluslu Şirketler

Çok uluslu şirket yatırımı, bir ana şirketin iki ya da daha fazla ülkede üretim ve pazarlama faaliyetlerini yöneten şirkettir. Bu şirketler ana ülkedeki merkezi firma tarafından yönetilmesiyle, üretim kapasitesinin genişliği, çeşitliliği ve modern teknolojileri kullanmasıyla karakterize edilir. Ayrıca üretim maliyetlerini azaltmak amacıyla küresel çapta faaliyetlerini bütünleştirmeye çalışarak küresel ekonominin oluşumunu ve desteklenmesini sağlar⁸¹.

2.2.1. Çok Uluslu Şirketlerin Kavramsal Çerçevesi

2.2.1.1. Çok Uluslu Şirketlerin Oluşumu ve Gelişimi

Çok uluslu şirketler on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır. O dönemden itibaren bazı ABD'li ve Avrupalı şirketler yurtdışında üretim birimleri açarak

⁸⁰Tuma, B., 2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu Terazide, Hukuk Mektubu Dergisinde Yayınlanan Bir Araştırma, Sayı: 2., Yılı: 5., 2003, s.17.

⁸¹Edlibi, M., a.g.e., s.85.

faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Çok uluslu şirketlerin geçmişini öğrenmek için çok uluslu şirketlerin tarihi aşamalarının aşağıdaki şekilde incelenmesi gereklidir⁸².

2.2.1.1.1.Birinci Aşama: 1840-1914 Yılları Arası

Bu tarihi aşamada, çok uluslu şirketler ana ülkelerine ait kolonilerin sayısının artmasıyla yaygınlaşmışlardır. Kolonilerde bulunan materyal, beşeri ve doğal kaynakları istismar etmek amacıyla geniş çaplı yatırım çalışmaları başlatılmıştır. Bu konuda STAN OİL VE BRİTİSH PETROLEUM vb. diğer petrol şirketlerini örnek olarak verebiliriz. Daha sonra farklı alanlarda faaliyet gösteren şirketler ortaya çıkmıştır. Örneğin, örgü makineleri imalatı uzmanı Amerikalı üretici SINGER 1880-1890 yılları arasında GLOSGOW fabrikasını inşa ederek bütün dünyaya aynı marka adı altına aynı ürünü sevk etmiştir. Bu şirket, dünyada ilk çok uluslu şirket olarak kabul edilmektedir. Bu şirket, ABD'de yoğun endüstriyel odaklanma kaydetmiştir ki 5000 şirket 300 sanayi alanında tekелci durumdadır.

Ayrıca İngilizler WESTING HOUSE firmasının 1911 yılında kurulan Amerikalı FORD Otomotiv Endüstrisi Kurumu'na tabi olduğunu duyunca şaşkınlığa uğramışlardır. Çünkü bu firma 1914 yılında İngiltere'nin otomobillerinin dörtte birini üretir durumdaydı.

2.2.1.1.2.İkinci Aşama: 1914-1945 Yılları Arası

Bu tarihler arasında savaş korkusu nedeniyle dünya genelinde ekonomik durgunluk yaşanmıştır. Tüm büyük ülkeler şirketlerinin yurtdışında faaliyet yapmalarına izin vermemiştir. Milliyetçilik zirveye ulaşmış ve hükümetler yabancılara karşı ayrımcılık politikasını benimsemişlerdir. Örneğin, Almanya hükümeti yurtiçinde çalışan şirketlerin % 100'nün Alman şirketleri olmasını şart koşmuştur. Aynı politika ABD tarafından da uygulanmıştır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrası yabancı yatırım alanında enflasyon yayılımı riski nedeniyle nakit para engeli ortaya çıkmış, daha sonra 1929 yılında dünyada

⁸²Bereke, M., - Ca'di, Ş.,- El Hatip, M., (2014), Eser İstismar el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cisiyyat Ala el-Tenmiye el-Mahalliyye Fi el-Cunub el-Şarki el-Cezayiri Hilal el-Fetre (2006-2012), Ekonomik Kalkınma Cezayir Dergisi, Sayı: 1., s.14-16.

ekonomik krizi patlak vermiştir. Bunun etkisiyle, küresel ekonomik düşüş yaşanmış, bu durumdan uluslararası ticaret olumsuz yönde etkilenmiştir.

2.2.1.1.3.Üçüncü Aşama 1945- 1970 Yılları Arası

Bu dönemde doğrudan uluslararası yatırımlar alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1957 yılında ABD şirketleri, benzeri Avrupa şirketlerine üstünlük sağlamıştır ki, ABD'nin Avrupa'daki yatırım miktarı 4.151 milyon dolara ulaşırken, Avrupa'nın ABD'deki yatırım miktarı 3.753 milyon dolar olarak kalmıştır. 1962 yılında ABD'nin Avrupa yatırımları 21.554 milyon dolar seviyesine ulaşmış iken, Avrupa'nın ADB yatırımları 8.510 milyon dolar düzeyine çıkabilmiştir.

Bu rakamlara bakınca, ABD şirketlerinin Avrupa şirketlerine göre üstünlük gösterdiği açıkça görülmektedir. Bunun nedeni ABD'nin savaş sonrası elde ettiği ayrıcalıklardır. Avrupa şirketleri ülkelerinde maddi sıkıntılarla karşı karşıya kalırken ABD şirketleri yurtdışı yatırımları alanında özgürlüğe sahip olmuşlardır. Ayrıca ABD yönetimi yurtdışında yatırım yapan şirketler için sınırsız destek ve kolaylıklar sağlamıştır. Aynı zamanda yurtdışında yatırım yapan şirketler için imkânlar verilmesi, yurtdışındaki yatırımlarının güvence altına alınması ve kârlarını ana ülkelere transfer etme işlerini kolaylaştırmak için yabancı ülkelerle çeşitli anlaşmalar yapmışlardır.

2.2.1.1.4.Dördüncü Aşama: 1970 Yılı Sonrası

Bu aşamada, Avrupa ve Japon hükümetleri izledikleri uygun ekonomi politikaları ve bu dönemden önce yurtdışında doğrudan yatırım alanında üstünlük sağlayan ABD şirketlerini karşı koyabilmek için çok uluslu şirketlere verdikleri destekler ile Avrupa ve Japonya'nın şirketleri güçlü bir şekilde ortaya çıkarak dünya piyasasında yerini almıştır. Ayrıca Brezilya, Çin, Hindistan, Arjantin, Kore, Tayvan Hong Kong Malezya Cumhuriyetleri gibi Üçüncü Dünya Ülkelerine ait bazı çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması da bu döneme rast gelmektedir.

2.2.1.1.5.Beşinci Aşama: 1980 Yılı Sonrası

Seksenlerin başlarında, dünyada küreselleşme adıyla bilinen bir dönem başlamıştır. Bu dönemde ülkeler arasında karşılıklı ticaret faaliyetleri artış göstermiş ve

küresel ekonomide homojenlik ve bütünleşme ortaya çıkmıştır. Böylece ülkeler arasında karşılıklı mal, hizmet ve sermaye ticareti artmıştır. Örneğin 1986-1996 yılları arasında uluslararası düzeyde mal ve hizmet ticareti yaklaşık % 6.2 seviyesine çıkmıştır. Bu dönemden önceki uluslararası üretim miktarı büyüme oranına baktığımızda yaklaşık % 3.2 seviyesindedir. Görüldüğü üzere 1980 sonrası dönemde dünya çapında üretim büyüme miktarı iki katına yükselmiştir.

2.2.1.2.Çok Uluslu Şirketler Tanımı

Çok uluslu şirketler, dayandığı kriterlere göre çeşitli tanımlara sahiptir. Bu tanımlardan biri: “Farklı ülkelerde çok sayıda projenin yönetilmesini kontrol eden ve büyük bir insan ve sermaye kaynağı oluşturan aynı zamanda ortak bir stratejiye tabi olan ana şirkettir⁸³. Ayrıca grubu oluşturan uluslararası şirketlerin hacmi büyük önem taşır ki, herhangi bir şirketin yıllık satış miktarı yüz milyon dolar düzeylerinin altına düştüğünde bu şirket gruptan uzaklaştırılır. Aynı zamanda grupta yer alan şirketlerin dış faaliyetlerinin niteliği de şirketlerin gruptan uzaklaştırılmasına yol açabilir. Mesela gruba ait herhangi bir şirket sadece ihracat faaliyetlerinde bulunduğunda bu şirketin yabancı satış kolu bulunuyorsa da çok uluslu şirketler grubundan uzaklaştırılır”.

Hukukçular çok uluslu şirketlerin adının ne olacağı hakkında bir uzlaşa sağlayamamışlardır. "Uluslararası şirketler", ulusları aşan şirketler" ve "çok uluslu şirketler" adlarıyla kullanılmış. Ancak, "çok uluslu şirketler" adının daha yaygın şekilde kullanılmasından dolayı bu ad tercih edilmiştir⁸⁴.

Kullanılan isimlerin farklılığın sebebi şirketlere çok uluslu niteliğini veren kriter ve özelliklerden kaynaklanmaktadır. Bazıları ev sahipliği yapan ülkelerin sayısına, diğerleri ise, sermaye sahiplerinin uyruğuna, ya da izlenen stratejiye vb. öğelere göre adlandırmalar oluşmuştur.

⁸³Faruk, S., (2009- 2010), Kıyas Eser Ba'd el-Muaşşirat el-Kemmiyye Li'l-İktisad el-Kulli Ala el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir (Diraset Haletu'l-Cezayir), Yüksek Lisans Tezi, İktisat Bilimleri Fakültesi, Farhat Abbas Üniversitesi, Cezayir, s.26.

⁸⁴De Mello L.R., Foreign direct Investment in Developing Countries and Growth, a Selective Survey, The Journal of Development Studies, Vol. 34, No.1 , October, 1997, p.13.

Çok uluslu şirketler, yatırım faaliyetlerini birden fazla ülkede sürdüren, üretimle ilgili kararlarının bir merkezden alınan, çeşitli yollarla bağlı şirketlerin kararlarını etkileyebilen şirketlerdir⁸⁵.

IBM gibi farklı ülkelerde fabrikaları, ofisleri ve farklı fonksiyonları olan bir şirket olabileceği gibi Boeing gibi sınır ötesinde temelde ihracat işlemleri yapan bir şirket de olabilir⁸⁶.

Çok uluslu şirketler: "Bir ya da daha fazla büyük tesislerden ibarettir. Ulusal temellere dayalı ve uluslararası stratejiler izleyerek yurtdışında ana şirkete bağlı birimler oluşturarak faaliyet gösterirler.⁸⁷".

Bu tanıma göre çok uluslu şirketler: Bir grup büyük tesislerden oluşur, genelde ulusal temele dayalı olur, yani bu şirketlerin ana ülkesi olmalıdır. Ana şirket gelişmiş sanayi ülkelerinde konumlanır, ayrıca ana şirket faaliyet gösterdiği alanda önde gelen şirketler arasında yer almalı ve güçlü ihracat kapasitesine sahip olmalıdır. Böylece çok uluslu şirketler, gıda, sanayi, maden, sinema, bankacılık vb. alanlarda güçlü bir sanayi temeline dayalı olan büyük sektörlerle bağlı olmalıdır.

Yukarıda geçen tanımlara göre, çok uluslu şirketler, büyük sermayeye sahip geniş kurumlardır. Yönetim kurulunu farklı uyruklu kişiler yönetir ve bu büyük şirket kendisine ait birim ağı yoluyla birden fazla ülkede ekonomik faaliyetlerini yürütür. Özellikle de maliyeti daha az olan ülkelerde odaklanır. Çok uluslu şirketin merkezi ana ülkede olup, üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımın ilave karlılığını gerçekleştirmesi için farklı ülkelerde üretim ve pazarlama faaliyeti yapan bir organizasyondur ve çoğu zaman diğer ülkelerin şirketleriyle birleşir. Çok uluslu şirketler, uluslararası düzeyde birçok ülkede doğrudan yabancı yatırımın yaygınlaşmasında etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle de günümüzde uluslararası ticaretin yaklaşık yarısını teşkil etmektedir. Bazılarına göre çok uluslu şirketler için verilen en yaygın ve kabul edilen tanım: "Yıllık satış miktarı

⁸⁵Yüksel, Öznur (1999), Uluslararası İşletme Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları (Ankara: Gazi Büro Kitabevi), s.112.

⁸⁶Sundaram, Anant K. i BLACK, J.Stewart (1992), "The Environment and Internal Organization of Multinational Enterprises," Academy of Management Review, Vol. 17, No. 4: 729-75, s.774.

⁸⁷Agnès Bénassy-Quéré, Maylis Coupet,Thierry Mayer, Institutional Determinants of Foreign Direct Investment, April CEPIL, No de Papier 05/2005, p:45.

100 milyon ABD dolarını aşan, en az altı yabancı ülkede üretim şubesine sahip olan bir organizasyondur”⁸⁸.

2.2.1.3.Çok Uluslu Şirketlerin Özellikleri

Çok uluslu şirketler nitelik olarak diğer büyük şirketlerden bazı özelliklerle ayırt edilir. Bu ayırt edici özellikleri aşağıdaki şekilde inceleyebiliriz:

2.2.1.3.1.Çok Uluslu Şirketlerin Faaliyetlerinin Çeşitliliği

Çok uluslu şirketler, faaliyetlerinin çeşitliliği ile ayırt edilir. Belirli bir faaliyetten dolayı olası bir kayba uğrarken diğer faaliyetlerinden elde ettiği kazançla kaybını tazmin edebilir. Örneğin Time Warner Şirketi, yayıncılık, gazino, medya, Hollywood stüdyoları ve haber ağı CNN Ajansı gibi birçok alanda faaliyet gösterir⁸⁹.

Bu çeşitlilik, çok uluslu şirketlerin ürettiği ürünlerin sınırlı olduğuna ve diğer şirketlerin ürettiklerinin bileşenlerinin katkısıyla bütünleştiğini göstermektedir. Bu nedenle çok uluslu şirketler holding şirketlerine yakın bir nitelik gösterirler. Ancak çok uluslu şirketler araştırma, geliştirme, finanse etme, pazarlama işlerine büyük önem gösterir.

Ayrıca çok uluslu şirketler sanayi üretimini belirli kategorilere ayırarak önce malların parçalarını üretilip daha sonra montaj birimlerini oluştururlar. Ürünlerin parçaları ya çok uluslu şirketlere ait şirketler tarafından ya da çok uluslu şirketlerin anlaşma yaptığı küçük şirketler tarafından üretilir⁹⁰.

2.2.1.3.2.Uluslararası Ekonomik Sisteme Etkisi

Çok uluslu şirketler, dünyada toplam üretimi, uluslararası ticaret alışveriş ve yatırımları önemli ölçüde kontrol eder. Dünyanın toplam duran varlıklarının en az üçte ikisine sahiptir Ayrıca, çok uluslu şirketlerin nakit rezervleri Fransa Almanya ve Japonya

⁸⁸Ebu Kuhuf, A., (2003), İktisadiyyat el-A'mal ve el-İstismar el-Devli, Matbaat Dar Al Camia, İskenderiye, s.375.

⁸⁹Abdulaziz, A.,- El-Tahhan, C., Abulcelil, F., (2010), el-Şerikat Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Eseruha Ala el-Duvel el-Namiye, İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi, Sayı: 85, s.123.

⁹⁰Mugayli, M., (2013-2014), el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Te'siruha Ala Siyadet el-Duvel, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk ve Siyasi Bilimler Fakültesi, Khamis Miliana Üniversitesi, Cezayir, s.10.

gibi gelişmiş ülkelerin merkez bankalarının rezervlerinde ağırlıklı olarak bulunur. Ayrıca elde ettiği kâr birçok ülkenin bütçesini aşar. Çünkü bu şirketlerin tek amacı maksimum kar elde etmektir. Bu yüzden bu şirketler, toprakları üzerinde faaliyetlerini sürdüren ülkelerin hukuki, idari ve iktisadi sistemleri ile sürekli rekabet halindedir. Daha da ileri giderek bu şirketler, ekonomik özgürlük, serbest rekabet ve tekelleri önleyici ilkelere dayanan bütün uluslararası ekonomik sistem çıkarlarını tehdit etmektedir⁹¹.

2.2.1.3.3.Çok Uluslu Şirketlerinin Coğrafi Kapsamının Genişlemesi

Bu şirketlerin, sahip olduğu imkânlar, dünya genelinde kendisine ait olan yaklaşık 850 bin yabancı şirket ve şube, ana ülke dışında faaliyet gösterdiği pazar alanlarının genişliği ile farklılık gösterirler. Gelişmiş sanayi ülkeleri, dünya genelinde bulunan toplam çok uluslu şirketlerin % 77'sinin ana ülkesidir. Yabancı yatırımlar açısından dünyada bulunan en büyük 100 şirketin % 90'ının bulunduğu ülkeler, dünya ekonomisini kontrol eden üç ülkedir: ABD, Avrupa Birliği ve Japonya⁹².

Bu şirketlerin yarısından fazlası elektrik, elektronik, otomobil, petrol arama ve çıkarma sanayi alanında faaliyet göstermektedir.

2.2.1.3.4.Stratejik Planlama ve Stratejik Yönetim

Stratejik planlama, çok uluslu şirketlerin yönetilmesinde, amaçlarının gerçekleşmesinde ve gelecekteki hedeflerinin belirlenmesinde önemli bir araçtır. Planlama çok uluslu şirketler için, fırsatların iyi bir şekilde değerlendirilmesini, avantajların artmasını, satış oranının yükseltilmesini, gelirin ve elde edilen kârın artmasını, sermayenin ve faiz oranının yükseltilmesini sağlar.

Karar alma düzeyinde çok uluslu şirketlerin kendi içindeki ilişkilerin belirlenmesi aşağıdaki şekilde yapılır:

- Stratejik Kararlar: Şirketin eğilimlerini, hedeflerini ve küresel ortamda bir değişikliğin ortaya çıkmasında olası alternatifleri belirleyen kararlardır.

⁹¹Milendi, M., el-Şerikat Muteaddidet el-Cinsiyyat, Arap Ansiklopedisi, Hukuki Ansiklopedi, s.295. www.arab-ency.com

⁹²Al Hiti, N., - Khashali, M., (2007), Mukaddime Fi el-Maliyye el-Devliyye, Matbaat Dar Al Menahic, Amman, Baskı: 1., s.226-227.

- İdari Kararlar: Çeşitli personel ve bütçe faaliyetlerini düzenleyen, ana şirketle kendisine bağlı şirketlerin arasında danışılarak alınan kararlardır.
- Şubeler tarafından işlemleri (kendi iç işleyişleri) ile ilgili alınan özel kararlar⁹³.

2.2.1.3.5.Çok Uluslu Şirketlerde Stratejik İlişkiler Kurma

Çok uluslu şirketler, ortak ekonomik çıkarları korumak, rekabet ve pazarlama güçlerini korumak, karşılıklı olarak birbirinin idari, teknik ve pazarlama yöntemlerinin avantajlarından yararlanmak amacıyla birbiriyle birleşmeye ve koordine olmaya çalışırlar⁹⁴.

2.2.1.3.6.Küresel Tasarrufları Harekete Geçirme

Çok uluslu şirketlerin her biri dünyayı bir tek pazar olarak görmektedir ve aşağıdaki yöntemlerle bu pazarlarda yer edinmek ve tasarrufta bulunmak için çeşitli stratejiler geliştirirler:

- a. Şirketlerin kendilerine ait hisse senetlerini önemli küresel finansal piyasalara ve gelişmekte olan diğer piyasalara satışa çıkarmaları,
- b. Rakip bir şirketin yönetimini kontrol edebilmek amacıyla o şirkete ait hisseleri satın almaları
- c. Çok uluslu şirketlerin doğrudan yabancı yatırım akımının büyük kısmını elinde tutan, ayrıca küresel piyasaların üçte ikisini teşkil eden sanayileşmiş ülkelerin piyasalarına yönlendirmeleri.
- d. Kendilerine ait tüm büyük ve küçük şirketlerin, ortak girişim, özel hisselerini küresel mali piyasalara sürme ve yerel bankalardan borçlanma yoluyla, ihtiyaç duydukları finansmanın maksimum miktarını yerel imkânlarıyla sağlamaları.

⁹³El Fakhry, S., ((2010), el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Ebaduha el-Siyasiyye ve el-İktisadiyye, Yüksek Lisans Tezi, İktisat Fakültesi, Halep Üniversitesi, s.21. <http://www.alukah.net>

⁹⁴Abduhamid, A., (1988), el-Nizam el-İktisadi el-Alemi, EL-Nahda El-Arabiyye Kütüphanesi, Kahire, s.152.

Yukarıda açıklanan yöntemlerle çok uluslu şirketler uluslararası tasarrufları harekete geçirmekte başarı olabilir.

2.2.1.3.7.Yetenekleri Harekete Geçirme

Çok uluslu şirketler personel seçerken belirli bir ülke vatandaşlarını tercih etmemekte ve bunu yeterli kriter olarak görmemektedir. Bu şirketlerin istihdam seçiminde uyguladığı yöntemler, genel olarak adayları çeşitli testlerden geçirerek ve onların eğitim kurslarına katılmalarını sağlayarak yerel kadrolardan yararlanmaktadır.

2.2.1.3.8.Çok Uluslu Şirketlerin Tekelcilik Avantajları

Bu şirketler birçok tekeli avantajlarıyla farklılık gösterirler. Örneğin; modern teknoloji, teknik yetenek ve kalite kontrol yöntemleri tekeli... Bu avantajlar çok uluslu şirketlerin rekabet gücünün artmasını sağlar⁹⁵.

Ayrıca bu şirketlerin finansman avantajları ve finansal pozisyonları güçlü ve güvenli olduğu için de küresel finans piyasalarından en uygun koşullarda borç alabilme kabiliyetlerine sahiptir. Bundan dolayı gelirlerini ve özel karlarını yüksek seviyeye çıkarabilirler.

Tekelcilik alanını tespit etmek için en iyi örnek, sınırlı olan büyük petrol şirketlerinin küresel ve yerel düzeyde petrol ekonomisinin bütün faaliyetlerini kontrol etmesidir. Örnek olarak bu şirketlerden en önemlileri aşağıda belirtilmiştir:

- Shell Oil Company (Hollandalı ve İngiliz ortak şirket)
- British Petroleum (İngiliz şirket)
- California Standard Oil Company
- Amerika Exxon Mobil Corporation.

⁹⁵El-Faruk, Ö., (2001), Mutala'a Havle el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve Nakl el-Tiknolojiya, Arap Körfezinde Sanayi İş Birliği Dergisi, Sayı: 26, s.187.

2.2.1.3.9.Çok Uluslu Şirketlerin Dünya Ekonomisine Hâkimiyeti

Son yıllarda çok uluslu dev şirketler dünyanın dış ticaretini kontrol etmeye başlamıştır. Dünya genelinde altı şirket dünya tahıl ticaretinin % 85'ini, sekiz şirket dünya kakao ticaretinin % 60'nı ve üç şirket dünya muz ticaretinin % 80'ini kontrol etmektedirler. Böylece bu şirketler dünya ticaretinin üçte ikisini kontrol ederek dünya gelirinin üçte birini ellerinde tutmaktadır.

2.2.1.3.10.Uluslararası Düzeyde Üretim ve Yatırımları Aktarma Kabiliyeti

Bu özellik, çok uluslu şirketlerin dünya genelinde geniş alanlarda yatırım faaliyetleri yapmalarının yanı sıra bu dev şirketlerin çeşitli faaliyetlerinde hâkim olan yatay ve dikey birleşme sürecinden doğmaktadır. Çok uluslu şirketlerin uluslararası düzeyde yürüttüğü dev yatırımlara rağmen, bu şirketlerin yaptığı yatırımlarının üçte ikisi ABD ve Avrupa Birliği Ülkeleri (İngiltere, Fransa ve Almanya), Japonya ve İsviçre ülkelerinde odaklanmaktadır⁹⁶.

2.2.1.3.11.Yatırım Faaliyetlerine Odaklanma

Çok uluslu şirketlerin faaliyetleri dev yatırım faaliyetlerine odaklanmaları ile farklılık gösterir. Çok uluslu şirketlerinin yatırım faaliyetlerine odaklanmalarının sebebi, yatırım ortamı ve çeşitli diğer nedenlerden dolayıdır. Çok uluslu şirketler tarafından yabancı yatırımları çekebilmek için devletler, işgücü maliyetinde bulunması, üretim yeteneği, altyapı gücü, ulaştırma ve nakliye maliyeti ve yükleme süresi, iletişim, elektrik, enerji, arazi ve finansman gibi imkânları ile ilgili hizmetler sağlayarak rekabete girmektedirler. Bu ve buna benzer hizmetlerin sağlayan ülkeler bakımından çok uluslu şirketler tarafından yabancı yatırım faaliyetleri için cazip ülkeler haline gelecektir⁹⁷.

⁹⁶El-Haşimi, R., el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Te'siruha Ala el-İktisad el-Alemi, El-Nur Kültür ve Tanıtım Tesisi, Yayınlama Tarihi: 4/10/2015. <http://www.alnoor.se/>

⁹⁷El- Shimi, M., el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyya ve el-Duvel el-Namiye Menafi ve Me'ahiz, Demokratik Arap Merkezi Ekonomik Araştırma Bölümü. <http://democraticac.de/?p=26786>.

2.2.1.4.Çok Uluslu Şirketler İçin Hukuki Düzenlemeler

Çok uluslu şirketlerin organizasyonu, bir yandan devletle ilgili ulusal kurallara diğer yandan uluslararası kurallara tabidir⁹⁸.

2.2.1.4.1.Ulusal Kurallar

Dünya ülkeleri bu şirketlerle ilişkilerinde farklı tutumlar benimsemişlerdir. Başlangıçta bazı ülkeler doğrudan yabancı yatırımın ulusal kaynaklara ve ülkenin ekonomisine karşı bir tehdit olarak gördüğü için bu şirketleri kabul etmeyerek engellemeye çalışmıştır.

Bu nedenle doğrudan yabancı yatırımı kısıtlayan mevzuatlar konulmuştur. Japonya'da teknik bilimlerle bağlantılı olmayan yabancı yatırımlar uzaklaştırılıyordu. Ayrıca geçmişte Sosyalist ülkeler daha önceden özel bir anlaşma olmadan, çok uluslu şirketlerin toprakları üzerinde herhangi bir faaliyette bulunmalarını kabul etmemiştir. Ancak uluslararası ekonomik sistemde meydana gelen değişiklikler, birçok ülkenin doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili kanuni tutumunu değiştirmeye itmiştir. Üçüncü dünya ülkeleri bu şirketlerin toprakları üzerinde görelî veya mutlak bir şekilde yatırım yapmalarına izin vermiştir.

Bu şirketlerin çalışmaları ile ilgilenen ulusal kanunlar, şirketin tabiiyeti, çifte vergilendirmeye tabi olup olmadığı, yürürlükteki çalışma yasaları, muhasebe ve şirketlerin denetimi yasaları, çok uluslu şirketlerin veya kendisine tabi olan şirketlerin bir uyuşmazlıkta taraf oldukları durumda hangi mahkemenin yargı yetkisi alanına gireceği, alınan yargı kararlarının uygulanması, yatırım kanunu, serbest rekabet ve benzeri konuları içerir. Genelde ülkeler, yerel projelerde yabancı sermaye ve bireylerin oranını belirlemek, hayati önem taşıyan sektörlerde yabancı yatırımı men etmek, ulusal tekniği geliştirmek, şirketleri denetim altına alma programlarını edinmek, yatırım ve yurt dışına para transferi ile ilgili şartlar koymak yoluyla bu şirketlerin faaliyetlerini kısıtlar.

⁹⁸Abdulaziz, A., El-Tahhan, C., Abdulcelil, F., a.g.e., s.120-121.

2.2.1.4.2.Uluslararası Kurallar

Bazı uluslararası ve bölgesel örgütler, çok uluslu şirketlerin davranışlarını ve faaliyetlerini belirleyen hukuki kurallar koymuştur. Latin ülkelerin koyduğu kurallar ve OECD Örgütünün koyduğu talimat ve ilkeler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bazen de bu kurallar uluslararası tavsiye şeklinde olmaktadır. Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü Üçlü Deklarasyonu, Ticaret ve Kalkınma Grubu Birleşmiş Milletler Konferansı kısıtlayıcı iş uygulamaları kuralları ve ilkeleri.

Ayrıca nihai kabul görmeyen bazı uluslararası kurallar da ortaya çıkmıştır. Örneğin, Birleşmiş Milletlerin çok uluslu şirketler davranışı kuralları ile ilgili tedvini, Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Ticaret Konferansı tarafından konulan teknoloji transferi için davranış kuralları ile ilgili metni.

Çok uluslu şirketlerin faaliyetlerini düzenleyen uluslararası bağlayıcı bir formül yoktur. Çok uluslu şirketlerin faaliyetleri ile ilgili olan Birleşmiş Milletler Davranış Tedvininde de bağlayıcı kurallar içermediği, tavsiye niteliğinde olduğu görülecektir. Ancak bu kurallar gelecekte bu yönde daha güçlü ve bağlayıcı kuralların ortaya çıkmasına yönelik önemli bir çalışma temeli olabilir.

Bunlara rağmen, çok uluslu şirketler için bağlayıcı ve yaptırım gücüne sahip özel bir uluslararası örgütün ortaya çıkması için hala umut var. Bu, Birleşmiş Milletlerin davranış tedvinlerine ve konuyla ilgili diğer bağlayıcı olmayan hukuk kurallarını bağlayıcı hale getirme çalışmalarının hız kesmeden devam etmesiyle olabilir. Yani bağlayıcı olmayan bu kuralları, uluslararası teamüllere benzer hukuk kurallarına ya da çok uluslu şirketlerin faaliyetleri ile ilgili çok taraflı uluslararası anlaşmalar yapmak yoluyla geliştirmek bu yolda atılacak en önemli adımlardan birisini teşkil eder. Konuyla ilgili, 1997 yılında başlayan çok taraflı anlaşmaların devletler nezdinde hala devam etmesinin umut verici bir durum olduğunu söyleyebiliriz.

2.2.1.5.Çok Uluslu Şirketlerin Etkileri

2.2.1.5.1.Yabancı Ülkelerin Paralarına Etkileri

Çok uluslu şirketlerin, ev sahibi gelişmekte olan ülkelerde bulunmaları iç para akımıyla karşılaştırılarak dış döviz akımının artmasına yol açtığı görülebilir. Bazı

görüşlere göre bunun birkaç sebebi vardır ki, en önemlisi yurt dışına transfer edilen kâr miktarının büyüklüğüdür. Bunun yanında ana ülkeye sermayeden kısmi transfer etmenin sürekliliği, aynı şekilde çalışanların maaşlarının da transfer edilmesi, üstelik bu şirketlerin yatırım projesini kurduğunda getirdiği para miktarının azlığıdır. Ayrıca bu şirketlerin uyguladığı davranışlardan doğan para transferinin fiyatının yükselmesi, ithal edilecek üretim malzeme ve benzeri fonksiyonların artmasına yol açmaktadır⁹⁹.

2.2.1.5.2.Teknolojik Transferlere Etkileri

Teknolojik yenilikleri sağlayan çok uluslu şirketler aşağıdaki araçları uygulayarak yeni teknolojik üretim ve dağıtımını kontrol etmektedir.¹⁰⁰

- Pazarlama ve üretim yöntemleri ya da makineler ve teçhizat aktarımı suretiyle ev sahibi ülkeye yeni teknolojileri transfer etmekle,
- Bilim adamları ve araştırmacılar arasında mübadele yapmakla (araştırma merkezi),
- İmalat, ticaret veya patent belgelerinin satışı yoluyla.

2.2.1.5.3.İdare ve İdari Gelişime Etkileri

İdare diğer üretim fonksiyonları ya da teknoloji unsurlarının bir unsuru gibi iş örgütlerinin ve milli ekonominin üretim kapasitesinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Üstelik ister uluslararası isterse ulusal alanda olsun ülkenin milli ekonomik statüsünü belirlemektedir. Üçüncü Dünya Ülkelerine baktığımızda ise, idari çerçevelerin eksikliği, nitel ve nicel bakımdan üretim unsurlarının bulunmaması gibi sorunlar, bu ülkelerin ekonomik alanda gerilemelerine ve dünya ekonomisine ayak uyduramamalarına neden olmuştur. Böylece, gelişmekte olan ülkelerin ulusal kuruluşlarının fonksiyonel faaliyetleri ve organizasyonu seviyelerinde bulunan idari kadro ve beceri eksikliği ve dengesizliği telafi etmek amacıyla bu ülkelerin çok uluslu şirketlerin sağladıkları hizmetleri talep etmekte bulunmalarının tuhaf bir şey olmadığını

⁹⁹Ebu Kuhuf, A., a.g.e., s.440-441.

¹⁰⁰Moghaila, M., a.g.e., s.15-17.

söyleyebiliriz. Buna göre, çok uluslu şirketlerin idare ve idari kalkınmadaki katkısını aşağıdaki maddelerle belirleyebiliriz:

- Ana ülkede ve ev sahibi ülkede idari kalkınma ile ilgili eğitim programları uygulamak,
- Modern ve gelişmiş idari yöntemler sunmak,
- Yeni iş adamı grubu yaratmak ve eski grubun yeteneklerini geliştirmek,
- Taklit veya simülasyon yoluyla ya da modern idari yöntem uygulamakla ulusal şirketlerin yerine yabancı veya çok uluslu şirketlerden yararlanmak.

2.2.1.5.4.İstihdama Etkileri

Gelişmekte olan ülkeler işsizliği ortadan kaldırmak ya da azaltmak için çaba sarf etmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek ve yeni istihdam olanakları yaratmak için kapılarını doğrudan yabancı yatırıma açmıştır. Bu alanda çok uluslu şirketlerinin etkileri aşağıdaki maddelerle sıralanabilir:

- Farklı ülkelerin özellikle de yatırım imkânları düşük olan ülkelerin şikâyet ettiği işsizliği azaltmak için iş fırsatı yaratmak,
- Çok uluslu şirketlerin gerçekleştirdikleri kazançtan verdikleri vergi ülkenin milli gelirinin artmasına yol açabilir, bu gelirin doğru alanlara kanalize edilmesiyle yeni istihdam alanları yaratılabilir,
- Çok uluslu şirketlerinin kullandıkları modern teknolojiler neticesinde ev sahibi ülkede bulunan bazı geleneksel faaliyetlerinin kaybolmasına yol açarak, mevsimsel istihdamın kapasitesini etkiler.
- Çok uluslu şirketlerin sağladığı yüksek ücret düzeyi ve ödüller, ülkedeki önemli idari ve üstün istihdam ve yönetim elemanlarının kaçmasına neden olabilir¹⁰¹.

¹⁰¹Ebu Kuhuf, A., a.g.e., s.464.

2.2.1.5.5.Ticaret ve Ödemeler Dengesine Etkileri

Prensip olarak, ev sahibi gelişmekte olan ÷lkelerin önem verdiği en büyük mesele, çok uluslu şirketler gelişmekte olan ÷lkelere girdiğinde, bu ÷lkelerin ulusal ödemeler dengesinde, milli gelirinde ve ticaretinde yaratabileceği olası etkilerin ne yönde olacağıdır. Örneğin, bu şirketler gelişmekte olan ÷lkenin dış ticaretinin yeniden dengelenmesini sağlar. Çünkü gelişmekte olan ÷lkelerin büyük kısmının şikâyet ettikleri önemli sorun, bu ÷lkelerin temel sanayi ihracatlarının zayıf olmasından doğan ödeme dengesinin istikrarsızlığıdır. Çok uluslu şirketlerin şubelerinin bulunduğu ÷lkenin ihracat dengesinin istikrarlılığına yönelik önemli katkıları olabilir¹⁰².

2.2.1.6.Çok Uluslu Şirketlerin Türleri

Çok uluslu şirketlerin türleri şunlardır;¹⁰³

2.2.1.6.1.Kaynak Arayan Şirketler

Çok uluslu şirketler gelişmekte olan ÷lkelerde bulunan doğal kaynaklardan özellikle doğal gaz, ham petrol ve diğer maden sanayileri alanında yararlanmaya çalışır. Bu tür yatırımlar ev sahibi ÷lkelerin hammadde ihracatının artmasını, üretim girdilerinin ve sermaye gelirinin yükselmesini özendirir. Bu tür şirketler gelişmekte olan ÷lkelerde yaygın olur, çünkü genelde bu ÷lkelerde düşük maliyetli doğal kaynak ve hammaddeler bulunur. Böylece çok uluslu şirketler ihracat ya da diğer amaçla bu doğal kaynak ve hammaddeleri çıkarmaya çalışır. Bu şirketlere örnek olarak petrol ve doğal gaz şirketleri verilebilir.

2.2.1.6.2.Verimlilik Arayan Şirketler

Bu tür yatırımda çok uluslu şirketler faaliyetlerinin bir kısmını fazla kâr elde etmek amacıyla belirli ÷lkelerde yaparlar. Sanayileşmiş ÷lkelerde ücret düzeylerinin yüksek olmasından dolayı bazı çok uluslu şirketler gelişmekte olan ÷lkelerde yatırım

¹⁰²Adun, N., İktisad el-Muessese, Matbaat Daru'l Muhammadiyye Al Amme, Cezayir, s.67.

¹⁰³El-Eid, B., (2011), Takyim Eser el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir Ala el-Numu el-İktisadi ve el-Tenmiye el-Müstedame Fi el-İktisadiyyat el-Meğaribiyye, Karşılaştırmalı Çalışma: Tunus, Cezayir ve Mağrip, Yüksek Lisans Tezi, İdari ve İktisadi Bilimleri Fakültesi, Farhat Abbas Üniversitesi, Cezayir, s.30-31.

yapmaya başlamıştır. Bu tür yatırım, ev sahibi devletin ticareti üzerinde genişletici etki yaratmasıyla farklılık gösterir. Ayrıca ev sahibi devletin dış ihracatının çeşitlenmesini sağlar ve üretim girdilerini ithal ederek tüketimin çoğalmasına yol açar.

Bu tür yatırım birkaç şekilde olabilir. Çok uluslu şirketler yoğun işgücü gerektiren faaliyetlerinin bir kısmını ev sahibi ülkede yerel bir şirketle ikili bir anlaşma yaparak yönetimini yerel şirkete bırakması oluşan bir yatırım çeşidi olarak karşımıza çıkabilir. Bu yöntemle, yabancı bir şirketin belirli bir ülkede bilgi ve pazarlama ağı olmadığından tek başına giremediği pazarlara, anlaşma yaptığı yerli şirket kanalıyla o ülke pazarına girebilir, o ülkede faaliyet gösterebilir.

Bu türden yatırımın diğer bir yolu ise; çok uluslu şirketin ana ülkesinde işçi ücretinin ya da para kur fiyatının yüksek olmasından dolayı bazı ürünlerinin parçalarını ülke dışında imal etmeye kalkmasıdır. Ancak bu işlem ev sahibi ülkedeki yerel şirketin yüksek teknik becerisine sahip olmasını gerektirir. Bu tür yatırımlar yeni sanayileşmiş ülkelerde yapılır ki, çok uluslu şirketin o ülkedeki bir yerel şirketle yaptığı alt anlaşma gereği bir ürünü imal ederek ürünün ana şirketin adına pazarlamak için üzerine ana şirketin markasını koyar. Bu faaliyet, yerel şirketin ev sahibi ülkede üretim kapasitesinin yükselmesine neden olabilir. Bu tür yatırımı diğer yatırımlardan ayıran özellik, yerel şirket tarafından imal edilen ürünün sanayileşmiş ülkelere ihraç edilmesinde herhangi bir ticari engelle karşı karşıya kalmamasıdır. Çünkü bu ürün ana ülkedeki ana şirkete bağlı bir ürün sayılacaktır.

2.2.1.6.3.Pazar Arayan Şirketler

Bu tür yatırımlar, geçen yüzyılın altmışlı ve yetmişli yıllarında gelişmekte olan ülkelerin imalat sektöründe hâkimdi. Pazar arayan şirketler, yabancı şirketlerin ana ülkelerinden ihracatın yerini alan bir faaliyet alanı açması ve yürütmesiyle karşımıza çıkar. Çok uluslu şirketler tarafından kullanılan bu tür yatırımların sebebi, genelde ev sahibi ülkenin ithalata karşı dayattığı kısıtlamalardır. Başka bir neden ise, ev sahibi ülkede ulaştırma maliyetinin yüksek olmasından dolayı bu ülkede yatırım yapmak ülkeye ihracat yapmaktan daha avantajlı hale gelmektedir. Bu durumda da bu tür yatırım ev sahibi ülkenin üretimini etkilemez. Çünkü yapılan yatırım, ihraç edilen malın yerini almaktadır. Ayrıca ev sahibi ülkenin tüketimini olumlu bir şekilde etkiler ve dolaylı bir yoldan da

ticaretini etkilemiş olur. Bu tür yatırımlarda, yabancı şirketlerin ev sahipliği yapan ülkeye getirdikleri sermayenin miktarının artmasıyla ülkede ekonomik kalkınma oranlarının da doğru orantılı bir şekilde artacağı aşîkârdır.¹⁰⁴.

Öte yandan, yabancı şirketlerin ana ülkelerinden ev sahibi ülkeye gönderdiği mal, üretim girdilerinin oranının çoğalmasıyla birlikte ihracat kapasitesinin artmasına yol açabilir. Neticede bu tür yatırımların ev sahibi ülkenin tüketim ve üretim alanlarını genişletici etkisi vardır. Bu tür yatırım geniş pazarlı gelişmekte olan ülkeleri hedefler ki, bu yabancı şirketler ev sahibi ülkelerde yerel talepleri karşılamak ya da dış pazarlara ihracat amacıyla üretim yaparlar.

2.2.1.6.4.Stratejik Varlıklar Arayan Şirketler

Çok uluslu şirketler kârlarını arttırmak amacıyla, gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde araştırma ve geliştirme alanında yatırım yapar. Ancak, bu tür yatırımlar çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin ileri aşamalarında ortaya çıkar. Bu tür yatırım tüketim ve üretim açısından ticaret üzerinde genişletici etkiye sahiptir ki, bu tür yatırım gelişmekte olan ülkeler tarafından nitelikli işgücü ihraç etmek anlamına gelir. Ayrıca ana ülkeye ekipman ve hizmet ihracatını da artırır.

2.2.1.6.5.Hizmet Arayan Şirketler

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ekonomik reformların başlamasıyla hizmet sektörünün önemi ortaya çıkmıştır. Bu alanda doğrudan yabancı yatırım faaliyetleri elektrik, su, ulaştırma, iletişim ve enerji hizmet sektörlerini aşarak bankacılık ve sigorta hizmetlerine kadar ulaşmıştır.

2.2.1.6.6.Bilgi Arayan Şirketler

Bu tür yatırımlar ile bilim ve idare tecrübeleri ya da teknik fırsatlar elde edilmeye çalışılır¹⁰⁵.

¹⁰⁴ El-Eid, B., a.g.e., s.32.

¹⁰⁵El-Nakkaş, G., (2006), el-Temvil el-Devli ve el-Amaliyyat el-Masrafiyye, Matbaat Dar Vail, Baskı: 3, Ürdün, s.63.

2.2.1.7.Çok Uluslu Şirketlerin Kuruluş Yöntemleri

Bu şirketleri kurmak için birkaç hukuki yöntem bulunur, bunlardan bazıları şunlardır:

2.2.1.7.1.Şirketlerin Uluslararası Düzeyde Bütünleşmeleri

Hukuki bakımdan uluslararası bütünleşme, bir ya da daha fazla şirketin yok olmasıyla yeni bir şirketin kurulması ve yok olan şirketlerin zimmetinin yeni şirketin üzerine devre edilmesidir¹⁰⁶.

Şirketlerin birbiriyle bütünleşmesi kapitalist dünyada en yaygın işlemdir. Çünkü birleşme yoluyla yapılan bütünleşme daha yüksek maliyete neden olur. Bu tür birleşme yönteminde bütünleşen bütün şirketler çözülerek yeniden bir şirket çerçevesinde birleşir. Bu süreç pahalı giderler gerektirir, üstelik duran varlıkların yükselmesinden dolayı vergi yükü ortaya çıkar ve bunların hepsi yeni kurulan şirketin üzerine devredilir. Böylece çeşitli vergi ve harçların artmasına yol açar.

Bilindiği gibi bütünleşme süreci, ana ülkedeki çok uluslu şirketler grubuna ait yeni kurulan bir şirketin bulunduğu ülkede yerel bir şirketle birleşmesidir. Bu tür bütünleşme iç bütünleşme sayılır, çünkü yapılan bütünleşme aynı ülkeye ait iki şirketin arasında meydana gelmektedir. Böylece iç bütünleşme, çok uluslu şirketlerin ev sahibi ülkede rakiplerine üstünlük sağlamak ve bu ülkenin iç pazarına hâkimiyet sağlamak amacıyla kullandığı bir hukuki yöntemdir¹⁰⁷.

Ancak uluslararası bütünleşme sürecinin, pratik alanda uygulanması nadirdir. Çünkü bu tür bütünleşme süreci hukuki zorunluklarla karşı karşıya kalacaktır, bu zorluklar, uluslararası bütünleşme sürecini düzenleyen uluslararası hatta bölgesel düzeyde birleşik kanunların bulunmamasından dolayıdır. Bu nedenle bu tür bütünleşme sürecini gerçekleştirmek için uluslararası bütünleşme sürecini yöneten hukuki sistemin belirlenmesinde özel uluslararası hukukunda hukuk uyuşmazlığı kurallara dayanılmasını gerektirir ki, bunun da pratik olarak uygulanması kolay değildir.

¹⁰⁶El Fakhry, S., a.g.e., s.30.

¹⁰⁷ El Fakhry, S., a.g.e., s.31.

2.2.1.7.2.Uluslararası Düzeyde Yeni Şirket Kurmak

Çok uluslu şirketler, faaliyetlerini dünya genelinde farklı alanlara yönlendirmek için yeni şirketler kurma yoluna başvururlar. Ayrıca çok uluslu şirketlerin gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapmak amacıyla başvurabilecekleri tek yöntemdir. Uluslararası düzeyde yeni bir şirket kurmak için ticaret hukuku bakımından herhangi bir zorluk ortaya çıkmamaktadır. Uluslararası düzeyde yeni bir şirket oluşturmak için iki temel şartın sağlanması gereklidir:

- Ana şirketin ulusal kanunlarının hükmüne göre diğer bir şirketin hisse senedini mülkiyetine geçirme hakkına sahip olabilmesi,
- Ev sahibi ülkenin ulusal kanunlarında, çok uluslu şirketlerin yeni kurulan bir şirketi kontrol edebileceği oranda mülkiyetine sahip olabilmesine izin verilmesidir.

Çok uluslu şirketlerin uluslararası düzeyde yeni şirket kurmaya başvurmasının gerekçesi vardır ki bu gerekçelerin başında çok uluslu şirketlerin gümrük harcından, ithalata uygulanan kısıtlamalardan kurtulmaya çalışması gelmektedir. Ayrıca, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ücret düzeyinin düşük olması, hammaddenin bulunması ve rekabete girme arzusu şirketler için itici sebepleri oluşturur. Bunun yanı sıra çok uluslu şirketleri kendisine ait yeni şirket kurmaya teşvik eden en önemli faktör, çok uluslu şirketlerin rekabet, tekellik ve dev ekonomik gücü teşkil etme arzusuyla dünyanın farklı alanlarında nüfuzunu ve kontrolünü arttırmaya çalışmasıdır.

Yeni kurulan bir şirketi kurulduğu ülkenin diğer yerel şirketlerinden farklı kılan şey, yeni kurulan şirketin ana şirketin merkezi yönetimine tabi olmasıdır. Bazı çok uluslu şirketler özellikle de büyük şirketler, bir devlette yeni bir şirket kurmaya kalkarken bu şirketin kuruluş sermayesine ev sahibi ülkeye ait ulusal sermayenin katkıda bulunmasını sert bir şekilde reddediyor. Örneğin, General Motors herhangi bir ortak şirket kurma fikrini reddediyor, ayrıca herhangi bir devlette o devletin kanunlarına göre toprakları üzerinde kurulan yeni bir şirketin hisse senetlerinde ulusal sermayenin katkıda bulunmasını şart koyan herhangi bir ülkede yatırım yapmayı kabul etmiyor. Aynı şekilde küresel düzeyde elektronik bilgisayar teknolojisini kontrol eden IBM şirketi de,

uluslararası düzeyde kuracağı yeni şirketlerin sermayesine ulusal sermayenin ortak olmasını ya da katkıda bulunmasını kabul etmemektedir¹⁰⁸.

Ayrıca, bazı çok uluslu şirketler, kurdukları yeni şirketlerin sermayesine ulusal sermayenin katılımını kabul etmesi, kurulan yeni şirketlerin yönetiminin ve kontrolünün elinde olması şartına bağlamaktadır. Yani yeni kurulan şirketin ana şirkete bağımlı olması ana koşul olarak belirlenir. Bu bağımlılık iki suretle temsil edilir:

- Yeni kurulan şirketlerin, çok uluslu şirketleri düzenleyen kurallarla aynı çerçevede bağımlı olmalarıdır.
- Bağımlılık, ana şirket ile yeni kurulan şirketlerin arasında yapılan bir anlaşma ile gelmiş olmalıdır¹⁰⁹.

2.2.1.7.3.Mevcut Şirketleri Kontrol Etmek

Bazen çok uluslu şirketler var olan diğer şirketleri kontrol ederek kendisine tabi olmasını istemektedir ki bu durumun ortaya çıkmasının sebebi, bir yerel şirketin ürettiği mal ve ürünlere ihtiyaç duymasıdır. Çünkü yerel şirketi kontrol etmek çok uluslu şirketin üretim bakımından bütünleşmesi için hayati önem taşır. Bu tür şirketleri kontrol edebilmek için iki yol vardır. Bunlar:

- Şirketin hisse senetlerine hâkim olan hissedarları zorlamakla şirketi ele geçirmek.
- Hissedarların grubu ile anlaşarak şirketin kontrolünü kendilerine geçirmek.

Mevcut şirketleri kontrol etmek, bu şirketlerin sahip oldukları fabrika, ofis, işyerleri, müşterileri, ticari-bankacılık ilişkileri, marka ve isimlerinin çok uluslu şirketlerin tasarrufu altında kalacağı anlamına gelir. Bunlar, zaman ve maliyet açısından çok uluslu şirketler için mesafeleri kısaltmada çok yararlı olacaktır. Ayrıca bu yöntem çok uluslu şirketlerin sessizce yerel piyasalara girmesini sağlar. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde çok uluslu şirketlere karşı hassas davranan kamuoyunun itirazından kaçınmak için önemli bir yöntemdir.

¹⁰⁸ El Fakhry, S., a.g.e., s.32.

¹⁰⁹Gassan, M., (2013), el-Şerikat Mütөөddidet el-Cinsiyyat ve Siyadet el-Devle, Matbaat Dar El-Raya, Sayı: 1, s.173.

Bu yöntemin avantajları olduğu gibi dezavantajları da vardır. Özellikle de gelişmekte olan ülkelerde uygulandığı takdirde, bu ülkelerin topraklarında anılan tesisler çok az bulunmaktadır. Bulunan firmalar ise, çok uluslu şirketlerin isteğine uygun esneklik ve genişlikle farklılık arz eden ve çok uluslu şirketleri temsil edebilecek kadar sistematik ve profesyonel olmamaktadır. Ayrıca bu ülkelerin halkının çok uluslu şirketlerin faaliyetlerine karşı duydukları nefret oldukça yüksektir. Özellikle bu tür yatırımlar milli tesisin işgali olarak algılanmaktadır ¹¹⁰.

2.2.1.8.Çok Uluslu Şirketlerin Denetimi

Çok uluslu şirketler, yatırım yaptıkları ülkelerde büyük etkiye sahip olmaktadır. Bu durum ev sahibi ülkelerin, mali, parasal ve ekonomik bakımdan milli politikaların çok uluslu şirketler tarafından etkilenebilmesi konusunda endişe duymasına yol açabilir. Bu nedenle ev sahibi ülke aynı zamanda bazı uluslararası örgütler ve çok uluslu şirketlerin idaresini aşağıda belirtilen şekillerde gözetim altına alır.¹¹¹

2.2.1.8.1.Ulusal Denetim ¹¹².

Ev sahibi ülke ekonomik yararını sağlamak ve ekonomisini kaybetme riskini kontrol etmek amacıyla çok uluslu şirketleri gözetim altına alır. Ev sahibi ülkenin çok uluslu şirketlere uyguladığı gözetim, bu şirketlerin ülkenin temel şirketlerinde yatırım yapmasını kısıtlamakla temsil edilir. Devletin uyguladığı milli gözetim sahip olduğu özel haklardan biridir. Ayrıca devletin egemenliğini yansıtan bir görünümdür.

Devletin uyguladığı gözetim, denetim ve yönlendirme otoritesi yatırım sözleşmesinin niteliğine göre değişir. Örneğin petrol yatırım sözleşmeleri alanında ev sahibi ülke büyük rol oynar. Çünkü bu tür petrol yatırımları sözleşmesinde ev sahibi ülke tarafından, çok uluslu şirketleri sürekli bir şekilde gözetim altında tutabilmek ve şirketlerin sözleşme gereğince yükümlüklerini iyi bir şekilde yerine getirmelerinden emin olmak amacıyla özel şartlar konulur. Bunu gerçekleştirmek için petrol yatırım sözleşmelerinin büyük bir kısmında ev sahibi ülkelerin temsilcilerine sözleşme

¹¹⁰Gassan, M., a.g.e., s.193.

¹¹¹ Matar, M., (2008), el-Temvil el-Devli, Matbaat Dar Safa, Ürdün, s.182.

¹¹²El-Debbagh, A.,- Muktat, V., (2009), Akid el-İstismar, Sosyal Bilimleri Dergisi Tikrit Üniversitesi, Sayı: 2., Cilt: 16., s.383-385.

konusunda kanuni yetki ve haklar verilir. Sözleşmenin tam bir şekilde uygulanması için ev sahibi temsilcileri çok uluslu şirketlere verilen petrol arama ve tarama hakları ile ilgili inceleme denetim yapma yetkisine sahip olurlar. Bazı petrol sözleşmeleri, üretilen petrol ve petrol ürünleri ile ilgili hükümler içermektedir. Bu hükümlerde, çıkarılan bütün ham petrol miktarının gözetimi ve üretilen ürünlerin ölçme ve tartma yöntemlerinin ev sahibi ülkenin dayattığı usul ve kurallara göre olması gerektiğine işaret edilmiştir. Ayrıca sözleşme gereğince, sözleşme alanına giren çıkarılan doğal kaynakların ve üretilen ürünlerin ölçümünde kullanılan ölçek ve deneme aletlerinin ev sahibi temsilcileri tarafından incelenmesine de hak verilmiştir.

Üstelik yatırıma ev sahipliği yapan ülkeye, yatırım yapan şirketin sözleşme gereğince elde ettiği imtiyazlarının ve haklarının başka bir şirkete devredilmesine reddetme hakkı verilmiştir. Yani çok uluslu şirketin kendisine verilen hak ve imtiyazları başka bir şirkete devretmesi veya satması ev sahibi ülkenin onayı olmadan yapılamaz.

Buna göre, yatırıma ev sahipliği yapan ülkenin yabancı şirketlerle yapacağı bütün sözleşmelerde ülkenin yatırımın uygulanması ile ilgili sözleşme koşulları uyarınca gözetim, denetim, yönlendirme haklarına sahip olduğu görülmektedir.

2.2.1.8.2.Bölgesel Denetim

Çok uluslu şirketlerin ortak idaresi ile ilgili en önemli forum Avrupa Ekonomik Topluluğu'dur. Bu grup, bölgesel politika için iki yöntem önermiştir:

1. Çok uluslu şirketlerle ilgili kanunların geliştirilmesi,
2. Çok uluslu ABD şirketlerinin benzeri olan Avrupa şirketleri için ulusal teşvik sağlanması.

Ancak bölgesel idareye imalat sürecini düzenlemesi için yetki verilmediğinden dolayı bu bölgesel idareler büyük engellerle karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca Avrupa Ekonomik Topluluğu üyeleri tarafından yabancı yatırımların ulusal kontrol altına alınması ile ilgili Fransa'nın önerisi reddedilmiştir.

2.2.1.8.3.Uluslararası Denetim

Uluslararası sözleşmeler ve antlaşmalar, çok uluslu şirketlerin faaliyetlerinin gözetlenmesini değil teşvik edilmesini amaçlamıştır. Uluslararası Para Fonu, yatırım sermayesinin kârları ile idare edilmesini kabul etmiştir. Böylece uluslararası sermayenin akımını kolaylaştırmıştır. Ayrıca GATT çerçevesinde gümrük tarifesinin azaltılması, uluslararası üretimi kolaylaştırmıştır. Üstelik bir devlet içinde yerel ve yabancı yatırımcılar arasında ayrımcılık yapmama politikası, şirket kurma özgürlüğü ve fon transferi ile ilgili işlemler de kolaylaştırılmıştır.

III. BÖLÜM

YABANCI YATIRIMLARIN KORUNMASI

3.1.1. Yabancı Yatırımların Karşılaştığı Riskler

Her yatırımın kendine ait bir riski var. Gelecekteki değişen durum etkisiyle yatırımcı ana ülkesinden başka bir ülkeye geçtiğinde bu riskler artar. Yatırımın zaman süresinin uzun olması yabancı tarafından istenmeyen bir durumdur ve kendisine zararı olabilecek bazı olayların ortaya çıkma riskini artırabilir.¹¹³

Yatırımcının önemli önceliği olarak sayılan ve yatırımın maruz kalabileceği en önemli faktörlerden biri; ev sahibi ülkedeki yabancı yatırımlara yönelik ticari olmayan risklere karşı yasal korumaların bulunmasıdır. Ticari olmayan riskler, yatırımcıları sermayelerinden tamamen ya da kısmen mahrum bırakabilecek kamulaştırma ve devletleştirme ve diğer mülkiyet devri biçimindeki prosedürler olabilir. Bu nedenle, yabancı yatırım sermayeleri için hukuki korumanın tam olarak sağlanması gereklidir¹¹⁴.

Yabancı yatırım riskleri, ev sahibi ülkelerdeki yatırımların maruz kalabileceği ve ciddi zararlara neden olabilecek ticari olmayan risklerdir. Bu riskler, ev sahibi ülkeler tarafından kamulaştırma, devletleştirme, yatırımcının sermaye ve kârlarını özgürce transfer etme ve kullanmasını engelleyici yasa hükümlerine yer verme veya yüksek vergi uygulaması yoluyla kullanılabilir.

Bu yatırımlar iç politik darbeler, savaşlar, iç çatışmalar veya ekonomik yaptırımlar nedeniyle risk altında kalabilir. Bu gibi şeyler, ulusal sermayenin ana vatanından emniyet ve istikrar sağlayan ülkelere götürülmesinin başlıca nedenleri arasında yer alır. Ev sahibi ülkelerdeki yatırımların maruz kaldığı risklerin sınırlandırılmasının zor olduğu ve bu

¹¹³Ba'dash, A., a.g.e., s.108.

¹¹⁴Ömar, A., (2008), Himayet el-İstismar el-Ecnebi el-Hass Filteşre Al-vatani ve el-Duvli (Karşılaştırmalı Çalışma), Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi, Montessori Konstantin Üniversitesi, Cezayir, s.85.

risklerin politik ve ekonomik koşullara göre değişmesi nedeniyle söz konusu risklerin en önemlilerini ele alacağız.¹¹⁵

3.1.1.1.Kamulaştırma Riski

Yatırım mülkiyetine sahip olmak, yabancı yatırımcılar için kutsaldır ve yatırım kararları alırken büyük önem taşımaktadır. Yatırımcının belirli bir yabancı ülkeye yönelmesi, bu ülkenin kendisine sağlayabileceği güvence ve korumaya bağlıdır. Güvence ve koruma ihlal edildiğinde, yatırımcı kâr için fırsat bulunmasına rağmen yatırım yapmayı reddedebilir. Bu nedenle, ülkedeki yasal konjonktür çerçevesinde yabancı yatırımı teşvik eden, yatırımcının yatırımını kamulaştırma ve devletleştirme gibi risklerden koruyan yasal güvence ve korumaların bulundurulması gereklidir.

Kamulaştırmanın aşağıdaki biçimlerden biri ile hukuk dünyasında tezahür edebileceği söylenebilir:¹¹⁶

- Bireysel bir idari karar vasıtasıyla kamu yararı için yapılan özel mülkiyetin kaldırılması.
- Devletleştirme adıyla tanınan toplu bir idari karar vasıtasıyla kamu yararı için yapılan mülkiyet kaldırılması. (Ancak her iki durumda da kamulaştırma adil tazminat karşılığında yapılacaktır.)
- Ya da, yukarıda geçenlerden farklı bir biçimde karşılıksız olarak müsadere usulüyle yapılan kamulaştırma olacaktır.

Her egemen devlet kendi topraklarında mülkleri düzenleme hakkına sahiptir ve yabancıların mülk sahibi olmalarını önleyici yasal düzenlemeler yapabilir. Devlet, yabancılara yasal bir şekilde mülkiyet sahibi olma hakkı veriyse, devletin yabancıların bu hakla beraber gelen haklara da saygı duyması gerekir. Devlet, daha iyi bir gelecek ve refah içinde bir kalkınma süreci yaratabilmek amacıyla ekonomi ve siyasi değişiklikler

¹¹⁵EL- Cezairi,H., (2009), Hevafiz ve demanat el-mstesmer Fi Zıl Kanun el-İstismar el-Iraki ve baz Kavanin El-İstismar el-Arabiya, Mjelet Alalum Alaktsadeya, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Basra Üniversitesi, Irak , Cilt V1, Ocak 2009, s.73-75.

¹¹⁶Sedeka, Ö., (2007), Demanat el-İstismarat el-Ecnebiyye fiLkanun el-Devli, ,Dar el-Fekir el-Jamei, İskenderiye, Mısır, 2007, s.36.

oluşturarak özellikle yabancı yatırımları teşvik etmek için yabancıların kendi topraklarında bulunmalarına izin verir.

Aynı zamanda, egemen bir devlet, kamusal çıkar doğrultusunda kamulaştırma işlemlerini uygulamaya yetkilidir ve kamulaştırma işlemleri yabancı kişilere ait taşınır ve taşınmaz mülkiyetlerini kaldırmayı içerebilir.

Bu durum, yatırım kanunlarının ve uluslararası ikili veya toplu sözleşmelerinin yabancı yatırımcının güvence altına alınmasını ve devletin yabancı yatırımcının mülkiyet hakkına dokunmamasını içeren metinler hazırlanmasını gerektirmiştir. Ayrıca devlet bu özel mülkiyeti kaldırmak zorunda kalsa bile adil tazminat ödeyerek yatırımcının mağduriyetini en aza indirmelidir¹¹⁷.

3.1.1.2.Devletleştirme

Devletleştirme, özel girişim ve teşebbüslerin kamu yararının zorunlu kıldığı durumlarda devlet mülkiyetine geçirilmesidir. Devletleştirmede genelde bankalar, sigorta şirketleri veya sanayi şirketleri ve bunlara ait para ve taşınır mallar gibi ekonomik girişim ve projelere odaklanılır. Güvence altına alınan bu projelerin mülkiyeti yabancılara ya da aynı devletin vatandaşlarına ait olabilir. Devletleştirme, yabancı yatırımların ev sahibi ülkelerin topraklarında maruz kalabilecekleri ticari olmayan en ciddi risklerden biridir.

Çünkü devletleştirme genelde "özel mülkiyet hakkı" ve özellikle yabancı yatırımcının hakkı olan en önemli ve mutlak hakları etkileyerek mülk sahibinin mülkünden yoksun kalmasını içermektedir¹¹⁸. Öğreti, devletin devletleştirme yapma hakkını, ulusal egemenliğin özüne ilişkin haklardan biri olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla, yabancı yatırımlara verilen yasal koruma, devletin bu tür tedbirleri alma hakkını kısıtlamaz. Zira, ulusal kamu menfaatlerine zarar verebilecek durumlarda yatırım için gereken yasal korumanın aşılması söz konusu olabilir.

Böyle bir yasaklamanın pratik değeri, devletin tazminat yükümlülüğünü vurgulamak ise, bundan daha iyisi kamulaştırma veya devletleştirme hakkı toprak

¹¹⁷Riyad, F.,(1971), el-wcez Fi el-kanun el-Duvli el-Hass, Cılt1, Daru'l el-Nihda el-Arabiye,el- Kahire, s.16.

¹¹⁸ Vali, E., (2003), el-İstismarat el-Ecnebiyye fi el-Kanun el-Cezayiri, Dar Homa, Cezayir, s.175.

egemenliğin tanınmış haklarından biri olduğu sürece açıkça sorunun temelini çözmektir. Çünkü hiç kimse ev sahibi ülkenin bu egemenlik görevini uygulamasını engelleyemez ve ülkeyi buna uymaya zorlamak neredeyse imkânsızdır¹¹⁹.

Devletleştirme kararı egemen karar olarak kabul edilir ve devletleştirme ile kamulaştırma her ikisi de üstün kamu yararı düşüncesi ile özel mülkiyetin kaldırılmasını amaçlar, ancak aralarında bazı farklılıklar vardır:

- Kamulaştırma idari kararlara dayanmakta iken, devletleştirme ise kanun ile yapılır.
- Kamulaştırma genelde toplumsal amaçlara dayanır, devletleştirme ise ekonomik nedenlerine dayanmaktadır.
- Kamulaştırma işleminin konusunu özel mülkiyetteki taşınmaz mallar oluştururken, devletleştirme işleminin konusunu özel teşebbüsler oluşturur.

Devletleştirme, devlet egemenliğinin bir tezahürü olduğu için, devlet bu işleme başvurmakta özgürdür. Bu durum yatırımcıların endişe etmelerine sebep olabilir ve bu riskin ortaya çıkacağını hissedip yatırım yapmaktan vazgeçebilirler. Dolayısıyla, ev sahibi ülkeler, uluslararası hukuk kurallarını ve Birleşmiş Milletler ‘in bu konudaki uluslararası antlaşmaları ve sözleşmeleri dikkate alarak yatırımcıların mülklerine yönelik bu tür işlemleri uygulamayacağını temin etmeye çalışmaktadır.

3.1.1.3.Müsadere

Suçlunun işlediği suçundan dolayı ceza olarak kendisine ait mal ve mülkün ya da suç esnasında kendisinde bulunan eşya ve malların mülkiyetini suçludan alınıp devlete devredilmesidir. Müsadere yargı organları veya idari makamlar tarafından uygulanan bir işlemdir. Ancak her halde bu işlem kanuni usullere dayalı olmalıdır. Sonuç olarak, müsadere, cezalandırılan bir kişinin mülkiyetindeki bir eşyanın bir kısmına veya tamamına kamu gücü tarafından el konularak uygulanan cezai bir önlemdir. Bu uygulamada devlet tarafından tazminat ödeme durumu söz konusu olmayacaktır¹²⁰.

¹¹⁹Ömar, A., a.g.e., s.88.

¹²⁰El-Merri, R., (2010), ekubet el-Musadara ve eletlaf Fi cerayim el-Mukderat Fil el-Nizam el- Suudi, Ceza e dalet Yüksek Lisans Tezi, Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi, s.9

Bir yatırımcıya karşı müsadere, bir suç temelinde ele alınması, ayrıca vatandaş ile yabancı arasında ayırım yapmaksızın mahkeme uyarınca çıkarılması halinde, müsadere, yatırım için bir risk olarak değerlendirilmez. Yalnız bağımsız ve tarafsız bir mahkeme kararı olmadan ve ayırım gözeterek uygulandığı takdirde yatırım için bir tehdit oluşturacaktır. Dolayısıyla yatırım kanunları ve uluslararası sözleşmeler bu tür müsadere, yatırım için bir risk olarak değerlendirilmez. Yalnız bağımsız ve tarafsız bir mahkeme kararı olmadan ve ayırım gözeterek uygulandığı takdirde yatırım için bir tehdit oluşturacaktır. Dolayısıyla yatırım kanunları ve uluslararası sözleşmeler bu tür müsadere, yatırım için bir risk olarak değerlendirilmez.¹²¹.

Müsadere, işlenen bir suç neticesinde özel mülkün mülkiyetinin kaldırılmasıdır. Ama devletleştirme durumunda mülkiyete el koymanın sebebi ilgili ülkede ekonomik reform yapma arzusu ile meydana gelen bir uygulamadır, bu bakımdan müsadere devletleştirmeden farklıdır¹²².

Öğretide, yabancılara ait özel mülkiyetlerin devredilmesi işlemlerinin özel bir müsadere hükmüyle yapılacağına işaret edilmektedir¹²³. Çünkü ev sahibi ülke yatırımcı tarafından kişisel bir davranış neticesinde ülkenin kurallarını ihlal edildiğinde ceza vermesi gereklidir. Buna göre müsadere, bir yargı kararı gereğince devlet tarafından hiç bir tazminat ödemedi bir özel malın mülkiyetinin zorla devletin mülkiyetine geçirmektir¹²⁴.

3.1.1.4.El Koyma

El koyma, ulusal ya da yabancı yatırımcılar için geçerli olan bir prosedür olup, taşınır veya taşınmaz mülkler için geçerlidir. Yatırımcı, el koyma işlemini gerektiren meşru sebeplerin sona ermesinden sonra mülkünü geri kazanacaktır. El koyma, savaş doğal felaket ve salgın gibi gecikmesinde sakınca olan acil ve olağanüstü durumlarda kamu yararı için devletin egemenlik hakkını kullanarak özel mülkiyetteki mallara geçici süre kendi bünyesine almasıdır. Ancak acil durum koşulları ortadan kalktıktan sonra söz konusu mallar sahiplerine geri verilecektir.

¹²¹Sadik, H., (2003), el-Nizam el-Arabi liDaman el-İstismar zed el-Mehater Ker el-Ticarye, Daru'l -Matbuat El-Camiyye, İskenderiye, s.21.

¹²²Hisham, H., (2009), Akid Daman el-İstismar - el-Kanun el-vajep eltetbek Alayh ve tsvet el-Munazat Altı Ket Tesur Bişene, Daru'l el-Fekir el-Jamei, İskenderiye, Mısır, S.179-180.

¹²³Ba'dash, A., a.g.e., s.111.

¹²⁴Ömar, A., a.g.e., s.103.

El koyma işlemi, özellikle de taşınmazlarla ilgili kamulaştırmaya yol açabilmektedir¹²⁵.

El koyma kararı ile kamulaştırma kararının arasındaki en önemli farklılık; kamulaştırma kararı kamu yararı için sadece taşınmaz mallar üzerinde yapılabilmektedir. El koyma kararı ise genel olarak taşınır taşınmaz mallar üzerinde uygulanabilir. Ayrıca kamulaştırma kararı, taşınmaz mülkiyetinin nihai bir şekilde özel mülkiyetten alınıp idareye devredilmesini sağlar, el koyma kararı ise, el konulan malın geçici bir süre kamu organları tarafından kullanılmasıdır ve mal sahibine el koyma kararı uyarınca gerekli tazminat ilgili kamu kurumları tarafından ödenecektir.

3.1.1.5. Para Transferi Kısıtlamaları

Para transferi kısıtlamaları, bazı ülkeler tarafından çıkarılan ülkeye para ve sermayenin giriş ve çıkışını engelleyen, devletin izni olmaksızın yabancı para birimi dönüştürülmesini yasaklayan kanun, talimat ve yönetmeliklerdir.

Devlet bu gücünü, toprakları üzerinde egemenlik sağlama ilkesine uyarak ve varlıklarını yabancı para birimlerinden korumak gibi ekonomik gerekçeler adı altında uygulamaktadır.

Ancak bu tür uygulamalar yatırımı engelleyen sebeplerden biridir. Yatırımcılar, bu tür uygulamaların sermayenin ev sahibi ülkede giriş ve çıkış hareketinin engellenmesinden endişe duymalarına sebep olabilir. Ayrıca ev sahibi ülke yatırımcıların kaybına neden olan ulusal para fiyatını dayatabilir.

Bu risk, elbette yatırımı engelleyen ticari olmayan risklerden biridir. Bu nedenle yatırım çekmeye çalışan gelişmekte olan ülkeler bu konuyu dikkate alarak iç kanunlarında ya da ikili veya toplu antlaşmalar yoluyla bu sorunu çözmeye çalışıp yatırımcıların ev sahibi ülkeye para giriş ve çıkışını, yabancı para cinsinden işlem yapma özgürlüğüne izin vermiştir¹²⁶.

¹²⁵Ömar, A., a.g.e., s.88.

¹²⁶El-Cezairi, H.,a.g.e., s.75.

Yatırımcı, ev sahibi ülkenin yatırım yasalarında, yatırım gelirlerinin, tasfiye ve diğer gelirlerin ülke dışına transfer etme özgürlüğüne büyük önem göstermektedir. Çünkü yabancı yatırımcı, elde ettiği kârın yanı sıra kazancını ülke dışına transfer edebilmesi oldukça önemli bir konudur. Yatırımcıya göre, elde ettiği para ülke dışına transfer edilemiyorsa kârın faydası nedir? Dolayısıyla, bu tür transferleri engellemek, yabancı sermayeyi çekmek için bir engel oluşturur¹²⁷.

Yatırım yapılan yabancı sermayenin transferi, uluslararası yatırımla ilgili en önemli konulardan biridir. Üstelik bu durumdan yatırımcının etkilendiği gibi ev sahibi ülke de olumsuz bir şekilde etkilenir, çünkü sermaye ve elde edilen kârın ülke dışına çıkmasını veya transfer edilmesinin engellenmesi ev sahibi ülkenin ekonomisini olumsuz yönde etkileyebilir, aynı zamanda yabancı yatırımcının kendi malında serbest bir şekilde tasarruf etme hakkını elinden alabilir.

Kuşkusuz, yatırım sermayelerinin dolaşımının serbest bırakılması, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerinin desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Bununla birlikte bu çapta bir özgürlük bazen özellikle sermayelerin büyük miktarda ülke dışına transfer edilmesinde ev sahibi ülkenin ödemeler dengesinin zarar görmesine yol açabilir. Öte yandan yabancı yatırımcılar, sermayelerini istediği zaman ve istediği şekilde transfer edebilmek için daha fazla özgürlük istemektedir. Yabancı yatırımcılar için belirlenen mali koruma seviyeleri; yatırım sermayesinin ve buna bağla kazancın transfer etme özgürlüğünün seviyelerine göre değişmektedir¹²⁸.

3.1.1.6.Ev Sahibi Ülkede Meydana Gelen Savaş Ve İç Kaos

Savaş, yabancı yatırımcıların karşılaştığı en önemli risklerden biridir. Savaş ve iç kaos; devrim, ayaklanma, darbe ve benzeri politik eylemlerin ev sahibi ülkenin hükümetinin kontrolü dışına çıkmasıyla karakterize edilen olaylardır. Bu iç kaos ve kargaşanın Uluslararası Yatırım Garanti Ajansı için geçerli bir risk olarak görülebilmesi için, çıkan kargaşa ve kaosun gerekçesi politik amaçlara ulaşmak olmalıdır¹²⁹. Ancak

¹²⁷Lamari, W.,(2011), el-Hevafiz ve el-Hevaciz el-Kanuniya Lil'İstismar el-Ecnebi Fil Cezayir, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, s.23.

¹²⁸El- Numani,A.,(2002), el Merkez el- Kanuni Lil mestismir El-Ecnebi Fil Yemen ve Mısır, Karşılaştırmalı Hukuk Çalışması, Daru'l el-Nihda el-Arabiye, s.213.

¹²⁹Abdullah, A., a.g.e., s.166.

antlaşma, garanti sözleşmesinden önce meydana gelen hasarı ya da yatırımcının önceden kabul ettiği hükümet uygulamalarını ya da bu uygulamaların neden olduğu durumları veya para kuru azalmasından doğan hasarı risk olarak görmemektedir.

3.1.1.7.Siyasi İstikrarsızlık

Siyasi ve güvenlik istikrarlılığı, yatırım kararının ana belirleyicilerinden biri olmaktadır. Çünkü ülkenin hükümet sistemi, hükümet istikrarı, siyasi partilerin arasındaki ilişkilerin niteliği ve ülkedeki mevcut demokratik durumu bakımından yatırım yapmak için uygun bir iklim bulunup bulunmadığı sonucu ortaya çıkacaktır. Ancak siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı yatırım için olumsuz ortam yaratıp, özellikle yerli sermayenin kaçışına ve ülkeye yabancı yatırımın girmemesine neden olur. Çünkü güvensizlik, özel yatırımın özellikle de özel yabancı yatırımın birinci sıradaki düşmanıdır. Bunun nedeni, yatırım projeleri için sağlanması gereken koruma maliyetinin ve aynı zamanda ulaşım maliyetini arttırması, pazarın bölünmesi enflasyonun daha da kötüleşmesidir¹³⁰.

Irak'ın kuzey ve güney kesimlerinde makul seviyede istikrar ve güvenliğin sağlanmasına rağmen, Irak'ta bir bütün olarak güvenliğin sağlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü doğrudan yabancı yatırım kararları uzun vadeli kararlardır, dolayısıyla yatırımcı özellikle yabancı yatırımcı ev sahibi ülkenin bir bölgesini değil, bir bütün olarak siyasi ve güvenlik durumunu dikkate almaktadır.

Siyasi ve güvenlik istikrarsızlığı, yerli sermayenin ve yabancı şirketlerin Irak ekonomisinden kaçmalarına yol açmaktadır. Güvenlik konusunda ilerleme kaydedilmemesi ve siyasi istikrarsızlığın yaygınlığı şirketlerin yatırım sürecine girmelerini engelleyen başlıca nedenlerden biri olduğuna dair çok sayıda görüş vardır. Öte yandan bu şirketler, bazen bu sorunun üstesinden gelmek için güvenlik şirketlerine veya askeri güçlere güvenebilmektedir¹³¹.

Siyasi istikrarsızlık, siyasi darbe, suikastlar, şiddet olayları ve silahlı çatışmalar yabancı şirketlerin kararlarını olumsuz bir şekilde etkileyerek yabancı yatırımcının

¹³⁰ Abdullah, A., a.g.e., s.168.

¹³¹ El-Cezairi, H.,a.g.e., s79.

varlığının değerini düşürmektedir. Aksine ev sahibi ülkenin siyasi durumunun istikrarlı olduğu sürece yabancı yatırımları çekmesi daha rahat olacaktır¹³².

Hükümet yönetimindeki değişim, yabancı yatırımın maddi çıkarlarına dokunmasa da, yatırımcılar için kuşkular uyandırabilir. Çünkü devlette yaşanan bu tür değişiklikler devletin genel iktisadi durumunu etkileyen idari kararların değişmesine neden olabilir. Örneğin sermaye transferi, vergi, idari kısıtlamalar, kamu sektörü rekabeti, fiyat kontrolü, ihracat ve ithalat engelleri. Hükümetin değişmesinden doğan idari, ticari ve mali uygulamalardaki değişiklikler de yatırım kurumlarının normal işleyişini etkileyerek yatırımcıların çıkarlarına dokunabilir¹³³.

3.1.2. Ev Sahibi Ülkeye Yabancı Yatırım Etkisi

Bu risk, sıraladığımız önceki risklerden farklıdır. Yatırımın ev sahibi ülkelerdeki ekonomik büyümeyi teşvik etmede oynadığı önemli role ve avantajlarına rağmen, yatırım, ev sahibi ülkenin gerçekleşmesini arzu ettiği hedeflere yönelik doğru bir şekilde kullanılmadığında yatırımın dezavantajları ve olumsuz yönleri ortaya çıkabilir. Bu dezavantaj; yatırımın ev sahibi ülkenin ödemeler dengesini etkilemesinde kendini gösterir. Çünkü çok uluslu şirketlerin faaliyetleri ev sahibi ülkenin basit mal ve hizmet ithalatını artırır. Böylece ödemeler dengesinin borç kısmı artar, ayrıca sermayenin yoğunlaşması ve birkaç kişinin elinde bulundurulması ev sahibi ülkenin ulusal ekonomisinin kontrol edilmesine yol açabilir, ulusal ekonomik çıkarlar risk altına girebilir, üstelik yabancı yatırımın güçlü rekabet gücüyle ve kullandığı gelişmiş üretim teknolojisi ile yerel işletmeleri ortadan kaldırır¹³⁴.

Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin vergi muafiyetleri ve gümrük indirimleri oranını artırarak hükümet gelirlerinde azalma kaydedilir. Ayrıca yabancı yatırım, ülkenin iç işlerine müdahale edebilir ve devletin stratejik sektörlerini kontrol ederek ulusal egemenliğe karşı bir tehdit hali oluşturabilir. Üstelik ev sahibi ülkede bulunan ucuz

¹³²El-Kavaz, S., (2007), Muhater el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir derasa le-ayne men el-Duvel el-Arabiye, Yönetim ve Ekonomi Fakültesi, Musul Üniversitesi, Irak, s.10.

¹³³Kaduri, F., (2015-2016), Daman el-İstismar Fi el-teşre el- Cezayiri, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi, Mohamed Khodair Üniversitesi, Cezayir, s.48.

¹³⁴Hüseyin, S., (2004), el-istismar El-Ecnebi el-mubaşer ve el-mize el-tenafsiya el-senaya Fi el-Duvel el-Namiye, Yüksek Lisans Tezi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, s.36-37.

işgücünü kullanarak emek sömürüsüne neden olup ihracat fırsatlarının kaybedilmesi sonucunu doğurabilir¹³⁵.

3.2. Yabancı Yatırımların Korunma Yolları

Yabancı yatırımların korunması, üçlü bir sistem üzerine oturmaktadır. Bunlardan birincisi, ev sahibi ülkenin yatırım mevzuatı; ikincisi, yabancı yatırımcının, devletle veya devletin kurum veya kuruluşlarıyla yaptığı yatırım anlaşması; üçüncüsü ise, uluslararası sözleşmelerdir¹³⁶.

Yabancı yatırımları ticari olmayan risklerden korumak için bu koruma en az üç araçla yerine getirilmektedir: objektif koruma yolları, uygulamalı koruma yolları ve yatırımın garantileri ve yargı avantajları¹³⁷.

3.2.1. Objektif Koruma Yolları

Her ülke yasama politikası ile yabancı yatırımları çekebilmek ve yabancılara paralarının güvende olduğunu hissettirmek için birçok garanti vermeye çalışmaktadır. Gelişmiş ülkelerin muazzam ekonomik kalkınmasına ayak uydurmaya çalışan bir ülkenin yabancı yatırımı koruyan belirli bir yasal düzenlemesi olması gereklidir. Çünkü yatırımlar yoluyla bir piyasa ekonomisine doğru yönelen küresel bir ekonomide, yatırım çekmek ve korumak için yasal bir sistemin olması zorunludur. Ekonomistler tarafından garanti şu şekilde tanımlanır: "Devletin veya kamu gruplarının, bir projenin müteahhit ile ister ortak isterse rekabet içinde bir projenin iyi bir şekilde uygulanacağına dair söz vermesidir."

Objektif korunma yolları hukuki bakımdan ise: "Sonuçlarını teminat altına alarak işe başlayabilmesi için başvuran kişinin yasal güvenliğini sağlayan bir araçtır¹³⁸". Şeklinde tanımlanmaktadır.

¹³⁵Shenak, H., (2009), *teser el-İstismarat el-Ecnebi fi kata el-edoya Ala el-iktis el- Cezayiri*, (Diraset Haletu'l-şirket el-kind lisenat el-adveya), Yüksek Lisans Tezi, Cezayir Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Fakültesi, s.79.

¹³⁶Dost, Süleyman, a.g.e., s. 115.

¹³⁷Hedana, A., *dor el-istismar fi tahkek el-Tenmiye el-Müstedame men canib el -buut el -beii* [yayın](http://revues.univ-biskra.dz) <http://revues.univ-biskra.dz> tarihi 1/6/2016.

¹³⁸İsmail, Ö., (2010), *Damant el-İstismar Fi El-Fikh El-İslami ve tetbekatha El-Muasra*, Daru'l el Nevyas, Birinci Baskı, Ürdün, s.27.

Objektif garantiler: "Yatırımcının temel haklarının güvence altına alınmasını, sermayesinin ve gerçekleşen kârlarının korunmasını, transfer etme hakkı verilmesini, mülkiyetinin ticari olmayan risklerden ve devletin yatırıma karşı aldığı kararlardan korunmasını ve yatırımcıya birçok ayrıcalık ve teşviklerin verilmesini kapsayan güvencelerdir"¹³⁹.

Yatırımcı, yatırım yapacağı ülkede siyasi iklimi konusunda güvence alma hakkına sahiptir. Ancak ev sahibi ülkede yatırım için sağlanan teşviklere rağmen, yabancı yatırımcı ticari olmayan risklerden korkmaktadır.

Yabancı sermayenin akışını etkileyen en büyük engel güvensizliktir. Gelişmekte olan ülkeler bu gerçeği öğrenince, yabancı yatırımcıyı rahatlatmak için yatırım ortamlarını çeşitli yollarla düzeltmeye kalkıştılar. Böylece ev sahibi ülkeler iç mevzuatında, yabancı projelerin kamulaştırmasına, haciz edilmesine ya da el konulmasına izin verilmemesi konusunda hükümler bulundurmaktadır.

Ancak bu süreç, gerekli verimlilikte uygulanmamaktadır ve yanı sıra bu hükümlerin iç anayasal metinleri ihlal etme ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla objektif koruma ile cezai korumaların paralel bir şekilde uygulanması gereklidir¹⁴⁰.

3.2.1.1.Garanti ve Avantaj Kavramı

Hukuki garanti konusu, yatırımcının, özellikle de yabancı yatırımcının bir ülkeye yatırım yapmasının ana nedenlerinden biridir. Zira bu güvenceler, yatırımcı için ev sahibi ülkedeki yatırım projesinin maruz kalabileceği risklere karşı bir emniyet supabıdır. Yatırıma karşı en büyük riskler, ulusallaştırma ve savaş gibi ticari olmayan durumların meydana gelmesidir. Bu tür riskler ticari ilişkilerde öngörülebilir olmaktan uzaktır. Bu nedenle, yatırımcıyı bu tür ticari olmayan risklerden güvene almak, onu güvenli bir ortamda ve psikolojik istikrar içinde olduğu hissini aşılır.

Lugatta garanti anlamı: "güven ver" filinden türetilmiş, yani, birinin malın güvence altına alınmasıdır¹⁴¹.

¹³⁹ El-Kavaz, S., a.g.e., s.11.

¹⁴⁰ Abdullah,a.,a.g.e., s.23.

¹⁴¹El-Munajjid'in Fi El-IUga ve el-elam., (1994), Daru'l el el-Shark, Baskı ,34 , Beyrut, s.455.

Hukukçulara göre, garanti sözleşmesi ve kefalet akdi eş anlamlı cümlelerdir. Birinin malının, başkasının korumasında olan sabit bir hakka bağlanmasıdır¹⁴².

Hukuki bakımdan garanti, haklarından dolayı sigortalı olan kimseler için hukuki güvenlik sağlayan araçlardan biridir. Bir şeyin güvenliği, söz konusu garanti kapsamındaysa, bu şey zarara uğrarsa garantör değerini ödemekle zorunlu olacaktır.

Garanti ve avantajlar konusu ile ilgili bir diğer görüş: garanti ve avantajlar fikri, belirli bir hukuk sisteminin ifadesi yerine ekonomik bir işlevin ifadesidir¹⁴³.

Yatırım garantileri, 1965 yıllı Devletler ile İle Diğer Devletler Vatandaşları Arasındaki Yatırım İle İlgili Uyuşmazlıklarının Çözümü Anlaşması, 1980 yıllı Arap Ülkeleri Ortak Arap Yatırımları Anlaşması ve Ürdün-Mali İşbirliği Anlaşması gibi sözleşmeleri düzenleyen ülkelerdeki yatırımcılar için anlaşmalar ve kurumlar tarafından garanti edilen uluslararası garantiler de dahil olmak üzere değişmektedir. Aynı zamanda Dünya Ticaret Örgütü (WTO)¹⁴⁴ yeni küresel yatırım sistemin sağladığı uluslararası ekonomik garantilerden biridir¹⁴⁵.

Ayrıca ev sahibi ülkenin ulusal kanunlarında yatırımcıların özellikle yabancı yatırımcıların haklarını koruyan iç garantiler de bulunmaktadır. 2003 yıllı 68 Sayılı Ürdün Geçici Yatırım Kanunu 15. Maddesinin 13. fıkrasında¹⁴⁶, Değişik 2006 yıllı 13 sayılı Irak Yatırım Kanunu 12. maddesinin 3. Fıkrasında açıklanan garanti hükümleri bu Kanunlarda önemli bir ayrıntı oluşturmaktadır. Ayrıca, Irak Yatırım Kanunu 13. Maddesinde: "Bu kanunda yapılacak herhangi bir değişiklik, bu kanun gereğince belirtilen hak, muafiyet ve garantileri geriye dönük etkisi olmayacaktır." Şeklinde bir hüküm yer almaktadır. Her ülkenin kanun koyucusu, yatırımcıyı garanti altına alırken, bir taraftan yatırımcıların ülkesine yatırım yapmaya teşvik ederken, diğer taraftan ise devletin üst menfaatlerini

¹⁴²El-Naham,S., (2000), Akid el-Daman Fi El-Fıkh El-İslami ,İslami Farkındalık Dergisi. <http://alwaei.gov.kw/site/Pages/ChildDetails.aspx?PageId=237&Vol=583>.

¹⁴³Saad ,N.,(2000), El – Damanat ker El -Müsamah Fi El-Kanun El- Hass, Münşa'at el-Maarif, İskenderiye, Mısır. s.14.

¹⁴⁴Abdullah, A., .a.g.e., s.24.

¹⁴⁵United Nations, Directory Of Foregin Direct Investment In Selected ESWA member Countries, New York, 2000, p.21.

¹⁴⁶Ürdün Geçici Yatırım Kanununun 8-15. Maddeleri, 2003 yılının 68.

koruyarak, ev sahibi ülkenin ve yatırımcının çıkarını dengede tutarak en iyi hukuki formüle ulaşmaya çalıştığı görülmektedir.

3.2.1.2. Garanti ve Avantaj Türleri

Yatırımcıya, yatırım projesini ve haklarını tehdit eden herhangi bir riskten koruyabilen garanti ve avantajları daha ayrıntılı incelersek:

3.2.1.2.1. Garanti ve Avantajların Mahiyeti

Yürürlükteki Irak Yatırım Kanunu, bu yasa hükümlerinin kapsadığı projelere, bu tür projelerin yerli ve yabancı piyasadaki rekabet gücünü artırmak için destek sağlanması yoluyla sürdürülmesi ve geliştirilmesi için gerekli ayrıcalıkları ve garantileri vermiştir. Yatırım kurumundan izin alan işletmelere bu kanunda ön görülen ek imkânlar ve vergi muafiyeti verilmesi örnek olarak sayılabilir¹⁴⁷.

Aslında, değişik 2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu, Irak'ın kalkınmasına ve gelişmesine katkıda bulunmak, üretim ve hizmet tabanını genişletmek ve çeşitlendirmek için yatırımların ve modern teknolojilerin transferini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Ayrıca bu kanun, yatırım projeleri oluşturma ve projelerin rekabet gücünü artırmak için gerekli olanakları sağlamayı içeren bir dizi garanti ve menfaat sağlayarak Irak'taki yerli ve yabancı sektörleri ülkede yatırım yapmaya teşvik etmeyi amaçlamaktadır¹⁴⁸.

Nitekim Irak Yatırım Kanunu, garanti ve avantajların tanımını kanunda tam olarak açıklamamıştır. Irak Yatırım Kanunu, garantiyi genel anlamda açıklamaya çalışarak dar bir anlamda sınırlı kalmamasını istediği görülmektedir. Zira garantinin anlamını belirtmeksizin yatırımcının garanti ve avantajlarına işaret etmektedir. Dolayısıyla, yatırımcıya sunulan garanti ve avantajlar, yatırımcının vatandaşlığına bakılmaksızın işi yapması için hukuki kredi temin etme yolları olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, Irak Yatırım Kanunu 10. maddesinin birinci fıkrasında: "Iraklı ya da yabancı yatırımcı tüm avantajlardan, imkânlardan ve garantilerden yararlanır ve bu kanunda öngörülen yükümlüklere tabidir." Şeklinde bir hüküm bulunmaktadır.

¹⁴⁷Madde (3) 2006 yılının 13'üncü Yatırım Yasasının Birinci ve İkincisi Değişiklik Yapılmıştır.

¹⁴⁸2006/13 sayılı Irak Yatırım Kanununun 2. maddesi değiştirildi.

Irak Yatırım Kanunu 10. maddesinin 2., 3. ve 4. Fıkraları incelendiğinde, yatırımcının vatandaşlığına bakılmaksızın yatırımcıya sağladığı garantiler belirtilmektedir. Iraklı veya yabancı yatırımcı, devlete ve kamu kuruluşlarına ait ve sanayi projelerine tahsis edilen arazileri satın alabilir. Iraklı ya da yabancı yatırımcı, yatırım kurulu tarafından çıkarılan bir sisteme göre, özel ya da karma sektörlerle ait arazileri de satın alabilir. Irak Yatırım Kanunu'nun yatırım için sağladığı avantajlar, garantiler ve imkânlar, yabancı yatırımları çekmek ve onlarla bir arada yaşayabilmek ve ülkedeki yatırım faaliyetlerini harekete geçirmek için bir vesiledir. Ancak, bazı alanlarda, özellikle mülkiyet sahipliği, ortaklık oranı ve vergi muafiyeti ile ilgili konularda kanunun sert davrandığını görmekteyiz. Bu kanun hükümlerinin, istisnai koşullar gereği Irak'ın ihtiyacına göre değiştirilmesi ve geliştirilmesi normaldir, çünkü yaklaşık 15 yıl süreyle ekonomik yaptırımları altında yaşayan bir devletin dünya ekonomisinde yer almak için çeşitli reformlar yapması zaman alıcı bir durumdur.

Bu yatırım açıklığı, ülkenin koşulları nedeniyle Irak'taki ekonomik durumun iyileştirilmesi için gereklidir. Ayrıca bu yatırım kanunu, tüm imkânları ve garantileri ile kendi vatandaşlığına bakılmaksızın yatırımcı için birçok avantaj ve garanti sağlamaktadır. Aynı zamanda, Iraklı ve yabancı yatırımcılara getirilen bu avantaj, garanti ve menfaatler, ülkeye yapılan yatırımlara uyum sağlamakla birlikte ekonomik ortamı olumlu yönde etkileyecektir.¹⁴⁹ Yatırım Kanunu, yabancı yatırımcının sahip olduğu garantileri ve avantajları belirten 12. Maddede kaleme almıştır.

3.2.1.2.2. Mülkiyetle İlgili Garantiler

Özel mülkiyet hakkının özelliklerinden biri, toplu bir hak olması, muhtevasında bazı hakları da içermesidir. Mülkiyet hakkı: "Mülk sahibinin mülkünde ve ayni hakkında mutlak bir şekilde tasarruf edebilmesini; ayni hakkından, değerinden, çıktısından faydalanmasını ve ayni hakkında istediği gibi tasarruf etmesini içeren mutlak bir haktır." şeklinde tanımlanmaktadır¹⁵⁰.

Bütün bunlar, devletin adil tazminat karşılığında, üstün kamu yararı için özel mülkleri kamulaştırma hakkını engellemez. Bununla birlikte yatırım kanunu, yerli veya

¹⁴⁹Ahmed, M., a.g.e., s.151.

¹⁵⁰El- Beşir, M ve Taha, G., (2009), el- Hukuk el-ayiniya, el-mektebe el Kanuniyye, Baskı 3, Bağdat, s.41.

yabancı yatırımcı için faaliyetlerini yerine getirirken mülkünün kamulaştırılmamasını garanti etmektedir. Bu durum, kanunun 12. Maddesinin 3. Fıkrasında: " A. Kesin bir mahkeme kararı haricinde, yatırım projesinin devletleştirilmesi veya müsadere edilmesi mümkün olmamaktadır. B. Yatırım projesinin mülkiyeti, kamu yararı gerektirmeden ve adil tazminat karşılığında olmadan tamamen veya kısmen kamulaştırmaz." şeklinde hüküm altına alınmıştır.

Böylece kesin bir hüküm olmadan bu kanun hükmü kapsamına giren yatırım projesinin devletleştirilmesinin veya müsadere edilmesinin mümkün olmadığı açık ve net bir şekilde yasa ile koruma altına alınmıştır¹⁵¹. Kesin hüküm: "Kanunlarca itiraz edilmeyen hükümlerdir. Mahkemenin verdiği hükümler aşağıdaki durumlarda kesinlik derecesine ulaşır: Hükmü olan kişiye mahkeme kararı ulaştığında itiraz etmemesi, Karşı taraf anlaşarak itiraz hakkından vazgeçmesi ve uygulanması hızlandırılmış bir karar verildiğinde hüküm kesinleşmiş sayılacaktır¹⁵²." Ayrıca, bir uyuşmazlıkla ilgili yargı tarafından nihai çözüme kavuşmak kesin hükümdür. Verilen kesin hüküm kararı herkes için bağlayıcıdır. Kesin hükmün, şekli ya da maddi anlamı da vardır ve bunun hükmü şu hallerde meydana gelir:

- 1- Bir yargı kararına karşı, yasal olarak kabul edilmeyen yollarla itiraz edilmesinde,
- 2-Temyiz başvurusu süresinin geçirilmiş olmasında,
- 3-Temyiz başvurusundan vazgeçilmesi veya başvurunun geri alınmasında,
- 4-Temyiz talebinin raddedilmesiyle beraber kararın Yüksek Mahkemece onaylanmış olmasında, maddi anlamda hüküm kesinleşir.

Irak'ta, 16.07.1970 tarihinde çıkarılan Irak Cumhuriyeti Anayasasının, özel mülkiyetlere saygı göstermesini ve dokunulmazlığını görebiliriz. Anayasanın 16. Maddesi aşağıdaki fıkraları içermektedir.¹⁵³

¹⁵¹Değişik 2006 Irak Yatırım Sayılı Kanun 13 / III Madde 12.

¹⁵²El- Nadavi, A., (2006), Kanun El-Murafat , el-mektebe el Kanuniyye Bağdat, Irak, s.347-348.

¹⁵³Haçim, S., (2015), el-Himaye el-Kanuniyye Ll -İstismarat El-Ecnebi, Tikrit Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi, Yıl 7, Sayı 27, s.181-183.

1. Bu kanunun hükmüne göre, mülkiyet sosyal bir haktır devletin yönelimi ve toplumun amacı sınırlarında uygulanır,

2. Ülkenin genel ekonomik planlarına zarar veren alanlarda yatırım yapmamak şartıyla özel mülkiyet ve kişisel ekonomik özgürlüğü güvence altına alınmalıdır.

3. Kanun belirlediği sınırlar içerisinde ve adil tazminat karşılığında kamu yararı gerektirdiği durumlar haricinde kamulaştırma yapılmamaktadır.

Ama 2005 yılında kabul edilen yeni Irak Anayasası ile özel mülkiyetin korunması en üst norm tarafından anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasanın 23. Maddesinde aşağıdaki hükümler yer almaktadır:

"1. Özel mülkiyet dokunulmaz, kanunun belirlediği sınır içerisinde mülk sahibi mülkiyetini kullanmak, tasarrufta bulunmak ve yararlanmak için hak sahibidir.

2. Kanuni sınırları içerisinde adil tazminat karşılığında mülkiyet hakkı kamu yararının söz konusu olduğu haller dışında kaldırılmaz."

Değişik 1951 yılı 40 Sayılı Irak Medeni Kanunu 987. Maddesinde: "Hiç kimse, kanunda öngörülen ve belirlenen durumlar haricinde mülkünden mahrum kalmaz. Kanun uyarınca yapıldığında adil tazminat karşılığında yapılmalıdır."

1981 yılı 12 Sayılı Kamulaştırma Kanunu gayrimenkul malların adil tazmin edilmesine ilişkin birleştirilmiş ve ayrıntılı kurallara ve ilkelere dayanmak suretiyle mülk sahiplerinin mahrum kaldıkları hakları karşılığında adil tazminat alacaklarını garanti etmektedir.

Kanunun hedefleri ile ilgili 1. Maddesinin 2. Fıkrasında: "Kamu çıkarlarını ihlal etmeden mülk sahiplerinin haklarını garantiye alarak kamulaştırılan taşınmazların karşılığında adil tazminat ödemek için birleşik esas ve kuralları koyulmalıdır". Anılan kanunun ikinci bölümünde 29-36 fıkralarında tazminat hükmünü ve sistemini ayrıntılı olarak ele almıştır. Yukarıdaki yatırım kanunu, özel mülkiyetin korunması ve mülk

sahibinin rızası olmadan mülkünden mahrum bırakılmaması için aşağıdaki garantileri hüküm altına almıştır:¹⁵⁴

1. Kanun belirlediği sınırlara göre, kamu yararı bulunmadan özel mülkleri mülkiyeti kaldırılmaz.
2. Kamulaştırmayı yapan tarafın, anılan kanunun ikinci bölümünde yer alan prosedürleri takip etmesi gerekmektedir.
3. Mülk sahibinin mağduriyetinin engellenmesi için adil bir tazminat bedeli belirlenmeli ve söz konusu tazminat bedeli ile yargı denetimine tabi olmalıdır.

3.2.1.2.3.Garantiler ve Yasama Avantajları

Ulusal yatırım mevzuatının büyük çoğunluğu, yabancı sermayenin ev sahibi ülkelere akışını kısıtlayan tüm engelleri ortadan kaldırarak mali ve idari olanaklar sağlamak yoluyla yabancı yatırımcı için haklarını ve imtiyazlarını içermektedir. Bu nedenle bazı kanunlar kazançlardan vergi muafiyeti, bazı harçlardan muafiyet ve serbest yurt dışı transferi yoluyla yabancı yatırımları desteklemektedir. Ancak yatırımları teşvik eden hukuki sistem, sadece yabancı yatırımcılar için sağladığı avantaj ve haklarla temsil edilmez, bunun yanı sıra riskleri azaltmak ve yatırım ilişkilerine güven ve emniyet sağlamak için de çeşitli hükümler içerir¹⁵⁵.

Bu garanti ve avantajlar üç ayrı bölümde incelenir; birincisi: kamulaştırmaya uygulanan hukuki kısıtlamalar, ikincisi: vergi yükünün hafifletilmesi, üçüncüsü: parasal, mali ve idari kolaylaştırılmasıdır.

3.2.1.2.3.1.Kamulaştırmaya Uygulanan Hukuki Kısıtlamalar

Adil tazminat karşılığında tüzel veya gerçek kişilere ait özel taşınmaz ve aynı hakların üzerindeki mülkiyetin kaldırılıp devlete devredilmesi anlamına gelir. Mülkiyet

¹⁵⁴Molud,M,el- Demanat el destureya ve el-teşriya Il-İstismar fil Irak Birleşmiş Arap Emirlikleri Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 25-27 Nisan 2011, Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomik Kalkınmasına Ulusal Mevzuat ile Uluslararası Anlaşmalar arasındaki Yatırımın Kuralları ve On Dokuzuncu Yıllık Bilimsel Konferansı, s.674.

¹⁵⁵Ajl,T.,el- kyima el-Kanuniyye lldamanat el- teşreye el-memnuha Lil mestismir El-Ecnebi, Ulusal Mevzuat ile Uluslararası Anlaşmalar arasındaki Yatırımın On Dokuzuncu Yıllık Bilimsel Konferans Kurallarına ve bunların Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomik Kalkınmasına Etkileri konusundaki araştırmalar 25-27 Nisan 2011 tarihleri arasında Abu Dhabi, Birleşmiş Arap Emirlikleri, s.704.

hakkı dokunulmaz bir haktır dolayısıyla kamu yararı olmadan özel taşınmazların kamulaştırılması mümkün olmayacaktır.

3.2.1.2.3.1.1.Kamulaştırma Yasağı

Yatırım kanunların büyük çoğunluğu, yatırımcıyı rahatlatmak ve ticari işini başlatmaya teşvik etmek amacıyla, yatırım projesi ile ilgili kamulaştırma yasağını kabul etmektedir. Ancak bu yasaklama belirli koşullarla sınırlı olup, kamulaştırma, devletleştirme ve müsadere bazılarını ya da tamamını kapsar. Bu durum kanun koyucu tarafından değerlendirerek ulusal çıkarları korumak amacıyla yabancı yatırımı karşılayabilmek için aldığı önlemlerdir¹⁵⁶.

Gelişmekte olan ülkelerinin anayasalarının çoğunluğunun, vatandaş-yabancı ayrımı yapmadan, özel mülkiyete saygı gösteren, kamu yararını gerçekleştiren hukuki karara dayalı adil tazminat karşılığında olmayan kamulaştırmadan koruyan hükümler içermektedir. Yabancı yatırımları güvence altına almak için gelişmekte olan ülkelerin yasalarında bu hükümler içermektedirler. Malikin milliyetine bakılmaksızın, özel mülkiyetlerin korunması ve saygı gösterilmesi konusu nerdeyse bütün ülkeler tarafından kabul edilmekte ve bu yönde adımlar atılmaktadır.

3.2.1.2.3.1.2.Kamulaştırma İçin Mutlak Yasaklama

Yatırım kanununun, mülklerin kamulaştırılmasının mutlak bir şekilde yasaklamasını kabul etmemesidir. Bu tür yasak; kamulaştırma, devletleştirme ve müsadere güvencesi ile yatırımları motive etmek için önemli bir teşvik aracıdır. Ancak bu tip yasama abartılı gibi görünüyor, ancak devletin, devletleştirme sürecinden vazgeçmesi imkânsızdır; adil tazminat karşılığında kamulaştırma veya devletleştirme işlemi devletin ana haklarından biridir. Ancak müsadere konusunda bu yasak daha uygun görünmektedir, çünkü müsadere, yatırımcıyı mülkiyetinden ve tazminattan mahrum bırakmaktadır, söz konusu hüküm Mısır Anayasası'nda açıkça yer almaktadır¹⁵⁷.

Yatırım kanunları, yatırım projelerinin mülkiyetinin kaldırılmasında araç olarak idari müsadere mutlak bir şekilde kaçınmakta ve tamamlayıcı bir ceza olarak açık bir

¹⁵⁶Ajil, T., a.g.e., s.709.

¹⁵⁷1971 Mısır Anayasasının 35. Maddesi.

yargı hükmü yoluyla yargısal müsadereyi kabul etmektedir. Devletleştirme ise, Irak ve Mısır kamulaştırma kanunlarında olduğu gibi bazı devletlerin mevzuatlarında mutlak bir şekilde yasaklanmıştır. Bazı diğer kanunlarda adil tazminat karşılığı şartıyla bu yasağı kabul etmiştir¹⁵⁸.

Şimdiki yatırım mevzuatlarında, yabancı yatırımcı için mülkiyet hakkının yatırım hakkı ile eş anlama geldiğine işaret edilmektedir. Çünkü yabancı yatırımın kurulması zorunlu olarak yatırım projesi mülkiyeti gibi yeni bir mülk yaratmak anlamına gelseydi, yabancı yatırımcının gayrimenkul mülkiyetinin yasal korunması ile yabancı yatırımın yasal korunması arasındaki ilişki doğrudan ilişki olacaktır. Zira birinci koruma ikinci korumanın garantisidir¹⁵⁹.

Yatırımların korunması için uluslararası örf, mevzuat ve öğretinin edindiği yeni yönelim, yabancı yatırım kavramını geniş bir biçimde ele almaktadır. Yatırımın korunması sadece mülkiyet hakkına ait olan aynı hak ve taşınır mallarla sınırlı değil, çeşitli hizmet sözleşmeleri gibi ekonomik değere sahip yatırım unsurları üzerinde doğrudan ve dolaylı kontrolün tüm yönlerini içermektedir.

Yani, koruma alanı, ekonomik faaliyetlerinin alanını kapsayarak sanayi ve taşınmaz mallar dâhil yatırımcının bütün mallarını kapsamına almaktadır¹⁶⁰. Buna göre, yabancı yatırımın mevcut kavramı, yabancı yatırımcının yatırım projesine ait haritalar, bilgiler, istatistikler, araştırma ve keşif süreci çerçevesine dâhil bütün unsurlar, taşınmaz parası ve aynı hakları kapsamaktadır.

İç hukuk çerçevesinde hukuki koruma, bir taraftan anayasa ve kanunlar ile özel mülkiyetin korunması ilkesini benimser, diğer taraftan yabancı yatırım sözleşmelerini onaylayan tüm ülkeler için uluslararası eski sözleşmelerin korunması ve güçlendirilmesi için sözleşme yasalarını kabul eder. Ancak bunlarla beraber kamu yararı gerektirdi takdirde adil tazminat karşılığında devletin mülkünü geri alma hakkı saklı tutulmaktadır.

¹⁵⁸Ajil, T., a.g.e., s.710-711.

¹⁵⁹Navara, H., (2013), el-Himaye el-Kanuniyye lemülkit el-mstesmer el-Ecnebiyye fi el-cezayir doktora tezi, Hukuk Biliminde, Hukuk Fakültesi, Mouloud Mameri Üniversitesi, Cezayir, s.5.

¹⁶⁰Abdul-Hafiz, S., a.g.e., s.462.

Yukarıdaki açıklanan bilgiler ışığında, sahiplenme özgürlüğünün, dünyadaki birçok ekonomik sistem tarafından tanınan ve yasalarla korunan bir hak olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu korunma hala içinde bazı çekinceleri barındırmaktadır, çünkü yatırım kanunları ve anayasal ilkeler devletin ve yerel toplulukların, tazminat karşılığında kamu yararı gerektirdiğinde onları geri almasına izin vermektedir¹⁶¹.

3.2.1.2.3.1.3.Şartlı Kamulaştırma Yasağı

Bazı koşullar altında devletin kamulaştırma yapma hakkı açıktır. Yabancı yatırıma ev sahipliği yapan ülke, hukuki şartları yerine getirdiği sürece, yabancı yatırım mülkiyetini geri alma hakkına sahiptir. Yani mülkiyetin kaldırılması kanunda belirtilen usule göre ve adil tazminat karşılığında yapılmalıdır. Kamulaştırma süreci, mülkiyetin kamulaştırılması için gerekli olan yasal işlemleri dikkate alarak, kanunla belirlenen sınırlar dahilinde gerçekleşmelidir¹⁶².

Bu durumun kaynağı, anayasaların ilkeler çerçevesinde mal sahibini korumak ve özel olarak yatırım projesinin sahibi olan yabancı yatırımcıyı korumaktır. Kamulaştırma Kanunu, ister yabancı ister yerel yatırımcı olsun bunların sahip olduğu mülkiyetleri keyfi ve zalim bir şekilde uygulanacak kamulaştırmadan korumaktır, aynı zamanda devletin egemenlik hakkı olan kamulaştırma sürecini uygulamaktan alıkoymak değil, adil bir şekilde çözüme ulaşmaktır.

Böylece garantili koruma, kamu yararı gerektirmeden, kanuni usullere uymadan ve adil tazminat ödenmeden kamulaştırmanın yapılmamasıdır¹⁶³.

Aynı zamanda yatırımcının mülkiyetini kaldırıp devlet idaresine devretmek mevzuat uyarınca yapılmalıdır. Ayrıca bu işlem, yabancı yatırımcının mülkiyetinin korunması, kendisine adil ve uygun tazminat ödenmesi, parasının yurt dışına serbest transfer edebilmesi şeklinde uygulanmalıdır.

¹⁶¹Navara, H., a.g.e., s.22.

¹⁶²Yahyaoui, A., (2001), el-veciz fi el-amol el – Hassa LiDuvel ve el-cemaat el-mehelya, Dar Houma, Cezayir, 2001, s.68.

¹⁶³Navara,H., a.g.e., s.22.

Bu nedenle devletin mülkiyet hakkını kaldırma hakkı açık, meşru ve genel kurallara dayalı mevzuat çerçevesindedir. Ancak kanunlarca belirlenen koşullara bağlı kalarak devlet, söz konusu hakkı kullanabilecektir¹⁶⁴.

Hukuk sınırları dâhilinde özel mülklerin mülkiyetini kaldırma süreci, mülkiyetin kamulaştırılmasının pratik usul yönüne saygı gösterilmesi, yani kamu yararının beyanı, kaldırılacak mülkün net bir şekilde belirlenmesi tazminat için gerekli mali kaynakların bulunmasıdır.

Yabancı yatırımcının maruz kaldığı zararların giderilmesi için uygun görülen ödemeler yatırımcıya ödenmelidir. Verilecek tazminat bedeli adil ve hakkaniyete uygun olmalıdır.

İç mevzuatlarda, vatandaş ve yabancılar için kişisel mülkiyetin korunması ve özel mülkiyetin kutsal olduğu ilkesinin benimsenmesine rağmen, özel mülkiyetler için sağlanan korumalar, hükümetin mülkiyet alma hakkı yanında göreceli korumalardır. Özet olarak, gelişmekte olan ülkeler, egemenliklerinin ekonomik bağımsızlığını elde edilmesi ile tamamlanamayacağını ve gerçek egemenliğin bölgelerinde ulusal sahipliğe tam anlamıyla bağlı olduğunun farkına varmışlardır¹⁶⁵.

Ev sahibi ülkenin kamu yararı için kamulaştırma yapma hakkının ülkeye verilen kanuni bir hak olduğu birçok ülkenin mevzuatında yer almaktadır. Aynı zamanda kanunların uygulanması bakımından yabancı yatırımcı ile ulusal yatırımcı eşit muamele görmektedir. Yani ulusal yatırımcının maruz kaldığı uygulamalara yabancı yatırım da maruz kalmaktadır, böylece yabancı yatırımcı herhangi bir eşitsizliğe maruz kalması söz konusu olmamaktadır¹⁶⁶.

Genel kural, bireysel mülklerin saygı görmesi ve anayasal olarak tanınmasıdır. Bu nedenle mülk sahibi mülkiyetinden mahrum bırakılmamalıdır. Ama istisnai özel hallerde, idarenin kamu yararı gerektirdiğinde kanun gereğince belirlenen şartlar uyarınca genel kuralı aşarak idari kararlar doğrultusunda özel mülkiyetler kamulaştırma yoluyla devletin mülkiyetine devredilir. Mülkiyet hakkı bu suretle göreceli hak sayılır, mülk sahibi

¹⁶⁴Navara, H., a.g.e., s.23.

¹⁶⁵Said, K., (1993), el-temem ve mülkit el-ecanib, Mısır Uluslararası Hukuk Dergisi, Vilt 19, Mısır, s.8.

¹⁶⁶Yahyaoui, Ö., a.g.e., s.18.

mülkiyetinden durumun gerektirdiğine göre mülkiyetinin bir kısmından ya da tamamından mahrum bırakılabilir¹⁶⁷. Bu yasağa göre yatırımcının mülkiyetinin belirli koşullar altında kaldırılması mümkündür. Bu şartlar:

3.2.1.2.3.1.3.1.Kamu Yararının Gerektirdiği Durum

Devletin veya devlete ait herhangi bir organının kamu yararının gerçekleştirmesini amaçlıyorsa, devletin bir ticari proje kapsamındaki mülkiyeti kanuni işlemler yoluyla kamulaştırabilir¹⁶⁸.

Bundan hareketle, mülkiyet hakkı birçok devlet tarafından tanınan temel anayasal ilkelerinden biri olup genelde çekinceli de olsa korunması gereken bir haktır. Çünkü ulusal mevzuatlar, idari organlarına adil tazminat karşılığında kamu yararının gerektirdiği durumlarda özel mülkiyet hakların kaldırılmasına izin vermektedir. Buna göre garantili koruma kararı gereğince, özel mülkiyetin kaldırılması kamu yararı gerektirmediği sürece veya kanun sınırı içerisinde belirlenen düzenli vadelerde adil ve hakkaniyetli tazminat ödemesi olmadan özel mülkiyetlerin kamulaştırılması mümkün olmayacaktır¹⁶⁹.

3.2.1.2.3.1.3.2.Kanun Hükümleri Uymak

Kanun hükümlerine uyma gerekliliği, yatırımcı için önemli bir güvencedir. Zira ulusal kanunlarda kayıtlı olan hukuki garantiler ve prosedürler uyarınca kamulaştırma kararının çıkarılması gereklidir. Bu durum 2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu 12. maddesinin 3. fıkrasında: "Kesin bir mahkeme kararının verilmesi haricinde, işbu kanun hükümleri kapsamındaki yatırım projesinin tamamen ya da kısmen ulusallaştırılması veya müsadere edilmesi mümkün olmayacaktır." hükmü yer almaktadır¹⁷⁰.

Bu hükmün amacı, anayasanın belirlediği ilkeler çerçevesinde; genel olarak mülk sahibini korumak ve özel olarak yatırım projesinin sahibi olan yabancı yatırımcının keyfi mülkiyet kaldırılmasından korunmasını sağlamaktır. Burada geçen keyfi uygulamalar, birkaç alanı kapsar; bunlardan en önemlisi, kanun sınırları haricinde kamulaştırma

¹⁶⁷El-cumaa, H.,(1999).,enhaa el-Duvela el-mütefaa llistismar etfakye el-istismar Ma'a el- mestismir el-ecnebi, Hukuk Dergisi, Sayı.3, Kuveyt, s.71.

¹⁶⁸El Samarrai ,D.,a.g.e. , s.148.

¹⁶⁹Navara, H. , a.g.e., s.23.

¹⁷⁰2010 Sayılı Yasa 2 Ve 2015 Sayılı Yasa 50 Tadil 2006 Irak Yatırım Sayılı Kanun 13 / III Madde 12.

prosedürlerini keyfi bir şekilde başlatmak, ya da kamu yararının fiili bir şekilde belirlenmeden mülkün kamulaştırılmasını uygulamak, ya da hakkaniyet, etkinlik ve değer bakımından tazminat tahmininde haksızlık yapmaktır¹⁷¹.

3.2.1.2.3.2.Vergi Yükünün Hafifletilmesi

Gelişmekte olan ülkeler sanayi ve ekonomik kalkınmada yabancı sermaye ve yeni teknolojinin getirilmesine ihtiyaç duyarlar. Dolayısıyla bu ülkeler, yatırım ve serbest rekabete elverişli bir ortam yaratmak amacıyla yabancı yatırımcılar için en cazip ve çekici gümrük, mali ve vergi mevzuatları benimsemektedir.

Yabancı yatırımcı, ev sahibi ülkenin yasal mevzuatı çerçevesinde yer alan gümrük ve vergi teşviklerinin yanı sıra ülkenin yabancı yatırım için belirlediği özel muafiyet ve avantajlar teşvikinden faydalanabilir. Özellikle yapılan yatırımın ülkenin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunduğu, çevreyi koruyan, enerjide tasarruf eden yeni teknoloji kullandığı takdirde teşvik unsurları daha da artmaktadır¹⁷².

Yabancı yatırımcıya sağlanan vergi muafiyeti ve teşvik hacmi ne kadar olursa olsun, yatırımcı sermaye ve üretken varlıklarını yurtdışına çıkarmayı düşündüğünde, yatırım yapmak istediği ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarını bilmediğinden dolayı tereddüt ve korkusu yaşayacaktır. Ev sahibi ülkenin mevzuatında sağlanan hükümlerin değeri ve etkinliği sadece mevzuatlarda sağlanan vergi avantajları, hukuki garantiler, mali ve gümrük avantajlarının hacmi ile değil, bu hükümlerin hukuki değerinin, yaptırım gücünün ve ilgili kanunlarının ev sahibi ülke tarafından ne oranda uygulandığını bilmek isteyecektir.

Ayrıca yatırım kanunlarının önemi, yatırım için uygun yatırım ortamını oluşturma ve uygun kurumsal çerçeve oluşturma kabiliyetidir. Mevzuat, yatırımları ele alırken son derece liberal olabilir ve teşviklerle yatırımı cazip hale getirebilir, ancak yatırımcıların, ev sahibi ülkenin yatırımları için aldıkları hukuki ve düzenleyici önlemlere ilişkin güven eksikliği, kredi eksikliği ve güvenceden yoksun olması halinde, mevzuatlar ve hükümler sadece kâğıt üzerinde kalabilir. Zira yatırım sürecinde kanunların uygulanması ve

¹⁷¹Navara, H., a.g.e., s.23.

¹⁷²Sarah, M., (2009-2010), el-İstismar el-Ecnebi fil Cezayir(deraset halet oraskum), Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi ve Siyaset Bilimi, Mentori Constantine Üniversitesi, Cezayir, s.35.

yürütülmesi oldukça önem taşımaktadır. Yatırım Kanunlarının çeşitliliğine rağmen, devletin yabancı yatırım için özel vergi avantajı sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Her durumda; devlet, yabancı yatırımcıyı kendi ülkesinde ticari faaliyette bulunmaya teşvik etmek amacıyla vergi yükünü azaltmayı amaçlamaktadır ve bu teşvik iki şekilde yapılır:¹⁷³.

3.2.1.2.3.2.1.Vergi Engellerini Kaldırmak

Vergi muamelesinin, sermaye yatırımından beklenen geliri üzerinde doğrudan etkisi vardır. Bu gelir, yüksek bir vergi yüküne tabi tutulursa, başkalarına devredilemez. Bu durum kâr yüzdesinin azalmasına yol açmakla birlikte, sermayenin intikal edilmesini teşvik edemez. Dolayısıyla ev sahibi ülkeler, vergi yükünü azaltmak amacıyla yabancı yatırımcıya vergi teşvikleri vermektedirler. Bu tür teşvikler altında, vergi muafiyeti, hammadde, ara girdiler ve sermaye gibi malların üzerindeki ithalat vergisinden muafiyet, ihracat tarifelerin muafiyeti veya indirimi gibi çeşitli maddeler bulunmaktadır¹⁷⁴.

Çifte vergilendirme, birçok yatırımın maruz aldığı en önemli vergi engellerinden biridir ve bunun yanı sıra bazı diğer yasal vergi prosedürleri engel olarak yatırımcıların karşısına çıkmaktadır. Bu nedenle, bu engellerin önlenmesi için bir taraftan çifte vergilendirmenin ortadan kaldırılması ve diğer taraftan o prosedürlerin iptal edilmesi gerekli olacaktır. Bu durumları aşağıdaki başlıklar altında açıklayacağız:

3.2.1.2.3.2.1.1.Çifte Vergilendirmeyi Önleme

Çifte vergilendirme, iki türde karşımıza çıkar: ulusal çifte vergilendirme ya da uluslararası çifte vergilendirme. Bu bağlamda bizi ilgilendiren şey, ikinci tiptir, yani uluslararası çifte vergilendirmedir. Uluslararası vergilendirme, yatırım sermayesinin gelirlerinin daha önce ev sahibi ülke tarafından vergiye tabi tutulmasına rağmen, sermayeyi ihraç eden devlet tarafından da yatırım sermayesinin gelirlerini vergiye tabi tutulmasıdır.

¹⁷³Sadik, H., (1998), el-Himaye el-Devliyye Lilmal El-Ecnebi, Dar El-Metbuat, İskenderiye, s.140.

¹⁷⁴Cevad, C., (2013), El- Hevafiz ve el-Himaye el-Kanuniyye Ll İstismarat El-Ecnebiye Fil Irak, Dar ve mektepet el-Beşayer , Baskı 1, Beyrut, Lübnan, s.80.

Yani yatırıncının aynı vergiye iki kez tabi tutulmasıdır. Bu durum yabancı sermaye akımının engellenmesinin en büyük sebebidir. Bu nedenle bu engelin aşılması uluslararası anlaşmaların varlığını zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca, sermayeyi ihraç eden ülkede ve ev sahibi ülkede kanun koyucunun ilgi odağı olmuştur¹⁷⁵.

Gerçekte, uluslararası çifte vergilendirmenin etkileri devletler nezdinde yasal düzenlemelerle engellenebilir. Bir yatırım sermayesine başka bir devlet tarafından vergi uygulanmış ise bir daha aynı yatırıma verginin uygulanmamasını içeren hükümler ilgili devletlerin yasal mevzuatlarına eklenebilir.

Bununla birlikte, ülkelerin yabancı yatırımcıları cezbetmesini sağlamak için en etkili ve önemli araçlar, yatırımcıların ülkeleriyle uluslararası anlaşmalar yapmaktır. Çifte vergilendirme, aynı yatırımcıya ait paranın aynı zamanda birden fazla aynı tür vergiye tabi tutulmasıdır. Her bir devletin toprak sınırları dâhilinde vergi uygulama hakkına sahip olduğu durumlarda, iki veya daha fazla ülke tarafından aynı paranın aynı zamanda aynı vergiye tabi tutulması halinde gerçekleşir.

Çifte vergilendirme, yabancı yatırımcının üzerine düşen ağır bir mali yüküdür. Çünkü gelirin bir bölümünü kesmekte aynı zamanda sermayenin bir ülkeden diğerine taşınmasına engel teşkil etmektedir. Devletler bu durumu yatırımcı lehine düzeltmek için aşağıdaki iki yöntemden birini takip etmeye çalışmaktadır.¹⁷⁶

1. Yatırım kanunlarında olduğu gibi, ülkenin yatırım için yabancı sermayeleri teşvik etmek amacıyla tek taraflı olarak yabancı sermayeyi vergilendirmeden muaf tutmak.
2. Devletler arasında ikili ve toplu sözleşmeler imzalanarak çifte vergilendirmeyi önlemek. Zira devletler arasındaki ikili anlaşmalar ile her bir devletin vergi uygulama yetkisinin kapsamı ve hakları açık bir şekilde belirlenir, çifte vergilendirmeyi önleme yolları üzerinde karar verilir, yatırımcıları korumak ve

¹⁷⁵El Samarraï , D., a.g.e., s.170.

¹⁷⁶Kazzaz, H., (2011), Devr Etfakeyat Tecenub El-Ezdoac el-Daribi Fi Teşci El-İstismar El-Ecnebi Fil Irak, Finans Ve Bankacılıkta Daha Yüksek Bir Diploma Almak İçin Arap Çalışmaları Ve Araştırmaları Enstitüsüne Sunulan Araştırma, Bağdat, Irak, s.15.

paralarını yatırım yapmaya teşvik etmek için yasal çerçeve oluşturur ve aynı zamanda vergi gelirleri de korunur.

3.2.1.2.3.2.1.2. Teşvikler ve Vergi Avantajları

Yatırımcı, genelde parasını yatırarak yatırım neticesinde mümkün olan en fazla faydayı sağlamayı amaçlamaktadır. Böylece belirli bir ülkeye yatırım yapmaya karar vermeden önce yatırımdan elde edebileceği getiriye ve uğrayacağı risklerle dengelemeye çalışır. Bunun için, devletin finansal garantiyi yatırımcı lehine değiştirmesi gereklidir¹⁷⁷.

1. Parasal, mali ve idari kolaylıklar

Yatırım kanunları, yatırım çekme aracı olarak gelen sermaye için bazı para, finansal ve idari kolaylıklar belirlemektedir. Bu kolaylıklar, yatırımcının yatırım varlığını ve gelirlerini yurt dışına transfer etme özgürlüğü ile ilgilidir. Üstelik yatırımcının proje üzerinde tasarruf hakkına sahip olmasını da içine alır. Bu durumu aşağıdaki iki başlık altında belirteceğiz:

a. Parasal Kolaylık

Parasal kolaylık, kanunlar tarafından yatırımcıya verdiği yatırım varlığının ve gelirlerinin yurt dışına transfer etme özgürlüğü, yanı sıra yatırım projesinde çalışan işçilerin ücretlerini de transfer etme imkânı verilmesidir. Bu gibi transferleri engellemek veya işlemlerini zorlaştırmak yatırım çekmede önemli bir engel oluşturmaktadır¹⁷⁸.

b. İdari ve finansal kolaylıklar

Bu kolaylıklar aşağıdakilerdir:

1. Yatırım üzerinde tasarruf özgürlüğü: Projenin yapılış amacında herhangi bir değişiklik oluşturmamak şartıyla yatırımcının proje üzerinde her türlü tasarrufu yapabilmesidir¹⁷⁹.

2. Bağımsız bir kamu kuruluşunun kurulması

¹⁷⁷ El-Samarra'i, D., a.g.e., s.1.

¹⁷⁸ Değişik 2006 Irak Yatırım Sayılı Kanun 13 Madde 4/1.

¹⁷⁹ Sudan Yatırım Teşvik Yasası 1999.

Ulusal yatırım kanunları ile yatırımcının projenin her aşamasında karşılaşılabileceği engelleri aşması amacıyla yetkili bir komisyon veya bir organ kurulmasına imkân veren hükümler kaleme alınmasıdır.

Bu komisyon veya kuruluş, kurulacak projeyi inceleyip kurulması için gerekli izni verir, ayrıca yatırımcının gireceği yatırım projesinin farkında olması için yatırımcıya Ulusal Yatırım Yasası ile ilgili gerekli bilgileri verir, aynı zamanda yatırım projesinde çalışmak için yurtdışından gelen işadamları, uzmanlar ve işçilerin ikameti için gerekli kararları da bildirir.

Bu komisyonun bulunmasının en iyi yönü, yatırımcı işlemlerini yaparken çeşitli bakanlıklarla değil sadece komisyon ile muhatap olacaktır. Böylece işlerin karmaşıklığı ve bürokrasi yoğunluğu önlenmiş olacaktır.

Yabancı yatırım için ev sahipliği yapan ülkelerin başlıca görevi bu tür yatırımları planlamak, düzenlemek ve yönetmek, ayrıca yatırım projelerini teşvik etme, yurtiçi ve yurtdışında pazarları tanıtmak, buna ek olarak, ülkedeki kültürel ve sosyal durumun gereksinimleriyle uyumlu teknoloji düzeyini ve türünü seçmektir. Irak'ta bu komisyon Ulusal Yatırım Heyeti'dir¹⁸⁰.

Ev sahibi ülke yabancı yatırımcıyı ülkede ekonomik ve ticari faaliyet yapmaya teşvik etmek için yatırım kanununda belirli araçlar koyarak ülkeyi yatırımcı nazarında cazip bir ekonomi merkezi haline getirmeyi hedeflemelidir¹⁸¹.

Bazı ülkeler, yatırımı teşvik etme sorumluluğunu yüklenen kuruluşlarla ilgili özel kanunlar edinmekte, bu özel kanunlarda, o yatırım heyeti veya kuruluşları ile ilgili şekli, yetkileri, otoriteleri, mali kredileri, idareleri ve şikâyet bölümü gibi bütün ayrıntıları tek tek düzenlemektedir.

Arap ülkelerine gelince, yatırım ile ilgilenen kanunlarında sadece yatırımcı ile ilgilenmekle sorumlu olan devlet kurumlarına işaret edilmektedir. Bazı devletler bu konuları ne mevzuatlarında ne de haricinde ele almakla birlikte, devlet tarafından

¹⁸⁰Mehdi, S., (2011), Kraa Kanuniyye LiMuavvikat el-İstismar Fil Irak, kadisiya Hukuk Ve Siyaset Bilimi Dergisi, Birinci Sayı , Cilt 4, s.340.

¹⁸¹El Samarraï ,D.,a.g.e., s.195.

yatırımcı ile ilgilenecek herhangi spesifik bir organ belirlemekten ziyade ekonomik alandaki yetkili hükümet birimlerine bu sorumluluğu bırakmıştır¹⁸².

3.2.2.Uygulamalı Koruma Yöntemleri

Uygulamalı garantiler, objektif garantilerden daha az önemli değildir. Objektif korumalar, yatırımcıların korunması bakımından yeterli gelmemektedir. Zira yatırımcı, ev sahibi ülkelerin yatırım kanunlarında sağladığı; vergi muafiyeti, finansal kolaylıklar, para transferi hakkı, yatırım projesinde özgür tasarruf hakkı gibi garantilerden faydalanabilir; ancak yatırım projesi ile ilgili gerekli bilgiyi yönetmek ve sağlamak için idari makamlar düzeyinde bir engelle karşılaşır, tüm emeğinin boşa gitmesinden korkabilir. Ayrıca çoğu zaman kamu idari kurumlarının bürokrasisi yatırımcılar için engel olmaktadır, dolayısıyla idari işlemlerin azaltılması da gereklidir.

Öte yandan, yatırımcılar ile ev sahibi ülkenin hükümeti arasında ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların çözümünde adil bir yöntem bulunduğundan emin olmalıdırlar. Bu durumun gerçekleşmesi için ülkenin yargı sisteminin bağımsız ve tarafsız olması ve yatırım anlaşmazlıkları karara bağlayacak yargı organlarına güvenin tam olması gerekmektedir.

Yabancı yatırımcı için önem arz eden şey, yalnızca haklarının yasalarla hüküm altına alınması değil, bunun yanında haklarının korunmasını ve yerine getirilmesine imkân tanıyan hukuki mekanizmanın bulunması ve adil bir şekilde işlemesidir. Özellikle yatırımcı ile yatırıma ev sahipliği yapan ülke arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların çözümünde bu mekanizmalara güvenin tam olması gereklidir.¹⁸³.

3.2.3.Yatırımın Garantileri ve Yargı Avantajları

Yasal koruma, kanunların, yabancı yatırımların korunması için objektif garanti sağladığı ölçüye göre değil, uyuşmazlıklar ortaya çıktığında bu kanunların ne kadar etkili bir şekilde uygulandığına göre ölçülür.

¹⁸²Muhammed, B., Kavanin el-İstismar, <http://arab-ency.com/law/detail/164908>.

¹⁸³Kaduri, F., a.g.e., s.68.

Yabancı yatırımcının karşılaştığı asıl sorun, haklarını veya yükümlülüklerini tanımlamak ya da kapsamını belirlemek meselesi değil, yabancı yatırımcının kendisi ile ev sahibi ülke hükümetinin arasında ortaya çıkabilecek yatırım uyuşmazlıklarını çözmek için kullanılabilecek bağımsız, tarafsız ve etkili bir araç bulabilmesidir. Dolayısıyla, birçok ulusal yatırım kanunu, objektif garantilerin yanı sıra uygulamalı garantiler de içermektedir. Amacı ise, hükümlerde yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde tahkime başvurma imkânı sağlayarak; yabancı yatırımcının, yatırım anlaşmazlığı olması durumunda hakkına erişebilmesini kolaylaştırmaktır.

Hiç şüphe yok ki, yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde hukuki bir yöntem olarak hakem yoluna başvurulması, anlaşmazlığı en kısa sürede çözmek için gerekli avantajları içermektedir. Çünkü hakemlik işlemlerinin esnekliği ile taraflara zaman tasarrufu da sağlanmış olur.

Hakemlik, gizlilikle karakterize edilir. Çünkü tahkim kararlarının yayınlanmaması, oturumlarının gizli tutulması tahkimin sağladığı en büyük avantajlardır ve sözleşme ve ticari sırlar gizli tutulmaktadır.

Yatırım uyuşmazlıklarında taraflar, aralarında çıkan uyuşmazlık ve sebeplerinin yayılmamasını ister, çünkü bu bilgilerin yayılması neticesinde şirketlerin mali ve ekonomik statüleri negatif bir biçimde etkilenebilir. Ayrıca tahkim, uzmanlaşmış bir alan olup, yatırım anlaşmalarını çözmede gerekli olan modern, ekonomik ve teknik bilgi ve uzmanlığa sahiptir.

Dünyanın birçok ülkesindeki yatırım kanunları, yatırım süreci ile ilgili tüm uygulamalı ve objektif meseleleri ele alan detaylarla karakterize edilir. Üstelik Yunanistan ve Endonezya'daki yatırım kanunlarında olduğu gibi, icra düzenlemeleri de içermektedir. Bu durum yasama kurallarının objektif ve uygulamalı yasama kurallarını herhangi bir yorum ve içtihatlarla gerek duymadan kendiliğinden ilerleyen kurallara dönüştürür. Ama Arap yatırım kanunlarına gelince (Yemen kanunu hariç), tüm yatırım kanunları kısa, özlü ve eksik bir şekilde düzenlenmekte, dolayısıyla yatırım kanunlarının

hükmü ve uygulamaları yerli sorumlular tarafından kişisel olarak yorumlamaya bırakılmaktadır¹⁸⁴.

Durum ne olursa olsun, yatırım anlaşmazlıklarının çözümünü tamamlayan garanti ve yargı avantajlarının incelenmesinde, yatırım anlaşmazlıklarının çözümü için iç hukuk yollarının nasıl kullanılacağına gösterilmesini gerekir.

3.2.1.3.Uyuşmazlık Çözümü İle Korunma

Bu vasıtalar dostça ve adli olarak bölünebilir

3.2.1.3.1.Dostça Çözüm Yöntemleri

Bazı yatırım kanunları, uyuşmazlık taraflarına uyuşmazlıklarına çözmek için öncelikle dostça çözüm yöntemini gerektirmektedir, bu yöntem söz konusu uyuşmazlığın çözümünde başarısız kalınca, taraflar adli çözüm yöntemlerine başvurabilirler. En önemli dostça çözüm yöntemleri:¹⁸⁵.

3.2.1.3.1.1.Müzakere

Müzakereler genellikle taraflar arasında gerçekleşir ve anlaşmazlıkların çözümünde en iyi yöntemlerden biridir. Taraflar arasındaki uyuşmazlığı azaltmada esnek bir yöntemdir. Dolayısıyla, birçok yatırım sözleşmeleri, söz konusu uyuşmazlığı diğer çözüm yöntemlerine devretmeden önce müzakere yönteminin sonuna kadar takip edilmesini gerektiren maddeler içermektedir.

Müzakere, diyalog, katılım, uzlaşma ve tartışma gibi karmaşık bir zor süreçtir. Her müzakereci azami fayda sağlamayı ve mümkün olduğu kadar yükümlülüklerden kurtulmayı amaçlamaktadır. Bu müzakereler ikili rol oynar. İlk olarak uyuşmazlığın önlenmesinde önleyici rol oynar. İkinci olarak ise, iki taraf arasındaki görüş farklılığını daraltarak gerginliğin giderilmesinde rol oynar. Bu müzakereler, formalite ve objektif

¹⁸⁴Muhammed, B., Kavanin el-istismar, <http://arab-ency.com/law/detail/164908>.

¹⁸⁵El-zahavi,F.,a.g.e., s.490.

kurallarla kısıtlanmamasıyla karakterize edilir. Ayrıca müzakereler sözlü veya yazılı olarak yapılmaktadır¹⁸⁶.

3.2.1.3.1.2.Uzlaştırma

Uzlaştırma, uyuşmazlıkların çözümünde önemli bir araçtır. Tarafların söz konusu uyuşmazlıklarının giderilmesi için başvurdukları tarafsız bir heyettir. Ancak uzlaştırma komisyonunun kararları taraflar için bağlayıcı değildir. Uzlaştırma komisyonu, taraflar arasındaki çözümün giderilmesi için tavsiye niteliğinde öneriler verir¹⁸⁷.

Uzlaştırma, ulusal ve uluslararası düzeydeki uyuşmazlıkların çözümünde önemli rol oynayan dostça yöntemlerden biridir¹⁸⁸.

Uzlaştırmanın karakteristik özelliği, taraflar arasındaki uyuşmazlıklarının çözülmesi için sadece tavsiyeler vermekle yetinmesidir. Dünyadaki birçok devletin kanunlarında uyuşmazlıkların çözümünde araç olarak kullanılmaktadır. Yanı sıra uluslararası sözleşmelerde ve uluslararası tahkim merkezlerinin hükümleri arasında yer alan bir yöntemdir. Arap Yatırım Sermayeleri Birleşik Anlaşması'nda, uzlaştırma, yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde bir araç olarak kabul edilmiştir.

Yatırım anlaşmalarının tipik özelliklerinden biri de ev sahipliği yapan ülkelerdeki kalkınma projeleri ile ilgili anlaşmaların uzun soluklu olmasıdır. Bu nedenle, siyasi, ekonomik ya da sosyal iklimde sıklıkla meydana gelen değişikliklerde sözleşme şartlarını tekrar gözden geçirilmesi ve üzerinde tekrar müzakere yapılması gerekebilir. Uzlaşma yolu ile sözleşme şartlarını yeniden gözden geçirme, uyuşmazlıkları bu çerçevede ele alarak sözleşmeyi değişen şartlara uyarlama en pratik çözüm yollarından birisidir.

Uzlaştırmanın esas amacı, tarafların görüşleri arasında bir kesişme noktası bularak menfaat dengesini sağlamaktır. Tabii ki bu durum tamamen hukuki bir uyuşmazlık durumu değil, daha çok taraflar arasındaki çıkar ve menfaat uyuşmazlığından kaynaklanan durumlar için geçerlidir. Ancak taraflar kabul ederse, uyuşmazlığın tahkime götürülmesi için her hangi bir engel yoktur. Taraflar, genellikle, dava prosedürlerinden

¹⁸⁶Mustafa, M., a.g.e., s.62.

¹⁸⁷El-Samarrai ,D.,a.g.e., s.313.

¹⁸⁸Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümünde Diplomasi Yollar, Arabuluculuk Gibi Diğer Dostça Yöntemler De Bulunmaktadır.

kaçınmak ve ilişkilerini dostça sürdürmek için uzlaşma yolunu tercih etmektedirler. Bu süreçte önemli olan diğer bir şey, uzlaştırıcının tarafsızlığı ve adalete uyması gerekliliğidir, ayrıca uzlaşma da gizli yürütülmesi gereken bir uyuşmazlık çözüm yoludur.¹⁸⁹.

3.2.1.3.2.Yargısal Çözüm Yolları

Yargısal çözümün en önemli aracı kuşkusuz devletlerdeki yargı mercileridir. Bu kısımda ulusal yargının yatırım uyuşmazlıklarındaki yetki alanın kapsamına değineceğiz.

Ulusal yargı alanı, yatırımın yapıldığı devlette uyuşmazlıkların çözümü ile ilgilenmektedir. Uyuşmazlığı devlet sınırları içerisinde olduğu sürece, bunun aksine önceden özel bir anlaşma olmadığında, uyuşmazlığa bakma yetkisi ulusal yargının yetki alanına girecektir¹⁹⁰.

Yatırımın ve yatırımla ilgili uyuşmazlığın tabi tutulacağı yargı sistemi, yatırım sermayesinin yatırıldığı ve yatırım işlerinin uygulandığı ülkenin kurallarına bağlı olacaktır.

Tarafların, sivil ve ticaret konularında yapılan yatırımlarla ilgili uyuşmazlıklarda adli sistem seçiminde karşılıklı anlaşıp uluslararası bir mercie başvurma hakkı, sözleşme metnine ekleyebilirler. Ev sahibi devlet de topraklarında yabancı sermayenin akışını teşvik etmek amaçlı bu durumu kabul edebilir. Yatırım tarafları, belirli bir ürünün sanayi veya ticaret ile bilinen bir ülkede yargı sisteminin kurallarını ya da Washington'daki Uluslararası Tahkim Merkezi'nin şemsiyesi altında çalışan Tahkim Mahkemesi gibi uluslararası tahkim merkezlerinin kurallarını seçebilirler¹⁹¹.

1965 Washington Anlaşması, anlaşmazlığı uluslararası merkez önüne getirilebilmesinin kabul edilmesi için yatırımcının ev sahibi ülkeden farklı vatandaşlığını haiz olmasını şart koymuştur.

¹⁸⁹Kocan, L., (2008), El- Tahkim,Fi Akud El-İstismar Bein El-Duvela Ve El-Mestemir El-Ecnebi ,Menşurat Zen El Hukukiye, Beyrut, s.98.

¹⁹⁰El-samarrai, D., a.g.e., 318.

¹⁹¹Halit, H., (2006), Meyar Devliyye El-Tehkim El- Ticari,Munşat El-Maref, İskenderiye, Mısır, s.127.

Buna karşılık, yatırımcının, haksız fiil sorumluluğundan kaynaklanan yatırım uyuşmazlığında yargı yetkesini ev sahibi ülkenin yargı sistemi kurallarının dışına aktarma hakkına sahip değil. Zira bu uyuşmazlıklar, ev sahibi ülkenin mahkemelerinin muhasır yargı yetkisine girmektedir. Çünkü bu uyuşmazlıkların etkisi bölgesel niteliğe sahip olmakla birlikte yatırıma ev sahipliği yapan ülkenin genel hukuk sistemi ile bağlantılıdır. Bu konularda yargı yetkisi, ev sahibi ülkenin mahkemeleri dışında başka bir mahkemenin yetki alanına girmez. Bu durum Irak yasama meclisi tarafından Yatırım Kanunu 27/2 maddesinde kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu madde Irak Medeni Kanununun 15. maddesinin hükmü ile bağlantılıdır: Yabancı, aşağıdaki durumlarda Irak mahkemeleri tarafından yargılanacaktır: Davanın konusu Irak'ta yapılan bir sözleşme ise, ya da uygulanmasının Irak'ta yapılması gerekiyorsa, ya da dava konusu olay Irak'ta meydana gelmişse.

Lakin Irak Yatırım Komisyonu ile ulusal veya yabancı arasında meydana gelen uyuşmazlıklarda, söz konusu uyuşmazlığın nedeni medeni davalarla ilgiliyse Irak yargısı tarafından ele alınacak, ticari davalarla ilgiliyse tahkim yoluyla çözüme gidilecektir (madde 27/5)¹⁹².

3.3.Değişik 2006 Yıllı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanununda Garanti Ve Avantajlar

3.3.1.Vergi Garantileri

Irak'taki vergi düzenlemeleri 2003 yılına kadar yabancı yatırıma elverişli değildi. O dönemde vergi artışı, bir taraftan ekonomik abluka nedeniyle Irak'a yabancı yatırımın yapılmaması 2003 yılı öncesinde Irak'taki şirketler üzerinde geçerli olan vergiler, yabancı yatırıma engel olmaktaydı. Bu nedenle, yerli veya yabancı yatırımcıları Irak ekonomisinde yatırım yapmaya teşvik etmek amacıyla reform yapılmalıdır. Dolayısıyla, Vergi Dairesi 2003 yılından önce geçerli olan vergi oranlarını uygun seviyelere indirmeye çalışmıştır.

¹⁹²Abdulel- Rida, A., (2009),teser el-sefa el-Ecnebiyye fi kanun el-istismar el-iraki rakum 13 lesent 2006,, Hukuk ve Siyaset Bilimi Kuyumcuları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s.102.

Irak'taki yabancı yatırımları teşvik eden en önemli vergi reformu tedbirlerini incelediğimizde:¹⁹³

1. 2004 yılı 49 Sayılı Kanunun 3/1/a bendine göre, Irak'taki anonim şirketleri, limited şirketler ve yabancı şirketlerinin gelirlerine %15 oranında vergiye tabi tutulmuştur. Böylece, gelir vergisi oranı %35'den %15'e düşürülmüştür ve bu oran yatırım teşviki için olumlu bir adımdır.
2. Bireylerin gelir vergisi önemli ölçüde azaltılmıştır, %10-40 arasında değişen oran yukarıda belirtilen hüküm ile %3-15 oranına düşürülmüştür.

3.3.2.Gümrük Vergileri

2003 yılı 38 sayılı emir gereği, Irak'a ithalat üzerinden uygulanan tüm gümrük vergileri askıya alınmış, bu işlem daha sonra 2004 yılı 54 sayılı emir ile yeni oran belirlenmiştir. Bu emir sayesinde, tüm ülkelerden Irak'a ithal edilen mallar üzerinde ve 1 Ocak 2004 tarihinden itibaren % 5 oranında bir yeniden yapılandırma vergisi tabi olduğu belirtilerek yeni gümrük vergi oranı belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, gıda, ilaç, tıbbi malzemeler, kıyafetler ve kitaplar gibi belirli mallar üzerinde vergi muafiyeti getirilmiştir.

3.3.3.Parasal, Mali ve İdari Garantiler

Yatırım Kanunu, yatırımı teşvik etmek amacıyla, yatırımcının sermayesi için birçok parasal, idari ve mali kolaylıklar sağlamaktadır. Kanunun sağladığı imkânlar, yatırımcının, para ve kazançlarının transfer etme ve bunun yanı sıra projedeki hareket özgürlüğü ile ilgilidir¹⁹⁴.

3.3.3.1.Parasal Garantiler

Yatırımcı, yükümlülüğünü ödenmesi sonrası sermaye ve gelirlerini istediği para birimi cinsine çevirip ülke dışına transfer edebilme hakkı dâhil olmak üzere çeşitli parasal avantajlardan yararlanmaktadır. Yabancı yatırımcı, menkul kıymetler için Irak piyasasında bulunan hisse senedi ve tahvil alışverişinde bulunma ve kamu şirketleri hariç

¹⁹³El- Hediti, S. Ve Hüseyin A., El-iefi El-Deribi Ke-aamel Cezep Llestismar El-Ecnebi Fil Irak, İlk Bilimsel Vergi Sempozyumunda Sunulan Çalışma Kağıdı, 2008/11/12, s.11-15.

¹⁹⁴El-Samarra'i, D., a.g.e., s.216.

tüm anonim şirketlerde üyelik hakkına sahiptir. Ayrıca, hisse senedi ve tahvil yatırım portföylerinin oluşturulması ve ona Irak'taki hesap açma veya Irak'ta bir bankada veya parasal garantiler tarafından yetkilendirilen projenin dışındaki ister Irak parası isterse yabancı cins para hesaplarını açma hakkı vermektedir¹⁹⁵.

Hiç şüphe yok ki yatırımcı genellikle sermayesini korumayı ve kâr elde ederek arttırmayı hedeflemektedir. Parası ile ilgili tasarruf özgürlüğünün tam olmasını arzu etmektedir. Dolayısıyla, değişik 2006 yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu 11. maddesinin 1. fıkrasında; yatırımcının, Irak Merkez Bankası'nın talimatlarına uygun olarak ve Irak'taki hükümete ve diğer resmi kurumlara yükümlük ve borçlarının ödenmesinden sonra, Irak'a getirdiği sermayesi ile gelirlerini ülke dışına çıkarabilme hakkının olduğu hüküm altına alınmıştır.

Ayrıca 12. maddenin 4. fıkrasında: "Projede çalışan Irak vatandaşı olmayan işçi ve idari personel maaşlarını ve tazminatlarını, yükümlülüklerini ve borçlarını Irak'taki hükümete ve resmi makamlara ödeyerek kanunlara uygun olarak Irak dışına nakledebilir¹⁹⁶." hükmü de yer almaktadır.

1. Mali ve idari garantiler

2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu, Arap yatırım kanunlarından çok farklı değildir, özellikle yabancı yatırımcı için sağlanması gereken garanti, imkân, muafiyetler açısından aynı hükümleri içermektedir.

Yabancı yatırımcıya sağlanan bu imkân, muafiyet ve kolaylıklar olmasaydı, sermaye sahiplerinin Irak'ta yatırım yapmaya yanaşmayacağı bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, Yatırım Kanununun üçüncü bölümü "Garanti ve Avantajlar" başlığı altında yabancı yatırımcının sahip olduğu imtiyazlar tek tek ele alınmıştır.

Yabancı yatırımcı Irak piyasasında hisse senedi ve tahvil listesinde menkul kıymetler satabilir. Aynı zamanda hisse senedi ve tahvil yatırım portföyleri oluşturabilir. Özellikle portföy teriminin kullanılmasının sebebi, yatırımların çeşitliliğini içermesi, belirli bir alanla sınırlı olmadığını göstermek içindir. Yatırımcı ayrıca, uygun gördüğü

¹⁹⁵2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 Madde (11).

¹⁹⁶Molud, M., .a.g.e., s.689.

herhangi bir ulusal veya yabancı sigorta şirketi ile projesinin sigortasını yapabilir. Aynı zamanda, Irak para birimi ve/veya yabancı para birimi ile Irak'taki veya Irak dışındaki herhangi bir bankada projesi için hesap açabilir¹⁹⁷.

Irak Yatırım Kanunu 12. Maddesi, gerekli niteliklere sahip olan Irak vatandaşı işçilerin bulunmadığı takdirde Yatırım Komisyonu tarafından çıkarılan yönetmelikler uyarınca yabancı yatırımcıya yabancı işçi çalıştırma ve istihdam etme hakkını vermeye kadar uzanan dört fıkra içermektedir¹⁹⁸.

Ayrıca, Yatırım Kanunu, yabancı yatırımcıya ve yatırım projesinde çalışan işçilere, Irak'ta ikamet etme ve Irak'a giriş çıkışını kolaylaştırma hakkı vermektedir. Aynı zamanda kanun, Irak vatandaşları dışında projede çalışan idari personeller için yükümlüklerinin ödenmesinden sonra yasalara uygun olarak Irak dışına maaş ve tazminat transfer etme imkânını sağlamaktadır¹⁹⁹.

Kanunun 13. Maddesinde, Yatırım Kanunu üzerinde herhangi bir değişiklik yapıldığında yatırım için sağlanan hak, muafiyet ve garantileri ihlal edebilecek geriye dönük herhangi bir etki yaratmayacağına işaret edilmektedir²⁰⁰.

Kanun koyucunun, geriye dönük olarak uygulanacak herhangi bir değişiklik uygulamama kararı alması önemli bir hükümdür. Böylece, yabancı yatırımcılara, yapılan sözleşme ile güvende olacakları garantisi verilmektedir. Kanunun beşinci bölümü "Muafiyetler" başlığını taşımaktadır. Kanun koyucunun, yabancı yatırım çekmek için daha fazla imkân sağlama ve mali kolaylıklar yapma gayretinde olduğu görülmektedir.

Kanunun 15. Maddesinde, Kurumdan edindiği projenin, ekonomik kalkınma derecesine ve niteliğine göre Bakanlar Kurulu kararı ile Ulusal Yatırım Otoritesi tarafından teklif edilen kalkınma bölgelerine göre ticari işletmeye başlandığı tarihten itibaren on yıllık bir süre için vergiden muaf olunabileceği belirtilmektedir.

Kanunun 15. Maddesinin 3. Fıkrasında: " Irak'ta yatırımcının projeye katılım oranı arttıkça vergi muafiyeti süresinin artmasına yal imkân sağlanabilir, katkı oranı %50'den

¹⁹⁷2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / IIII Madde (11).

¹⁹⁸2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / I Madde 12.

¹⁹⁹2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / II Madde 12.

²⁰⁰2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 Madde (13).

fazla olduğunda muafiyet süresi 15 yıla kadar sürebilir." Şeklinde bir hüküm içermektedir²⁰¹.

Proje, muafiyet süresi içinde başka bir kalkınma bölgesine nakledilirse, kalan muafiyet süresi için 15. maddenin 1. bendine göre ele alınacaktır ve yatırımcı bu durumu Ulusal Yatırım Kurumuna bildirmelidir.

Yatırım lisansı ile elde edilen proje, yatırım lisansı açılma tarihinden itibaren 3 yıl içerisinde Irak'a girmeleri şartıyla, yatırım projesini geliştirme ve genişletme amaçları için ithal edilen mallar gümrük harçlarından muaf tutacaktır.

Bu kanunun amacı doğrultusunda genişleme işlemleri, projenin tasarım kapasitesini mallardan, hizmetlerden veya malzemelerden %15 oranında artırmak için sabit sermaye varlıklarının eklenmesi anlamına gelir. Ama bu kanun amacı doğrultusunda geliştirme işlemi, gelişmiş makinelerin proje makineleri ile değiştirilmesi veya yeni makine veya teçhizat veya bunların parçaları eklenerek projede mevcut donanım ve teçhizatın geliştirilmesi ve böylece ürün verimliliğinin artırılması veya ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi anlamına gelmektedir²⁰².

İthal edildiği amaçtan başka alanlarda kullanılmaması şartıyla projenin amaçları için ithal edilen yedek parçalar, bu parçaların kıymetinin, mevcut malların değerinin % 20'sini geçmemesi koşuluyla ücretten muaftır²⁰³.

Kanun aynı zamanda otel, turistik kurumlar, hastaneler, sağlık kurumları, rehabilitasyon merkezleri ve eğitim ve bilim kurumları projeleri için en az dört yılda bir güncelleme ve yenileme amacıyla mobilya, malzeme ve mefruşat ithal etme vergisinden muaf olma gibi ek muafiyetler vermektedir. Ancak bunların ithalatı Yatırım Kurumu tarafından ithalat listesi ve miktarı için kabul kararı verildikten itibaren 3 yıl içerisinde yapılması gerekmektedir. Malların ithal edildiği amaç dışında kullanılmaması da şart koşulmuştur²⁰⁴.

²⁰¹2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / I Madde (17).

²⁰²2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / II Madde (17).

²⁰³2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / III Madde (17).

²⁰⁴2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / IIII Madde (17).

Vergi ve harçlardan muaf tutulan yatırım projesinin varlıklarının bütünü veya bir kısmının kanuna aykırı veya proje amaçları dışında kullanılması durumunda yatırımcı, kanun gereği gerçekleşen harç ve vergileri ödemek zorunda kalacaktır²⁰⁵.

Irak Yatırım Kanunu amaçladığı hedefler, Irak'ta ekonomik ve sosyal kalkınma sürecini ilerleterek insan kaynaklarının, bilim ve teknolojinin geliştirilmesi için yatırımların teşvik edilmesi ve yatırım projelerinin oluşturularak geliştirilmesinin yanı sıra söz konusu projeler için imtiyaz, garanti ve muafiyet tanınması ve istihdam fırsatlarının yaratılmasıdır²⁰⁶.

Irak Yatırım Kanunu, Iraklı veya yabancı yatırımcı için yatırım projesinin mülkiyetini tamamen ya da kısmen başka bir Iraklı veya yabancı yatırımcıya devretme hakkı vermektedir, ancak yeni yatırımcı, projede aynı alanda veya proje iznini veren tarafın kabulü ile başka bir alanda çalışmaya devam etmesi şarttır.

Yeni yatırımcı, bu kanun gereği ve yatırım için yapılan sözleşme hükümleri gereği aynı hak ve yükümlülükleri üstlenerek eski yatırımcının yerine geçer. Iraklı ya da yabancı yatırımcının kendisine verilen imtiyazları, imkânları ve garantileri kullandığı süre içerisinde projenin sahipliğini başka yatırımcıya devretmesi halinde, yeni yatırımcı dönemin sonuna kadar bu imtiyazları kullanabilir²⁰⁷.

3.3.3.2.İlave Avantajlar

Yabancı yatırımcı, Irak ile yatırımcının devleti arasında anlaşma varsa ya da Irak'ın taraf olduğu çok taraflı anlaşmalara uygun olarak ek ayrıcalık ve avantajlardan yararlanacaktır²⁰⁸.

Bu tür bir garanti, devletin egemenlik alanlarından birini kendi topraklarında bırakmasını sağlar. Bu yatırımcının yatırımlarını sektörlere yönlendirecek önemli bir teşviki temsil eder ve büyük önem taşır²⁰⁹.

²⁰⁵2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / Madde (18).

²⁰⁶El-Ali, Z., (2010), mecmuat Kavanin el-İstismar, el-ciil el-Arabiye, Baskı 2, Bağdat, s.80.

²⁰⁷2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / Madde (10).

²⁰⁸2006 Değişik Irak Yatırım Sayılı 13 / Madde (22).

²⁰⁹Selama, A., (1987), Elsebat El-Teşri Fi AKit El-İstismar, Mısır Uluslararası Hukuk Dergisi, s.67.

Irak'ta yatırımcı ülke ile Irak arasında ikili bir sözleşme olsun ya da olmasın, yatırımcıyı belirli yükümlülükler getiren ya da ilave menfaatler temin eden uluslararası bir sözleşme varsa bu sözleşme hükümleri de uygulanacaktır.

Bazı ülkeler, MFN (Most Favoured Nation) hükümlerini, taraf oldukları antlaşmalara koyarak vatandaşlarına ve diğer ülkelerdeki yatırımcılarına ilave avantajlar sağlayabilir ya da Serbest Ticaret Antlaşması (GATT) kurallarından kaynaklanan haklardan istifade edebilir.

Irak, dışarıya geniş bir şekilde açılmasına rağmen Dünya Ticaret Örgütüne katılmamıştır. Bununla birlikte, 2004 tarihli Genel Sözleşme Yasasında yer alan genel devlet sözleşmelerinin kuralları, başlangıçta bu yasaya istinaden yönetim sözleşmeleri imzalamaları için devletlere geniş yetkiler veren 1993 "UNCITRAL" Model Uluslararası Sözleşmeler Yasası'ndan türetilmiştir. Uluslararası bir antlaşmanın uygulanması sonucunda sözleşmede bazı kuralların benimsenmesiyle ve küresel pazarlara açılabilmesiyle yatırımcılar uluslararası yükümlülüklerle tabi olabilecektir²¹⁰.

Yatırımın teşviki ve korunması ile ilgili ikili ve çok taraflı anlaşmalara ilişkin olarak Irak, birçok ikili ve çok taraflı anlaşma ve serbest ticaret anlaşması imzalamıştır²¹¹.

Bu nedenle, Irak'ın, yabancı yatırımlar için hukuki korumanın kapsamını uluslararası düzeyde genişletmesi gerekmektedir. Zira, yabancı yatırımcı için dahili düzeyde yasal koruma ne şekilde sağlanmış olursa olsun, uluslararası yasal korumanın ne kadar üst düzeyde olduğunu gördükçe yatırım, yabancı yatırımcılar için daha cazip hale gelecektir.²¹²

Irak, genel olarak yatırımın teşvik edilmesi ve korunmasına ilişkin olarak Arap Birliği çerçevesinde yapılan bazı bölgesel anlaşmalara katılmakta ve özellikle Arap yatırımlarıyla ilgili uyuşmazlıkların çözülmesine ilişkin çeşitli sözleşmeler

²¹⁰El-ceburi, M., (2011), el-Nidam el-Kanuni Lil'İstismar Fil Irak, Miras Üniversitesi Koleji Dergisi, Yedinci Sayı, s.52.

²¹¹Arap Birliği çerçevesinde Irak 32 ikili ve 9 çok taraflı anlaşma yaptı. Ayrıca Türkiye, Hindistan, İran, Japonya, Ürdün, Kuveyt, Moritanya, Güney Kore, Sri Lanka, Suriye, Tunus, İngiltere, Vietnam, Yemen ve diğer devletlerle serbest ticaret anlaşmaları da yaptı.

²¹²Cebbar, C., a.g.e., s.351.

imzalamaktadır. Bu anlaşmalar uyarınca taraf devletler, yatırım anlaşmazlıklarını çözmek için uluslararası ticari tahkime başvurma yükümlülüğündedir²¹³.

3.4.Yargı Garantileri

Yatırım uyuşmazlıklarının çözümünde ulusal yargıya başvurma, ulusal egemenliğin uygulanmasının önemli tezahürlerinden biridir.

Tüm ülkeler, topraklarında sözleşmelerin uygulanmasından doğan uyuşmazlıkların yine kendi yargı çevrelerinde, kendi yasal mevzuatlarına uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması konusunda isteklidirler. Bu duruma yatırım sözleşmeleriyle ilgili uyuşmazlıkların çözümü de dahildir.

Kanun koyucunun ve ulusal içtihadın, yatırım sözleşmelerinin konusunu, ev sahibi ülkenin egemenliğinin menfaatlerini korumak için ulusal yargının yetkisine ağırlık verme arzusuna rağmen, uygulamada, özellikle yatırım sözleşmelerinden kaynaklı uyuşmazlıklarda ev sahibi ülkenin yargı yetkisi dâhilinde soruna çözüm bulmak yatırımcılar tarafından pek istenmemektedir. Bu şirketler çoğunlukla, ev sahipliği yapan ülkedeki dava süreçlerinin kendilerine yabancı olduğunun gerekçesini öne sürerek ulusal yargı makamlarının anlaşmazlıkları çözme yetkisini kabul etmekte tereddütlü davranıyorlar.

Ayrıca, yabancı yatırımcılar yargılamayı yapacak hakimin, ülkesinin çıkarlarını ön planda tutacağı ve dolayısıyla tarafsızlığından yoksun kalacağından endişe duyuyorlar. Aynı zamanda, yargılama usulünün yavaş olması, yargılamanın yavaş ilerlemesi yavaş ilerlemesi, özellikle de gelişmekte olan ülkelerdeki mahkemelerin teknik ve uzmanlık gerektiren anlaşmazlıklar konusunda sağlıklı karar verme yeteneklerinin az olduğunu düşünceleri ve karmaşık yasal sonuçlar çıkması ihtimali ile yatırımcılar, çeşitli endişeler barındırıyorlar.

Ülkelerine yabancı stratejik yatırımları çekme ve yabancı yatırımcıların ulusal yargıdan endişelerini ortadan kaldırma isteği üzerine, ulusal yargıyı, yatırım

²¹³Mehdi ,S., a.g.e., s.354.

anlaşmazlıklarının çözümünde tek yol olacağı noktasında ısrar etmiyorlar. Aynı zamanda ev sahibi ülke, yargılama yetkisinin yabancı yatırımcının ülkesindeki mahkemelere verilmesine de sıcak bakmaz. Bu nedenle, yatırım sözleşmelerindeki anlaşmazlığı çözümünde, yatırım talep eden devletin ya da ev sahibi devletin ya da üçüncü bir devletin mahkemelerine başvurmaları nadir görülür. Çünkü bir devletin başka bir ülkenin mahkemelerinde yargılanması, kendi egemenliğini ihlal etmek anlamına gelir. Dolayısıyla, hem yabancı yatırımcı hem de ev sahibi ülke, genelde, uyuşmazlıklarını çözme görevinin uluslararası yargı araçlarından birine verilmesini tercih etmektedirler. Ekonomik ve sosyal gelişmeyle ilgili hedeflerine ulaşmak için yabancı sermayeyi çekme ve araştırabilme amacıyla ev sahibi ülkenin yanı sıra yatırımcılar ve yabancı şirketler tarafından da bu yol, yaygın şekilde kabul edilmektedir. Anlaşmazlıkların uluslararası çözüm yollarına başvurulmasının, yabancı yatırımcıya güven vereceğinin bilincinde olan çoğu devlet, yasal mevzuatlarında bu yola başvurma imkânını verir.²¹⁴.

2010 yılı 2 sayılı ve 2015 yılı 27 sayılı kanunlar ile değiştirilen 2006 yılı 13 sayılı Irak Yatırım Kanununda: taraflar arasında meydana gelen uyuşmazlıkların çözümü, taraflar arasında ayrıca bir anlaşma yoksa Irak hukuku hükümlerine tabi olur.

Irak kanun koyucusu, anlaşma taraflarına, Irak yasalarına başvurmadan önce anlaşmazlığı çözmek için daha uygun gördükleri başka bir hukuki araç seçme hakkı vermektedir. Büyük yabancı yatırım şirketlerinin uyuşmazlıkların çözümünde Irak hukuku veya yargısı hükümlerine tabi olmalarını kabul etmemeleri, bunun yerine Uluslararası Adalet Divanı, Daimi Tahkim Mahkemesi ve Arap Yatırım Mahkemesi gibi uluslararası yargıya başvurmayı tercih etmeleri doğal bir durumdur.

Irak Yatırım Kanunu, ülkede kalkınma sürecinin gelişmesine katkıda bulunabilecek yatırımları cezbetmek ve yatırıma uygun bir ortam yaratmak için yatırımcıları birçok yargı garantileri vermiştir.

Irak Yatırım Kanunu hükümlerini incelerken, adli çözümün en önemli araçlarından biri devletin ulusal yargısı olduğu açıkça görülmektedir.

²¹⁴El- Salhi,K., yatırım anlaşmazlıklarının çözümünde uluslararası yargının rolü ve uluslararası ve bölgesel anlaşmalar Birleşmiş Arap Emirlikleri Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 25-27 Nisan 2011, Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomik Kalkınmasına Ulusal Mevzuat ile Uluslararası Anlaşmalar arasındaki Yatırımın Kuralları ve On Dokuzuncu Yıllık Bilimsel Konferansı, s.1178.

Burada, ulusal yargının kendi ülkesindeki yatırım anlaşmazlıklarını kararlaştırma yetkisinin kapsamını belirteceğiz. Yatırımın yapıldığı ülkede ortaya çıkan uyuşmazlık devletin egemenlik sınırları içinde olduğu sürece uyuşmazlık ülkenin ulusal yargı organları tarafından çözülecektir.²¹⁵ Taraflar aralarında ilerde oluşabilecek uyuşmazlıklara karşı, geçerli kanun ve yetkili mahkeme üzerine sözleşme yapabilir, bu sözleşme şartlarında Irak mahkemelerine veya uluslararası kabul görmüş herhangi bir tahkim yoluna başvurulacağını kararlaştırabilirler.

Kanun koyucu, değişik 2006 yılı 13 sayılı Irak Yatırım Kanununda, bu kanuna tabi olan tarafların arasında uyuşmazlık ortaya çıktığında taraflar arasında başka bir anlaşma yapılmamışsa uyuşmazlık Irak hukuku tarafından çözülür, şeklinde bir hüküm yer almaktadır.

Irak yasasının yatırımdan kaynaklanan tüm sorunlar için geçerli olduğu açıktır. Ancak, taraflar aksini kabul ederse, Irak yasası dışındaki bir kanun bu sorunların çözümünde geçerli olabilir.

²¹⁵El- Samarraï, D., a.g.e., s.316.

SONUÇ

Yabancı yatırımın tanımından, yatırımcının para kazanmak amacıyla, ev sahibi ülkenin ise sosyal ve ekonomik kalkınmasına belirli bir proje aracılığıyla sermaye, teknoloji ve tecrübeler getirmesi olduğu bilinmektedir. Bir ülkede yatırımın yasal düzenlemeleri devletin egemenliğini temsil eden yatırım mevzuatıdır, mevzuatlar sayesinde yatırım için taraflar arasında denge ilkesini gerçekleştirerek uygun bir ortamın yaratılması mümkündür. Doğrudan yabancı yatırım, genel bütçesinde mali sıkıntılar yaşayan ülkeler için Irak dahil olmak üzere gelişmekte olan ülkelere iyi bir finansman kaynağı sağlayabilir. Yabancı yatırım cezbetmek kolay bir görev değildir, uygun bir ortam hazırlamak için uzun bir süreye ihtiyaç duyulur. Aynı zamanda ev sahibi ülkenin, yatırım için kanun, mevzuat ve kamuoyunu hazırlamasının yanı sıra yatırımcılara imkân, avantaj ve garantiler sağlaması gereklidir.

Ayrıca doğrudan yabancı yatırımın, taşıdığı nitelik ve özelliklerle yabancı yatırımın en önemli biçimidir. Yatırım, çeşitli ulusal ekonomilerin sermaye hareketine getirdiği engelleri kaldırdıktan sonra küresel bir sisteme entegre edilmesinin yanı sıra istihdam alanını ve düzeyini artıran, işsizliğin azaltılmasını sağlayan ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal boyutları taşıyan ve böylece ekonomik durumu iyileştiren bir süreçtir. Ayrıca, yatırım tanımı sayesinde, ev sahibi ülkenin ve yabancı yatırımcının hak ve yükümlülükleri belirlenmiştir. Bu hak ve yükümlülükleri bilmek, yabancı yatırımları çekme konusunda büyük bir rol oynamaktadır. Zira taraflar arasındaki uyuşmazlıkların önlenmesinde tarafların üzerine düşen yükümlükleri ve sorumlulukları bilmesi kilit rol oynar. Her şey kanun belirlediği sınırlar içerisinde yapıldığında siyasi, ekonomi ve sosyal alanlarının düzelmesini sağlar.

Irak kanun koyucusu, yatırım sürecini Ulusal Yatırım Komisyonu ile bağlantılı kılmıştır. Bu düzenleme, yatırım teşviki için önemli bir faktördür. Çünkü bu düzenleme, yabancı yatırım taleplerini gecikmeden uygulanmasını sağlar. Bu tezde, yabancı yatırım koruma araçları ele alınmıştır ve bu araçlardan en önemlisi dostça uygulanan araçlardır. Çünkü taraflar arasındaki uyuşmazlığın çözümünde önemli rol oynamaktadır. Kanun koyucu 2006 yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu'nda geçen tahkim konusu, ulusal tahkimi işaret etmektedir.

Ticari tahkim ise, Irak hukuk sisteminde detaylıca ele alınmamış, sadece dar çerçevede kullanılmasına izin verilmiştir. Ticari tahkim prosedürleri 1983 yılı Yargı İş Birliği Riyad anlaşmasında Arap ülkeleriyle yapılan ticari ilişkilerde uygulanmıştır.

Irak'ta, yabancı yatırımlar için sağlanan hukuki garantiler incelendiğinde Irak'ın erken zamandan bu konuyu dikkate aldığı görünebilir. Bu alanda Irak'ın çıkardığı ilk kanun, 1929 yılı 14 sayılı Sanayi Projeler Teşviki Kanunudur.

Ancak Irak'ın günümüzdeki ekonomik durumu ve yatırım sürecinin karşılaştığı zorunluklar nedeniyle, yatırım özellikle de yabancı yatırım teşviki için yatırım süreci henüz yeterli değil.

2006 yılında 13 sayılı yeni yatırım kanunun çıkarılmasına rağmen, Irak yatırım piyasası henüz zayıftır ve Irak'a yapılan yatırım sermayelerinin hacmi henüz küçüktür. Irak'ta yatırım alanını desteklemek için aşağıdaki önerileri sunuyoruz:

1. Değişik 2006 yılı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu, en son çıkarılan yatırım kanunlardan biridir ve sonuçlarını kesin olarak ölçmek mümkün değildir, ancak bunun yanında, yabancı yatırımların teşviklerini ve yasal korumasını tekrar gözden geçirilmesini ve yatırım alanındaki farklı ülkelerin tecrübelerinden ve deneyimlerinden istifade edilmesini öneriyoruz.

2. Değişik 2006 yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu üzerinde temel değişiklikler yapılması gerekir. Özellikle:

- a. Yabancı yatırımcının projesini uygulamak için yatırımcıya uzun vadeli arazi kiralama hakkı vermek.
- b. Kanun koyucunun, bazı mevzuatlarda belirtildiği üzere, yatırım amacıyla özel sektöre ait arazileri veya mülkleri belirlemek için Yatırım Kurumu'na yetki verilmesini öneriyoruz.
- c. Yatırımcıların vergi ve harçlarını azaltarak vergi sisteminin reformunu yapmak ve Yatırım projelerinin finansmanındaki oynadığı büyük rolü de dikkate alınarak bankacılık sisteminin geliştirilmesi için çaba sarf edilmelidir. Çifte vergilendirme anlaşmalarına dikkat çekilmeli; söz konusu ülkelerin ekonomik faaliyetlerini ve ekonomik konumunu göz önünde tutarak vergi muamelesi yoluyla daha fazla

vergi adaletinin uygulanmasına doğru ilerleme kaydedilmeli ve vergi kaçakçılığına ilişkin yeni vergi mevzuatı çıkartılmalıdır.

3. Yatırımcılar için en iyi düzeyde güvenliklerini sağlamak gerekmektedir, güvenlik durumunun devamlı olması siyasi ve ekonomik istikrarlılığı da beraberinde getirmesinde önemli bir araçtır.

4. Yatırımlarla ilgili bakanlık, kurum ve kuruluşlardaki tüm işlemleri basitleştirmek ve bu bölümlerin e-devlet kavramını öğrenmesini gereklilik kılmak, böylece yatırımcıların taleplerinin alınması, incelenmesi ve ardından cevaplandırılması daha kolay ve seri olacaktır.

5. Irak kanun koyucusuna, yatırım mevzuatına benzer şekilde yatırımcıları cezbetmek için yatırım izninin geri çekilmemesi için yasalarca hüküm altına alınan davaların en aza indirilmesi gereklidir. Yasaya, üzerinde anlaşmaya varılan süre içinde projenin tamamlanmaması halinde projeyi bir bütün olarak iptal etmek yerine, gecikme süresi kadar cezaların uygulanmasını içeren bir hüküm eklenmesini öneriyoruz.

6. Günümüze uygun, dünya gelişimini yakalayan ve yatırımcıların beklentileri ile uygun olan yatırım ile ilgili alanlarda yeni kanunların koyulmasını öneriyoruz.

7. Doğrudan yabancı yatırımın belirleyicilerini ve risklerini azaltmak konusunda uluslararası sözleşmeler imzalanmalı, özellikle de koruma konularında ev sahibi ülkedeki yabancı yatırımcıların güveni artırılmalıdır.

8. Şu anda ülkenin yatırım projelerine olan ihtiyacı nedeniyle, yatırımı teşvik etmek için Maliye Bakanlığı koordineli bir şekilde yumuşak krediler ve finansal tesisler sağlanmalı ve bankacılık kurumlarının kullanılması yoluyla yabancı yatırımcının Irak yatırımcısına yakın muamele görmesi için çeşitli adımlar atılmalıdır.

9. Ülkenin ulusal çıkarlarını korumak aynı zamanda da yatırımcıyı güvende tutmak için uluslararası ticari tahkim alanında en güncel gelişmeleri ve hukuki düzenlemeleri inceleyerek, Uluslararası Ticari Tahkim Yasası çıkarılmalıdır.

10. Uluslararası ticaret tahkimiyle ilgilenen uluslararası sözleşmeler mercek altına alınmalı, özellikle de 1958 tarihli Yabancı Hakem Kararlarının Tanınması ve Tenfizine İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne (kısa adıyla New York Sözleşmesi) taraf olunmalıdır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

Abdulhamid, A, (1988), el-Nizam el-İktisadi el-Alemi, EL-Nahda El-Arabiyye Kütüphanesi, Kahire.

Abdul-Hafiz, S., (2005), Devr el-İstismar el-Ecnebi Fi tatvir Ahkam el-Kanun el-Has, Matbaat Daru'l -Matbuat El-Camiiyye, İskenderiye.

Abdullah, A., (2008), Arap Ülkelerinde Yatırım Garantileri, Daru'L -Sekafa Yayınları, Amman, Ürdün.

Al Hiti, N., - Khashali, M., (2007), Mukaddime Fi el-Maliyye el-Devliyye, Matbaat Dar Al Menahic, Amman, Baskı:1.

Alvan, K., (2008), İdaret el-İstismar Beyne el-Nazariyye ve el-Tatbik, Matbaat Daru'l-Sekafe, Amman, Baskı:1.

Amır, R, (2011), el-Himaye el-Kanuniyye Li'listismarat el-Ecnebiyye el-Mubaşire, Baskı:1, Hukuki Yayınlar Milli Merkezi, Kahire.

Cafar, S., (2009), 2006 Yılı 13 Sayılı Yatırım Kanunu, Baskı:9.

Cevad, C., (2013), El- Hevafiz ve el-Himaye el-Kanuniyye Ll İstismarat El-Ecnebiye Fil Irak, Dar ve mektepet el-Beşayer, Baskı 1, Beyrut, Lübnan.

Ebu – Kuhuf, A., (1989), el-Siyasat ve el-Aşkal el-Muhtelifa Lil'istismarat el-Ecnebiyye, Matbaat Muesseset Şebabu'l-Camia, Bölüm:4, İskenderiye.

Ebu Kuhuf, A., (2003), İktisadiyyat el-A'mal ve el-İstismar el-Devli, Matbaat Dar Al Camia, İskenderiye.

El- Beşir, M. ve Taha, G., (2009), el- Hukuk el-ayiniya, el-mektebe el Kanuniyye, Baskı:3, Bağdat.

El- Nadavi, A., (2006), Kanun El-Murafat, el-mektebe el Kanuniyye Bağdat, Irak.

El- Numani, A., (2002), el Merkez el- Kanuni Lil mestismir El-Ecnebi Fil Yemen ve Mısır, Karşılaştırmalı Hukuk Çalışması, Daru'l el-Nihda el-Arabiye.

El-Ali, Z., (2010), Mecmuat Kavanin el-İstismar, el-ciil el-Arabiye, Baskı:2, Bağdat.

El-Haddad, H., (2002), el-Mucez Fi el-Cinsiyye el-Lübnaniyye ve Merkez el-Acanib, Matbaat El-Halebi El-Hukukiyye, Beyrut, Lübnan.

El-Mucem El-Vasit (Babu'l ث), İbrahim Mustafa, Ahmed Hasan El-Zeyyat, Hamid Abdulkadir ve Muhammed Ali Naccar, Arap Dil Sözlüğü, Daru'l – Da'va, Türkiye, 1989.

El-Munajjid'in Fi El-lUga ve el-elam., (1994), Daru'l el el-Shark, Baskı:34, Beyrut.

El-Nakkaş, G., (2006), el-Temvil el-Devli ve el-Amaliyyat el-Masrafiyye, Matbaat Dar Vail, Baskı:3, Ürdün.

El-Samarra'i, D., (2002), el-İstismar el-Ecnebi el-Muavvikat ve el-Damanat el-Kanuniyye, Arap Birliği Araştırmalar Merkezi, Beyrut.

El-Samarra'i, H., (2002), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve el-Ticara el-Devliyye, (Örnek Olarak:Çin Cumhuriyeti), Matbaat Beytu'l -Hikme, Bağdat.

El-Zehavi, F., (1990), el-Meşruat el-Muştereke Vifkan Li Kavanin el-İstismar, Matbaat Beytu'l -Hikme, Bağdat.

- Gassan, M., (2013), el-Şerikat Müt'addidet el-Cinsiyyat ve Siyadet el-Devle, Matbaat Dar El-Raya, Sayı:1.
- Halit, H., (2006),Meyar Devliyye El-Tehkim El- Ticari,Munşat El-Maref, İskenderiye, Mısır.
- Halit, H., (1988), Hasa'is ve Tabiat Akid Daman el-İstismar el-Arabi, Matbaat Muesseset El-Şebab El-Cami'a, İskenderiye.
- Hisham, H., (2009), Akid Daman el-İstismar - el-Kanun el-vajep el-tetbek Alayh ve tsvet el-Munazat Alti Ket Tesur Bişene, Daru'l el-Fekir el-Jamei, İskenderiye, Mısır.
- İbn – Mandur, (1956), Arap Dil Sözlüğü, Cilt:1, Dar Beyrut Matbaası, Lübnan.
- İsmail ,Ö., (2010), Damant el-İstismar Fi El-Fikh El-İslami ve tetbekatha El-Muasra, Daru'l el Nevyas, Birinci Baskı, Ürdün.
- Kennune, A., (1980), el-İktisad el-Devli, Müstansırıyye Üniversitesi, Bağdat.
- Kocan, L., (2008), El- Tahkim,Fi Akud El-İstismar Bein el-Duvela ve el -Mestemir El-Ecnebi, Menşurat Zen El Hukukiye, Beyrut.
- Komani, L., (2006) , el-Şerikat el-Ticariyye, Müstansırıyye Üniversitesi, Bağdat.
- Matar, M., (2008), el-Temvil el-Devli, Matbaat Dar Safa, Ürdün.
- Mustafa, M., (2003), el-Himaye el-İcraiyye Lil'istismarat el-Ecnebiyye, Matbaat Eddaru'l- İlmiyye el-Devliyye, Baskı:1, Amman.
- Riyad, F.,(1971), el-wcez Fi el-kanun el-Duvli el-Hass, Cilt1, Daru'l el-Nihda el-Arabiye,el- Kahire.

- Saad, N., (2000), El – Damanat ker El -Müsamah Fi El-Kanun El- Hass, Münşa'at el-Maarif, İskenderiye, Mısır
- Sadik, H., (1998), el-Himaye el-Devliyye Lilmal El-Ecnebi, Dar El-Metbuat, İskenderiye.
- Sadik, H., (2003), el-Nizam el-Arabi liDaman el-İstismar zed el-Mehater Ker el-Ticarye, Daru'l -Matbuat El-Camiiyye, İskenderiye.
- Said, K., (1993), el-temem ve mülkit el-ecanib, Mısır Uluslararası Hukuk Dergisi, Cilt:19, Mısır.
- Salih, A., (2006), Kavanin Teşci el-İstismar Fil'Irak ve İklim Kurdistan el-Irak ve Tatbikatuha Fi mecal el-İstismar el-Siyahi, Munaddamat Neşr el-Sekafe el-Kanuniyye, Erbil, Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi.
- Sedeka, Ö., (2007), Demanat el-İstismarat el-Ecnebiyye fiLkanun el-Devli, Dar el-Fekir el-Jamei, İskenderiye, Mısır, 2007.
- Selama, A., (1987), Elsebat El-Teşri Fi AKit El-İstismar, Mısır Uluslararası Hukuk Dergisi.
- Suveylim, M., (2009), el-İstismarat el-Ecnebiyye Fi Mecal el-Akkarat, Matbaat Münşa'at el-Maarif, İskenderiye
- Vali, E., (2003), el-İstismarat el-Ecnebiyye fi el-Kanun el-Cezayiri, Dar Homa, Cezayir.
- Yahyaoui, A., (2001), el-veciz fi el-amoyal el – Hassa LiDuvel ve el-cemaat el-mehelya, Dar Houma, Cezayir, 2001.

Mesajlar ve Notlar

Adun, N., İktisad el-Muessese, Matbaat Daru'l Muhammadiyye Al Amme, Cezayir.

Ba'dash, A., (2008), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve Asaruhu Ala el-İktisad el-Cezayiri Hilal el-Fetre (1996-2005), Doktora Tezi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, Cezayir.

Belkasım, M., (2006), Ehemmiyyet el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve Devruhu Fi el-Tenmiye el-Müstedame, (Haletu'l-Cezayir), Yüksek Lisans Tezi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Cezayir Üniversitesi, Cezayir.

Diza-yi, B., (2010), el-Merkez el-Kanuni Lil-Mustesmir el-Ecnebi Fi'l-Irak ve Mısır, Yüksek Lisans Tezi, Arap Araştırma ve Çalışmalar Enstitüsü Hukuki Çalışmalar Bölümüne Sunulan bir Tez, Kahire.

Edlibi, M., (2006), Siyasatu'l-Hevafiz Eddaribiyye ve Eseruhe Fi Tevcih el-İstismarat Fi el-Duvel el-Namiye, Doktora Tezi, Hukuk Fakültesi, Dimeşk Üniversitesi, Suriye.

El Fakhry, S., (2010), el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Ebaduha el-Siyasiyye ve el-İktisadiyye, Yüksek Lisans Tezi, İktisat Fakültesi, Halep Üniversitesi.

El-Cemil, S., (2005), el-Mes'uliyye el-İctimaiyye Lil'İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir, Sosyal Bilimler Dergisinde Yayınlanan Bir Araştırma, Yıl: 2, Sayı:18.

El-Eid, B., (2011), Takyim Eser el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir Ala el-Numu el-İktisadi ve el-Tenmiye el-Müstedame Fi el-İktisadiyyat el-Meğaribiyye, Karşılaştırmalı Çalışma: Tunus, Cezayir ve Mağrip, Yüksek Lisans Tezi, İdari ve İktisadi Bilimleri Fakültesi, Farhat Abbas Üniversitesi, Cezayir.

El-Merri, R., (2010), Ekubet el-Musadara ve eletlaf Fi cerayim el-Mukderat Fil el-Nizam el- Suudi, Ceza e dalet Yüksek Lisans Tezi, Naif Arap Güvenlik Bilimleri Üniversitesi.

- Faruk, S., (2009- 2010), Kıyas Eser Ba'd el-Muaşşirat el-Kemmiyye Li'l-İktisad el-Kulli Ala el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir (Diraset Haletu'l-Cezayir), Yüksek Lisans Tezi, İktisat Bilimleri Fakültesi, Farhat Abbas Üniversitesi, Cezayir.
- Hüseyin, S., (2004), el-istismar El-Ecnebi el-mubaşer ve el-mize el-tenafsiya el-senaya Fi el-Duvel el-Namiye, Yüksek Lisans Tezi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Cezayir üniversitesi.
- Kaduri, F., (2015-2016), Daman el-İstismar Fi el-teşre el- Cezayiri, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi, Mohamed Khodair Üniversitesi, Cezayir.
- Khaira, H., (2016), Devr el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir Fi Da'm el-Numu el-İktisadi Bil'duvel el-Namiye Me'a el-İşare İle Halet el-Cezayir Li'lfetre (2000-2012), Analitik Çalışma, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Kasıdi Miftah Üniversitesi, Cezayir.
- Mebruk, N., (2002), Devr el-Siyasa el-Daribiyeye Fi Teşci el-İstismarat el-Ecnebiyye, Doktora Tezi, Hukuk Fakültesi Kahire Üniversitesi.
- Mugayli, M., (2013-2014), el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Te'siruha Ala Siyadet el-Duvel, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk ve Siyasi Bilimler Fakültesi, Khamis Miliana Üniversitesi, Cezayir.
- Mulhim, A., (1998), Devr el-Muahadat el-Devliyye Fi Himayet el-İstismarat el-Ecnebiyye el-Hassa Fi el-Duvel el-Namiye, Kahire Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Uluslararası Hukuk Bölümüne Sunulan Bir Yüksek Lisans Tezi, Kahire.
- Navara, H., (2013), el-Himaye el-Kanuniyye lemülkit el-mstesmer el-Ecnebiyye fi el-Cezayir Doktora Tezi, Hukuk Biliminde, Hukuk Fakültesi, Mouloud Mameri Üniversitesi, Cezayir.

Ömar, A., (2008), Himayet el-İstismar el-Ecnebi el-Hass Filteşre Al-vatani ve el-Duvli (Karşılaştırmalı Çalışma), Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi, Montessori Konstantin Üniversitesi, Cezayir.

Sarah, M.,(2009-2010), el-İstismar el-Ecnebi filCezayir(deraset halet oraskum), Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi ve Siyaset Bilimi, Mentori Constantine Üniversitesi, Cezayir.

Shenak, H., (2009), Teser el-İstismarat el-Ecnebi fi kata el-edoya Ala el-iktis el-Cezayiri, (Diraset Haletu'l-şirket el-kindî lisenat el-adveya), Yüksek Lisans Tezi, Cezayir Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Fakültesi.

Suriye, Z., (2008), Devr el-İstismar el-Mubaşir Fi Temvil el-Tenmiye el-İktisadiyye Li'l-Duvel el-Namiye, Yüksek Lisans Tezi, İdari ve İktisadi Bilimler Fakültesi, Biskra Üniversitesi, Cezayir

Şerif, E., (2008), Esalib Tesviyet el-Münazeat el-İstismariyye Fil-Irak ve İklim Kurdistan el-Irak, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi Koye Üniversitesi, Süleymaniye.

Bilimsel Konferanslar ve Forumlar

Ajil, T., el- kyima el-Kanuniyye lldamanat el- teşreyye el-memnuha Lil mestismir El-Ecnebi, Ulusal Mevzuat ile Uluslararası Anlaşmalar arasındaki Yatırımın On Dokuzuncu Yıllık Bilimsel Konferans Kurallarına ve bunların Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomik Kalkınmasına Etkileri konusundaki araştırmalar 25-27 Nisan 2011 tarihleri arasında Abu Dhabi, Birleşmiş Arap Emirlikleri.

El- Hediti, S. Ve Hüseyin A., El-iefâ El-Deribi Ke-aamel Cezep Llestismar El-Ecnebi Fil Irak, İlk Bilimsel Vergi Sempozyumunda Sunulan Çalışma Kağıdı, 2008/11/12.

El- Salhi, K., yatırım anlaşmazlıklarının çözümünde uluslararası yargının rolü ve uluslararası ve bölgesel anlaşmalar Birleşmiş Arap Emirlikleri Üniversitesi,

Hukuk Fakültesi, 25-27 Nisan 2011, Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomik Kalkınmasına Ulusal Mevzuat ile Uluslararası Anlaşmalar arasındaki Yatırımın Kuralları ve On Dokuzuncu Yıllık Bilimsel Konferansı.

El-Kavaz, S., (2007), Muhater el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir derasa le-ayne men el-Duvel el-Arabiye, Yönetim ve Ekonomi Fakültesi, Musul Üniversitesi, Irak.

Kazzaz, H., (2011), Devr Etfakeyat Tecenub El-Ezdoac el-Daribi Fi Teşci El-İstismar El-Ecnebi Fil Irak, Finans Ve Bankacılıkta Daha Yüksek Bir Diploma Almak İçin Arap Çalışmaları Ve Araştırmaları Enstitüsüne Sunulan Araştırma, Bağdat, Irak.

Molud, M, el- Demanat el destureya ve el-teşriya İl-İstismar fil ırak Birleşmiş Arap Emirlikleri Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, 25-27 Nisan 2011, Birleşik Arap Emirlikleri Ekonomik Kalkınmasına Ulusal Mevzuat ile Uluslararası Anlaşmalar arasındaki Yatırımın Kuralları ve On Dokuzuncu Yıllık Bilimsel Konferansı.

Dergiler ve Süreli Yayınlar

Abdulaziz, A.,- El-Tahhan, C., Abulcelil, F., (2010), el-Şerikat Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Eseruha Ala el-Duvel el-Namiye, İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi, Sayı: 85.

Abdulel- Rida, A., (2009), Teser el-sefa el-Ecnebiyye fi kanun el-istismar el-ıraki rakum 13 lesent 2006, Hukuk ve Siyaset Bilimi Kuyumcuları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1.

Ahmet, M., (2010), el-İstismar el-Ecnebi ve Eseruhu Fi el-Bi'atü'l-İktisadiyye, (Nadariyye Takvimiyye Li'Kanun el-İstismar el-Iraki), İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi'nde Yayınlanan Bir Araştırma, Sayı: 80.

Aydemir, C., v.d., (2012), Doğrudan Yabancı Yatırımların Dünya'daki ve Türkiye'deki Gelişimi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23.

Bereke, M., - Ca'di, Ş.,- El Hatip, M., (2014), Eser İstismar el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cisiyyat Ala el-Tenmiye el-Mahalliyye Fi el-Cunub el-Şarki el-Cezayiri Hilal el-Fetre (2006-2012), Ekonomik Kalkınma Cezayir Dergisi, Sayı: 1.

Cemil, H., (1999), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir el-Has Fi'l-Duvel el-Namiye, Stratejik Araştırmalar Dergisinde Yayınlanan Bir Araştırma, Sayı:32, Arap Birleşik Emirlikler Stratejik Araştırmalar ve Çalışmalar Merkezi, Abu –Dabi.

EL- Cezairi, H., (2009) Hevafiz ve demanat el-mstesmer Fi Zıl Kanun el-İstismar el-Iraki ve baz Kavanin El-İstismar el-Arabiya, Mjelet Alalum Alaktsadeya, Ekonomi Bilimleri Dergisi, Basra Üniversitesi, Irak , Cilt V1, Ocak 2009.

El-Akeş, F., (1981), el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyye ve Devruha Fi Amaliyyet Nakl el-Tiknolojiya, İdari ve İktisadi Bilimler Dergisinde Yayınlanan Araştırma, Sayı:2, Cilt:9, Bağdat Üniversitesi.

El-ceburi, M., (2011), el-Nidam el-Kanuni Lil'İstismar Fil Irak, Miras Üniversitesi Koleji Dergisi, Yedinci Sayı .

El-cumaa, H.,(1999), Enhaa el-Duvela el-mütefaa llistismar etfakye el-istismar Ma'a el-mestismir el-ecnebi, Hukuk Dergisi, Sayı:3, Kuveyt.

El-Debbagh, A.,- Muktat, V., (2009), Akid el-İstismar, Sosyal Bilimleri Dergisi Tikrit Üniversitesi, Sayı:2., Cilt:16

El-Faruk, Ö., (2001), Mutala'a Havle el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir ve Nakl el-Tiknolojiya, Arap Körfezinde Sanayi İş Birliği Dergisi, Sayı:26.

El-Naham,S.,(2000), Akid el-Daman Fi El-Fıkh El-İslami ,İslami Farkındalık Dergisi.

El-Said, M., (2003), el-Nidam el-Kanuni Lil'İstismar el-Ecnebi Fi Zıl Kanun el-İstismar el-Cedid, Hukuk Dergisinde Yayınlanan Araştırma, Kuveyt Üniversitesi, Sayı:3.

- El-Ta'an, H., (2007), el-İstismar Ahdafuhu ve Devafi'uhu, Yatırım, Ekonomik Bilimler Bağdat Fakültesi Dergisi'nde Yayınlanan Bir Tez, Sayı: 14, Yıl: 2007.
- El-Temimi, S., (2008), el-İstismar el-Ecnebi el-Mubaşir Fi el-Irak: el-Vaki ve El-Teheddiyat Ma'a Nazra Hassa Li Kanun el-İstismar el-Ecnebi, İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi'nde Yayınlanan bir Araştırma.
- Haçim, S., (2015), el-Himaye el-Kanuniyye Li -İstismarat El-Ecnebi, Tikrit Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi, Yıl 7, Sayı 27.
- Hüseyin, A., (2012), Kıyas Eser el-İstismar el-Ecnebi Gayr el-Mubaşir Ala Ba'd el-Mutegayyirat el-İktisadiyye el-Kulliyye Fi el-Buldan el-Namiye, İdari Ve İktisadi Bilimler İçin Kerkük Üniversitesi Dergisi'nde Yayınlanan Bir Araştırma, Cilt: 2, Sayı: 1.
- Demir, G. ve Süral, C., (2004), 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu Ve Getirdiği Yenilikler, Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2.
- Lamari, W., (2011), el-Hevafiz ve el-Hevaciz el-Kanuniya Lil'İstismar el-Ecnebi Fil Cezayir, Yüksek Lisans Tezi, Hukuk Fakültesi, Cezayir Üniversitesi.
- Mehdi, S., (2011), Kraa Kanuniyye LiMuavvikat el-İstismar Fil Irak, kadisiya Hukuk Ve Siyaset Bilimi Dergisi, Birinci Sayı , Cilt 4, .
- Sarmad, A., (2013), el-iStila el-Mvaket Ala el-Akkarat, Hukuk Fakültesi Dergisi, Sayı 2, Cilt 15, Bahreyn Üniversitesi.
- Tuma, B., 2006 yıllı 13 Sayılı Irak Yatırım Kanunu Terazide, Hukuk Mektubu Dergisinde Yayınlanan Bir Araştırma, Sayı: 2, Yılı: 5, 2003.

Yılmaz, L., (2006), 4875 Sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu'nun Getirdiği Yenilikler, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:5 Sayı:10.

Raporlar ve Web Siteleri

El- Shimi, M., el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyya ve el-Duvel el-Namiye Menafi ve Me'ahiz, Demokratik Arap Merkezi Ekonomik Araştırma Bölümü.
<http://democraticac.de/?p=26786>.

El-Haşimi, R., el-Şerikat el-Muteaddidet el-Cinsiyyat ve Te'siruha Ala el-İktisad el-Alemi, El-Nur Kültür ve Tanıtım Tesisi, Yayınlama Tarihi: 4/10/2015,
<http://www.alnoor.se/>

Hedana, A., dor el-istismar fi tahkek el-Tenmiye el-Müstedame men canib el –buut el - beii yayın <http://revues.univ-biskra.dz> tarihi 1/6/2016.

Hazine Müsteşarlığı, (2005), Yabancı Sermaye Raporu, Ankara.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, (2000), Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

<http://alwaei.gov.kw/site/Pages/ChildDetails.aspx?PageId=237&Vol=583>.

<http://www.alukah.net>

<http://www.uokufa.edu.iq>.

Milendi, M., el-Şerikat Muteaddidet el-Cinsiyyat, Arap Ansiklopedisi, Hukuki Ansiklopedi. www.arab-ency.com.

Muhammed, B., Kavanin el-İstismar. <http://arab-ency.com/law/detail/164908>.
www.investpromo.gov.iq

Kurallar ve Yönetmelikler

1969 tarihli ve (111) No.lu Irak Ceza Kanunu.

1981'in 12 Numaralı Irak Edinme Kanunu.

1985 yılı Yatırım Garantisi Uluslararası Ajansı Kurulması Antlaşması'nın 12. Maddesinin a. Fıkrasına.

1991 Suriye Yatırım Kanunu (10).

2000 Suudi Arabistan Krallığının Yatırım Sistemi.

2006 İlk Irak Yatırım Yasası No. 13.

2006 tarih ve (13) No'lu Irak Yatırım Yasası değiştirildi.

2006 yılının 13'üncü Yasası olan Irak Yatırım Yasası, 2010 yılının 2'inci ve 2015'in 50 Numaralı Kanunlarla değiştirildi.

2008 Yılı Kuveyt'teki Yabancı Sermayenin Doğrudan Düzenlenmesi Hakkında Kanun.

62 sayılı Arap-Irak Yatırım Yasası kaldırıldı.

Al-Iraqiya Gazetesi, Sayı 3981, Mayıs 2004.

Arap Yatırım Garanti Kuruluşunun kurulmasına ilişkin anlaşma, 1971.

Değiştirilen 1951 tarih ve 40 Sayılı Irak Medeni Kanunu.

El-Iraqiya Gazetesi, Sayı: 3980, Eylül 2003.

Irak Şirketler Kanunu, 1983/36 sayılı kararı yürürlükten kaldırdı.

Irak Şirketler Yasası, 2004'ün değişikliğinden önce yürürlüğe giren 21 No'lu 1997 tarihli Kanun.

Karma ve Özel Sınai Yatırım Yasası, (1982) (115) yürürlükten kaldırılmıştır.

Libya Yabancı Sermayesinin Yatırımını Teşvik Kanunu (5), 1996.

Lübnan'da 2001 yılı 360 Sayılı Yatırım Teşvik Kanunu.

Mısır Yatırım Garantileri ve Teşvikler 1997 yılının 8'inci Yasası.

Sudan Yatırım Teşvik Yasası 1999 Değişikliği 2003.

Ürdün Geçici Yatırım Kanunu No. (68), 2003

Yemen'de Yatırım Kanunu (22), 1991.

Yabancı Kaynaklar

Dost, Süleyman, (2006), Yabancı Yatırım Uyuşmazlıkları ve ICSID Tahkimi, Asil Yayın Dağıtım, 1. Baskı, Ankara.

Agnès Bénassy-Quéré, Maylis Coupet, Thierry Mayer, Institutional Determinants of Foreign Direct Investment, April CEPII, No de Papier 05/2005.

Charles P. Jones, Investment Analysis and Management, Ninth Edition, John Wiley, Sons, Inc, 2004.

De Mello L.R., Foreign direct Investment in Developing Countries and Growth, a Selective Survey, The Journal of Development Studies, Vol. 34, No.1 , October, 1997.

Maitena D., Dffinitions Of Foreign Direct Investment (FDI) Amethodological, Not. Julg, 2003, P.3. www.lowyale.edu.outside.

Okday, Güvemli, Yatırım Projelerinin, Atlas Yayın Dağıtım, Baskı1, 2001.

SUNDARAM, Anant K. i BLACK, J.Stewart (1992), 'The Environment and Internal Organization of Multinational Enterprises," Academy of Management Review, Vol. 17, No. 4: 729-75.

Tatar, T., (1975), Yatırımların Seçiminde Analitik Yöntemler, Ankara.

UNCTAD, 2000, Cross-Border Mergers and Acquisitions and Development WIR 2000.

UNCTAD, 1999, Foreign Direct Investment and the Challenge of Development, WIR 1999.

United Nations, Directory Of Foregin Direct Investment In Selected ESWA member Countries, New York, 2000.

Yüksel, Öznur (1999), Uluslararası İşletme Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları (Ankara: Gazi Büro Kitabevi)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : İbrahim Attallah Hussein HUSSEIN

Doğum Yeri ve Yılı : IRAK -10/8/1971

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : inglizce-Türkçe

E-posta : ibrahem11262@gmail.com

Eğitim Durumu : Lisans

Lise : Zuyi Okul

Lisans : Musul Üniversitesi

Mesleki Deneyim : Müşavir Hukuk